

CRNA GORA
MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

**Analiza usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani
diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa
invaliditetom, sa preporukama za harmonizaciju**

Podgorica, septembar 2016. godine

Predgovor

Skupština Crne Gore je 26. juna 2015. godine usvojila novi Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom. U cilju implementacije navedenog Zakona u pravni sistem Crne Gore, Skupština Crne Gore je donijela Zaključak, kojim je obavezala da uradi analizu svih propisa u oblastima koje definiše Konvencija Ujedinjenih Nacija o pravima lica sa invaliditetom, a koje su obuhvaćene i Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, a posebno u oblastima informacija i elektronskih komunikacija, saobraćaja, samostalnog života i života u zajednici, porodičnih i bračnih odnosa, zatim zakona koji definišu pravnu, procesnu i poslovnu sposobnost, kao i u oblastima obrazovanja i stručnog osposobljavanja, zdravstvene zaštite, socijalne i dječije zaštite i adekvatnog životnog standarda i u oblasti političkog i javnog života; te da u što kraćem roku pripremi predloge izmjena zakona iz oblasti saobraćaja, zdravstvene zaštite, socijalne i dječije zaštite; sa preporukom da u svim fazama izrade navedenih propisa budu uključeni predstavnici/ce organizacija lica sa invaliditetom i Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore.

U skladu sa ovim Zaključkom, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je formiralo ekspertski tim, u čiji sastav su bili uključeni predstavnici/ce organa državne uprave, Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, predstavnici organizacija lica sa invaliditetom, uz prisustvo Misije OEBS-a i Delegacije EU.

Predstavnici resornih ministarstava uz stručnu podršku međunarodnog eksperta je izvršio analizu usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani lica sa invaliditetom i Konvencijom UN i definisao preporuke za harmonizaciju.

Uvodne napomene

Analiza usklađenosti propisa u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, sa preporukama za harmonizaciju određuje se prema svom predmetu, ciljevima koji se ostvaruju, kao i korišćenoj metodologiji.

Predmet analize, sa jedne strane jesu odredbe Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom (u daljem tekstu: Zakon) i Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom (u daljem tekstu: Konvencija), a sa druge strane svi zakonski propisi u pravnom sistemu Crne Gore koji se na neposredan ili posredan način dovode u vezu sa odredbama Zakona i Konvencije, posmatrano na dan 22. 08. 2016. godine.

Dva su osnovna cilja koja se ostvaruju ovim istraživanjem. Prvi cilj ima deskriptivan karakter i on se sastoji u analizi i ocijeni usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa standardima Zakona i Konvencije. Drugi cilj ima normativni karakter i on se sastoji u preciznom definisanju preporuka za izmjenu i dopunu postojećeg zakonodavstva, u skladu sa standardima Zakona i Konvencije.

Dvije su grupe metodoloških pravila primenjene u izradi analize i definisanju preporuka. Prvu grupu čine opšteprimenjivi klasični pravni metodi, i to uporednopravni, pravno-dogmatski i pravno-sistemi. Drugu grupu čine osobena metodološka pravila karakteristična za ovu vrstu tekstova, i to razvrstavanje materije u cjeline, kao i struktuiranje djelova razvrstanih cjelina.

Tekst je podijeljen u trinaest cjelina u odnosu na grupe pravila Zakona i Konvencije koja se odnose na istu pravnu temu definisanu upravo ovim Zakonom i Konvencijom, i to bez obzira na to da li su pravila sadržana u jednom ili više članova. Svaka cjelina je dalje podijeljena na četiri dijela, od kojih prva tri dijela sadrže relevantna pravna pravila, dok četvrti dio sadrži ocjenu usklađenosti sa preporukama.

Usklađenost zakonodavstva sa standardima Zakona i Konvencije stepenovano je ocijenama korišćenjem sledećih ocjena: neusklađeno, djelimično usklađeno, uglavnom usklađeno i usklađeno. Ocjena usklađenosti odnosi se na svaku od pojedinačnih cjelina, ali i na posebne analizirane zakone.

I Pravno-zaštićena vrijednost: dostojanstvo ličnosti

Govor mržnje i omalovažavanje predstavljaju dva osnovna oblika povrede dostojanstva ličnosti lica sa invaliditetom.

1. Relevantne odredbe Zakona

Govor mržnje i omalovažavanje
Član 9.

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta smatra se govor mržnje i omalovažavanje lica sa invaliditetom.

Govor mržnje je svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja kojima se širi, podstiče ili pravda diskriminacija, omalovažavanje, mržnja ili nasilje prema licu sa invaliditetom ili grupi lica sa invaliditetom, zbog njihovog ličnog svojstva, zasnovano na neprihvatanju različitosti i netoleranciji.

Omalovažavanje je doživljavanje lica sa invaliditetom kao manje vrijednih i manje sposobnih članova društva.

Diskriminacijom u smislu stava 1 ovog člana, smatra se i sprovođenje kampanja ili korišćenje terminologije koja širi, podstiče i pravda kršenje ljudskih prava i jednakosti lica sa invaliditetom, kao i omalovažavanje tih lica.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Iako se u tekstu Konvencije ne govori eksplicitno o zabrani govora mržnje i omalovažavanja, u pojedinim njenim odredbama naglašava se značaj poštovanja dostojanstva lica sa invaliditetom. Tako, između ostalog:

Član 1, stav 1.

Cilj

Cilj ove Konvencije je da se unaprijedi, zaštititi i osigura puno i jednako uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda svim osobama sa invaliditetom i unaprijedi poštovanje njihovog urođenog dostojanstva.

Član 3, stav 1, alineja a)

Načela ove Konvencije su sledeća:

(a) poštovanje urođenog dostojanstva, individualna samostalnost uključujući slobodu vlastitog izbora i nezavisnost osoba;

Član 8, stav 1, alineja a)

Podizanje svesti

1. Države strane ugovornice se obavezuju da usvoje neposredne, efikasne i odgovarajuće mjere:

(a) da se podigne svijest u cijelom društvu, uključujući na nivou porodice, o osobama sa invaliditetom i da se njeguje poštovanje prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom;

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni list RCG", br. 46/2010 i 18/2014)

Uznemiravanje i seksualno uznemiravanje
Član 7.

Uznemiravanje nekog lica ili grupe lica po jednom ili više osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, kad neželjeno ponašanje ima za cilj ili čija posljedica je povreda ličnog dostojanstva, izazivanje straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranje neprijateljskog ili ponižavajućeg okruženja, smatraće se diskriminacijom u smislu člana 2 ovog zakona.

Diskriminacijom se smatra i svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, i kojim se posebno izaziva strah, stvara neprijateljsko ili ponižavajuće okruženje, i izaziva osjećaj poniženosti ili uvrijeđenosti.

Govor mržnje
Član 9.

Govor mržnje je svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja koji širi, raspiruje, podstiče ili pravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina.

b) Zakon o medijima ("Službeni list RCG", br. 51/2002 i 62/2002, Službeni list Crne Gore", br. 46/2010, 73/2010, 40/2011)

Član 23, stav 1.

Zabranjeno je objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredijeljenosti.

c) Zakon o elektronskim medijima ("Službeni list CG", br. 46/2010, 073/2010, 40/2011, 06/2013 i 055/2016)

Zabrane
Član 48, stav 2.

AVM uslugom se ne smije podsticati mržnja ili diskriminacija po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosne dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta ili polne orijentacije.

Zabranjene aktivnosti u vezi sa pružanjem komercijalnih audiovizuelnih komunikacija

Član 85

....

(3) Posredstvom komercijalne audiovizuelne komunikacije zabranjeno je:

- 1) ugrožavanje ljudskog dostojanstva;
- 2) promovisanje mržnje ili diskriminacije po osnovu pola, rase, nacionalne pripadnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, godina starosti ili seksualne orijentacije;

d) *Zakon o javnim okupljanjima i javnim priredbama ("Službeni list CG", br. 52/2016)*

Prostor prikladan za javno okupljanje i javnu priredbu

Član 6

Prostor prikladan za javno okupljanje i javnu priredbu je javno mjesto pristupačno i prikladno za okupljanje lica čiji broj i identitet nije unaprijed određen, i na kojem okupljanje lica ne dovodi do ugrožavanja ljudskih prava i sloboda i posebnih manjinskih prava i sloboda drugih lica, zdravlja lica i bezbjednosti lica i imovine.

....

Ograničenje slobode okupljanja

Član 14

Policija može privremeno ograničiti slobodu javnog okupljanja ako je to ograničenje nužno u demokratskom društvu radi sprječavanja narušavanja javnog reda i mira, vršenja krivičnih djela, ugrožavanja ljudskih prava i sloboda i posebnih manjinskih prava i sloboda drugih lica, bezbjednosti lica i imovine, ili na zahtjev organa državne uprave nadležnog za poslove zdravlja, u slučaju ugrožavanja zdravlja.

....

Prekid javnog okupljanja

Član 17

Neposredno prije početka javnog okupljanja ili u toku njegovog trajanja, policijski službenici su ovlašćeni da prekinu javno okupljanje ako:

...

- 2) je usmjereno na nasilno ugrožavanje ustavnog poretka;
- 3) se učesnici pozivaju ili podstiču na oružani sukob ili nasilje, kršenje ljudskih prava i sloboda i posebnih manjinskih prava i sloboda drugih lica, nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu neravnopravnost, mržnju i netrpeljivost;

4) postoji ugrožavanje bezbjednosti lica i imovine, zdravlja, prava drugih lica, odnosno kad nastupi stvarna ili neposredna opasnost od nasilja, uništavanja materijalnih dobara ili drugih oblika narušavanja javnog reda i mira u većem obimu;

5) nastupi opasnost po život i zdravlje učesnika javnog okupljanja ili drugih lica;

.....

Ograničenje održavanja javne priredbe

Član 23

Policija može, u skladu sa zakonom, privremeno ograničiti održavanje javne priredbe ako je to ograničenje nužno u demokratskom društvu radi sprječavanja narušavanja javnog reda i mira, vršenja krivičnih djela, ugrožavanja ljudskih prava i sloboda i posebnih manjinskih prava i sloboda drugih lica, bezbjednosti lica i imovine, ili na zahtjev organa državne uprave nadležnog za poslove zdravlja, u slučaju ugrožavanja zdravlja.

.....

Prekid javne priredbe

Član 29

Neposredno prije početka javne priredbe ili u toku njenog trajanja policijski službenici ovlašćeni su da prekinu javnu priredbu ako:

1) njeno održavanje nije prijavljeno ili nije dozvoljeno;

2) je usmjerena na nasilno ugrožavanje ustavnog poretka;

3) se učesnici pozivaju ili podstiču na oružani sukob ili nasilje, kršenje ljudskih prava i sloboda i posebnih manjinskih prava i sloboda drugih lica, nacionalnu, rasnu, seksualnu, vjersku ili drugu neravnopravnost, mržnju i netrpeljivost;

4) postoji ugrožavanje bezbjednosti lica i imovine, zdravlja, prava drugih lica, odnosno kad nastupi stvarna ili neposredna opasnost od nasilja, uništavanja materijalnih dobara ili drugih oblika narušavanja javnog reda i mira u većem obimu;

5) nastupi opasnost po život i zdravlje učesnika javne priredbe ili drugih lica;

....

e) *Zakon o zaštiti potrošača ("Službeni list CG", br. 2/2014, 6/2014 i 43/2015)*

Član 29

(1) Zabranjeno je oglašavanje proizvoda i usluga koje dovodi ili može da dovede potrošača u zabludu, zabranjeno je oglašavanje kojim se vrši diskriminacija potrošača na osnovu rase, pola ili nacionalnosti, vrijeđa dostojanstvo, religijska ili politička ubjeđenja potrošača, podstiče nasilje ili ponašanje koje je štetno za sigurnost i zdravlje potrošača ili životnu sredinu.

f) *Krivični zakonik ("Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list RCG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015 42/2015 i 58/2015 - drugi zakon)*

Rasna i druga diskriminacija
Član 443, stav 3.

Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira mržnju ili netrpeljivost po osnovu rase, pola, invaliditeta, seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva ili podstiče na rasnu ili drugu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Relevantne odredbe Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona su saglasne.

Zakon o medijima nije usklađen sa Zakonom, dok je Zakon o elektronskim medijima usklađen sa Zakonom.

Zakon o javnim okupljanjima i javnim priredbama je usklađen sa Zakonom.

Zakon o zaštiti potrošača nije usklađen sa Zakonom.

Krivični zakonik je djelimično usklađen sa Zakonom.

b) Preporuke

Potrebno je izmijeniti relevantnu odredbu Zakona o medijima na taj način što će se propisati zabrana govora mržnje u odnosu na lica sa invaliditetom ili u odnosu na svako lice ili grupu koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva, a s obzirom da je neopravdano štititi od govora mržnje samo one koji dijele istu rasu, veru, naciju, etničku grupu, pol i seksualnu opredijeljenost.

Potrebno je izmijeniti relevantnu odredbu Zakona o zaštiti potrošača na taj način što će se zaštita od diskriminativnog oglašavanja proširiti i na lica sa invaliditetom, odnosno svako lice ili grupu koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva, a s obzirom da je neopravdano štititi od govora mržnje samo one koji dijele istu rasu, pol, nacionalnost i religijska ili politička ubjeđenja.

Potrebno je izmijeniti odredbu iz člana 199. Krivičnog zakonika na način što će se obezbijediti zaštita dostojanstva lica sa invaliditetom, odnosno lica ili grupe koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva od akata izlaganja poruzi, a s obzirom da je neopravdano štititi od izlaganja poruzi samo manjinske narode i druge manjinske zajednice.

II Pravno-zaštićeni interes: jednak pristup objektima i površinama u javnoj upotrebi

Princip pristupačnosti se na prvom mestu odnosi na obezbeđivanje pristupačnosti objekata i površina u javnoj upotrebi za lica sa invaliditetom

1. Relevantne odredbe Zakona

Diskriminacija u pristupu objektima i površinama u javnoj upotrebi

Član 11

Neobezbjeđivanje uslova za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad u objektima u javnoj upotrebi i u prostorima i površinama javne namjene licu ili grupi lica sa invaliditetom u skladu sa propisima kojima se propisuje uređenje prostora i izgradnja objekata, smatra se diskriminacijom po osnovu invaliditeta.

Pristup objektu se obezbjeđuje na glavnom ulazu, ukoliko je to tehnički izvodljivo.

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta smatra se i:

1) zauzimanje i korišćenje parking mjesta namijenjenih za parkiranje vozila obilježenih znakom pristupačnosti (za lica sa invaliditetom), u smislu zakona kojim se uređuje bezbjednost saobraćaja na putevima, od strane vozača čije vozilo nije obilježeno tim znakom; i

2) zauzimanje, korišćenje, upotreba i uništavanje mobilijara ili pristupačnih toaleta namijenjenih za lica sa invaliditetom u javnim objektima i na prostorima i površinama javne namjene od strane lica koje nema invaliditet.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 9.

Pristupačnost

1. U cilju omoćavanja samostalnog života i punog učešća osoba sa invaliditetom u svim sferama života, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mjere da osobama sa invaliditetom obezbede pristup, ravnopravno sa drugima, fizičkom okruženju...Te mjere, koje uključuju identifikovanje i uklanjanje prepreka i barijera za pristup, odnosiće se, između ostalog, i na:

(a) zgrade, puteve, ... i druge pogodnosti u zatvorenom i na otvorenom prostoru, uključujući škole, stambene objekte, zdravstvene objekte i radna mesta....

2. Države strane ugovornice će takođe preduzeti odgovarajuće mjere:

(a) da utvrde, promovišu i prate primenu minimalnih standarda i smernica za pristupačnost objekata i usluga koje su otvorene odnosno koje stoje na raspolaganju javnosti;

(b) da obezbede da privatna pravna lica koja pružaju usluge i pogodnosti otvorene ili na raspolaganju javnosti vode računa o svim aspektima njihove pristupačnosti osobama sa invaliditetom...

(d) da se u zgradama i drugim objektima otvorenim za javnost obezbede oznake na Brajevom pismu i na način da se lako čitaju i razumeju;

(e) da se pruže oblici neposredne pomoći i posrednici, uključujući vodiče, čitače i stručne tumače za jezik znakova, kako bi se olakšao pristup zgradama i drugim objektima otvorenim za javnost...

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata ("Službeni list CG", br. 51/2008, 34/2011, 47/2011, 35/2013, 39/2013 i 33/2014.)

Osnovni zahtjevi za objekat
Član 71a

Osnovni zahtjevi za objekat su zahtjevi koje objekat, zavisno od svoje namjene, mora da ispunjava u toku izgradnje i upotrebe, a kojima se obezbjeđuje njegova bezbjednost u cjelini, kao i bezbjednost svakog njegovog posebnog dijela.

Osnovni zahtjevi za objekat iz stava 1 ovog člana su:

.....

4) bezbjednost i pristupačnost pri korišćenju prema kojoj objekat mora biti projektovan i izveden na način da ne predstavlja neprihvatljive rizike od nezgoda ili štete pri službi ili radu kao što su klizanje, padanje, sudar, opekotine, strujni udari, povrede od eksplozija i provalne krađe, a naročito tako da se vodi računa o pristupačnosti i korišćenju od strane lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom;

Uslovi za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti
Član 73.

Izgradnja objekata u javnoj upotrebi vrši se na način kojim se licima smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom obezbjeđuje nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad. Izgradnja stambenih i stambeno-poslovnih objekata vrši se na način kojim se licima iz stava 1 ovog člana obezbjeđuje nesmetan pristup i kretanje u zajedničkim prostorijama.

Stambeni i stambeno-poslovni objekti sa 10 i više stanova moraju se izgrađivati na način kojim se obezbjeđuje jednostavno prilagođavanje objekta, najmanje jedne stambene jedinice na svakih 10 stanova za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom.

Bliži uslovi i način prilagođavanja iz st. 1, 2 i 3 ovog člana utvrđuju se propisom Ministarstva.

Prilagođavanje objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti
Član 165.

Objekti u javnoj upotrebi moraju se prilagoditi uslovima iz člana 73 stav 1 ovog zakona u roku od pet godina od dana stupanja na snagu ovog zakona.

b) Zakon o kretanju lica sa invaliditetom uz pomoć psa pomagača ("Službeni listu CG", br. 76/2009 i 40/2011)

Slobodan pristup i boravak na javnom mjestu

Član 4

Lice sa invaliditetom sa psom pomagačem ima pravo na slobodan pristup i boravak na javnom mjestu, kao što su: službene prostorije, hoteli, restorani, banke, pošte, pozorišta, sportski objekti, tržnice, prodavnice, škole, fakulteti i sl.

Lice sa invaliditetom sa psom pomagačem ima pravo pristupa i boravka u zdravstvenim ustanovama.

Bliže uslove za ostvarivanje prava iz stava 2 ovog člana propisuje organ državne uprave nadležan za poslove zdravstvene zaštite.

c) Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima ("Službeni list CG", br. 33/2012 i 58/2014)

Član 18

.....

Radi lakšeg pristupa parkingu, zdravstvenim i obrazovnim ustanovama, državnim organima, organima državne uprave, organima opštine, javnim službama, kulturno-istorijskim spomenicima, plažama i drugim objektima u zoni morskog dobra i nacionalnim parkovima, lice sa 80% ili više procenata tjelesnog oštećenja ili tjelesnog invaliditeta, odnosno lice kod kojeg je usljed tjelesnog oštećenja ili tjelesnog invaliditeta utvrđena nesposobnost donjih ekstremiteta od 60% ili više procenata, može obilježiti vozilo u kojem se prevozi znakom pristupačnosti.

Znakom pristupačnosti može biti obilježeno i vozilo udruženja lica iz stava 3 ovog člana.

Znak pristupačnosti izdaje organ lokalne uprave nadležan za poslove saobraćaja.

Lica i udruženja iz st. 3 i 4 ovog člana ne smiju davati na korišćenje znak pristupačnosti drugim licima.

Način označavanja mjesta za parkiranje iz člana 9 stav 4 ovog zakona, način izdavanja i postavljanja znaka pristupačnosti, kao i izgled i sadržaj tog znaka propisuje organ državne uprave nadležan za poslove saobraćaja, uz saglasnost organa državne uprave nadležnih za poslove zdravlja i socijalne i dječje zaštite.

Član 60

Vozač ne smije da zaustavi ili parkira vozilo:

.....

20) na parking mjestu koje je dopunskom tablom saobraćajnog znaka ili oznakom na kolovozu obilježeno kao mjesto za parkiranje za vozila za lica sa invaliditetom, ako na vozilu ne posjeduje odgovarajuću naljepnicu;

.....

4. Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije. Ovaj zaključak zasniva se na činjenici da je odredbama posebnih zakona, ali i Pravilnika o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom koji je nadležno ministarstvo

usvojilo na osnovu zakonskih odredbi, na nivou pravnih propisa obezbijeđen nesmetan pristup i boravak licima sa invaliditetom u objektima i na površinama u javnoj upotrebi u skladu sa odredbama Zakona i Konvencije.

III Pravno-zaštićeni interes: jednak pristup informacijama i komunikacijama

Princip pristupačnosti se odnosi i na obezbjeđivanje pristupačnosti informacijama i komunikacijama licima sa invaliditetom

1. Relevantne odredbe Zakona

Diskriminacija u pristupu informacijama i komunikacijama

Član 12.

Nesprovođenje propisa, odnosno nepreduzimanje posebnih mjera organa iz člana 5 stav 1 ovog zakona, koji se odnose na traženje, primanje i širenje informacija namijenjenih javnosti, kao i dostupnost informacija na internetu i u drugim medijima, u pristupačnoj formi licima sa invaliditetom, u skladu sa propisima iz oblasti informisanja i elektronskih komunikacija, smatra se diskriminacijom po osnovu invaliditeta.

Organi su dužni da za lica sa invaliditetom obezbijede natpis na Brajevom pismu i u lako razumljivim formatima u objektima u javnoj upotrebi i prostorima i površinama javne namjene.

Ograničavanje slobode mišljenja i izražavanja

Član 18

Onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje licu sa invaliditetom ili grupi lica sa invaliditetom da izrazi sopstveno mišljenje, stav, ideje i ubjeđenja smatra se diskriminacijom po osnovu invaliditeta.

Diskriminacijom iz stava 1 ovog člana, smatra se i nesprovođenje propisa i nepreduzimanje posebnih mjera iz člana 5 ovog zakona, kojima se licu sa invaliditetom omogućava da izrazi sopstveno mišljenje, stav, ideje i ubjeđenja u sredstvima javnog informisanja, uključujući i davanje izjava za medije u formi koja je pristupačna tim licima.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 21.

Sloboda izražavanja i mišljenja i pristup informacijama

Države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi obezbjedile da osobe sa invaliditetom mogu da uživaju pravo na slobodu izražavanja i mišljenja, uključujući slobodu da traže, primaju i prenose informacije i ideje, ravnopravno sa drugima,

posredstvom svih oblika komunikacije po vlastitom izboru, kao što je definisano u članu 2. ove konvencije, uključujući:

- a) pružanje informacija osobama sa invaliditetom, koje su namenjene široj javnosti, u pristupačnim formatima i tehnologijama odgovarajućim za različite vrste invaliditeta, blagovremeno i bez dodatnih troškova;
- b) prihvatanje i olakšavanje korišćenja znakovnog jezika, Brajevog pisma, uveličavajuće i alternativne komunikacije i svih drugih raspoloživih sredstava, načina i formata komunikacije po vlastitom izboru, od strane osoba sa invaliditetom u zvaničnim interakcijama;
- c) pozivanje privatnih pravnih lica koja pružaju usluge širokoj javnosti, uključujući putem interneta, da pružaju informacije i usluge u pristupačnom i upotrebljivom formatu osobama sa invaliditetom;
- d) podsticanje sredstava masovnog informisanja, uključujući pružaoce informacija putem interneta, da učine svoje usluge pristupačnim osobama sa invaliditetom;
- e) priznavanje i podsticanje korišćenja jezika znakova.

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) *Zakon o elektronskim komunikacijama ("Službeni list CG", br. 40/2013 i 56/2013)*

Načela u oblasti elektronskih komunikacija

Član 3.

Djelatnost elektronskih komunikacija i upravljanje i korišćenje ograničenih resursa zasniva se na:

- 1) objektivnosti, transparentnosti, nediskriminatornosti i proporcionalnosti;

....

5) obezbjeđivanju dostupnosti usluga univerzalnog servisa svim građanima na teritoriji Crne Gore, uz zadovoljenje potreba posebnih društvenih grupa, uključujući lica smanjene pokretljivosti, lica sa invaliditetom, starije i socijalno ugrožene korisnike;

....

9) obezbjeđivanju pogodnosti za korisnike, uključujući lica smanjene pokretljivosti, lica sa invaliditetom, starije i socijalno ugrožene korisnike, u pogledu izbora, cijene, uslova pristupa i korišćenja, kao i kvaliteta elektronskih komunikacionih usluga

Izgradnja i korišćenje elektronskih komunikacionih mreža

Član 39

....

(2) Elektronska komunikaciona mreža, elektronska komunikaciona infrastruktura i povezana oprema planira se, projektuje, proizvodi, gradi, održava i koristi u skladu sa međunarodnim i crnogorskim standardima i tehničkim specifikacijama koji se primjenjuju u Crnoj Gori, na način da:

....

2) se licima smanjene pokretljivosti, kao i licima sa invaliditetom omogući pristup i dostupnost javnih elektronskih komunikacionih usluga.

Univerzalni servis

Član 81.

(1) Univerzalni servis, u smislu ovog zakona, je skup osnovnih elektronskih komunikacionih usluga propisanog kvaliteta koje su na teritoriji Crne Gore dostupne svim krajnjim korisnicima po pristupačnim cijenama, bez obzira na njihov geografski položaj.

(2) Univerzalni servis se pruža na tehnološki neutralnoj osnovi, primjenom načela objektivnosti, transparentnosti, srazmjernosti i nediskriminatornosti i uz što manje narušavanje konkurencije na tržištu.

Usluge Univerzalnog servisa

Član 82.

(1) Usluge Univerzalnog servisa obuhvataju:

....

4) posebne mjere i povoljnosti za lica smanjene pokretljivosti, kao i lica sa invaliditetom, uključujući i pristup hitnim službama, službi za davanje informacija o broju pretplatnika i imeniku pretplatnika, koje omogućavaju jednake mogućnosti za pristup javno dostupnim telefonskim uslugama koje imaju i drugi krajnji korisnici, kao i odgovarajući izbor operatora dostupnih većini krajnjih korisnika.

(2) Minimalni skup usluga koje obuhvata Univerzalni servis, uključujući i usluge iz stava 1 tačka 1 ovog člana određuje Vlada.

....

(4) Razvoj Univerzalnog servisa prati Agencija i predlaže potrebne izmjene minimalnog skupa usluga Univerzalnog servisa.

Cijene, opšti uslovi i prava korisnika Univerzalnog servisa

Član 89.

(1) Cijena usluge iz skupa usluga Univerzalnog servisa koje pruža operator određuje se u jednakom iznosu za sve korisnike na teritoriji Crne Gore.

(2) Operator Univerzalnog servisa dužan je da ponudi cjenovne opcije ili pakete za socijalno ugrožena lica, lica smanjene pokretljivosti, kao i lica sa invaliditetom.

(3) Agencija prati razvoj i visinu cijena usluga iz skupa Univerzalnog servisa.

(4) Ako utvrdi da su cijene iz stava 2 ovog člana previsoke u odnosu na minimalnu cijenu rada u Crnoj Gori, Agencija će naložiti operatoru Univerzalnog servisa da ponudi posebne cijene ili posebne pakete za socijalno ugrožena lica, lica smanjene pokretljivosti, kao i lica sa invaliditetom, pod povoljnijim uslovima.

....

Posebne obaveze operatora

Član 90

(1) Operator usluga Univerzalnog servisa dužan je da obezbijedi tehničke mogućnosti korisniku, odnosno posebne tarifne režime za kategorije socijalno ugroženih lica, lica

smanjene pokretljivosti, kao i lica sa invaliditetom, koji omogućavaju uvid u cijenu i kontrolu potrošnje usluge.

....

Brojevi hitnih službi

Član 143

(1) Operatori javnih telefonskih mreža dužni su da omoguće svim korisnicima usluga besplatne pozive na brojeve hitnih službi, u skladu sa planom numeracije, uključujući i javne telefonske govornice.

...

(3) Operatori iz stava 1 ovog člana dužni su da omoguće da korisnici sa hitnim službama mogu ostvarivati komunikaciju i na druge načine, naročito putem SMS-a.

....

(6) Država, jedinica lokalne samouprave i operatori, u okviru svojih nadležnosti, licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom dužni su da obezbijede nesmetan pristup brojevima hitnih službi i jedinstvenom evropskom broju "112".

.....

(7) Način, uslove i dinamiku obezbjeđivanja pristupa licima iz stava 6 ovog člana propisuje Ministarstvo, uz saglasnost organa državne uprave nadležnog za poslove socijalnog staranja.

Priključenje terminalne opreme

Član 154

(1) Operator je dužan da izvrši opravdani zahtjev korisnika za priključenje radio ili telekomunikacione terminalne opreme, ako oprema ispunjava propisane uslove utvrđene zakonom.

....

(4) Operator je dužan da korisnicima koji su lica sa smanjenom pokretljivošću i lica sa invaliditetom, u okviru objektivnih tehničkih mogućnosti:

1) obezbijedi nesmetanu dostupnost svojim uslugama, uključujući i nesmetan pristup brojevima hitnih službi i jedinstvenom evropskom broju "112";

2) omogući dostupnost odgovarajuće terminalne opreme;

3) redovno obavještava o svim karakteristikama usluga koje su namijenjene toj grupi korisnika;

4) obezbijedi prioritet kod ostvarivanja pristupa mreži, kao i kod otklanjanja kvarova.

(5) Bliže uslove za ostvarivanje povoljnosti iz stava 4 ovog člana propisuje Ministarstvo, uz saglasnost organa državne uprave nadležnog za poslove socijalnog staranja.

b) *Zakon o slobodnom pristupu informacijama* ("Službeni list CG", br. 44/2012)

Načela i standardi

Član 2

Pristup informacijama u posjedu organa vlasti (u daljem tekstu: pristup informacijama) zasniva se na načelima slobodnog pristupa informacijama, transparentnosti rada organa vlasti, prava javnosti da zna, ravnopravnosti i jednakosti i ostvaruje se na nivou standarda koji su sadržani u potvrđenim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i slobodama i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava.

Ravnopravnost i jednakost

Član 6

Organi vlasti dužni su da svakom fizičkom i pravnom licu omoguće pristup informacijama na ravnopravnoj osnovi i pod jednakim uslovima, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Način pristupa informacijama licima sa invaliditetom

Član 23

Licu sa invaliditetom omogućava se pristup informaciji na način i u obliku koji odgovara njegovoj mogućnosti i potrebama.

Troškovi postupka

Član 33

....

Podnosilac zahtjeva snosi troškove postupka za pristup informaciji koji se odnose na stvarne troškove organa vlasti radi kopiranja, skeniranja i dostavljanja tražene informacije, u skladu sa propisom Vlade Crne Gore.

....

Ako je podnosilac zahtjeva lice sa invaliditetom i lice u stanju socijalne potrebe, troškove postupka za pristup informaciji snosi organ vlasti.

c) Zakon o medijima ("Službeni list RCG", br. 51/2002 i 62/2002, Službeni list Crne Gore", br. 046/2010, 073/2010, 040/2011)

Član 3

Crna Gora obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajemčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije, po osnovu programskih sadržaja koji su značajni za:

.....

- informisanje osoba oštećenog sluha i vida.

....

Obim neophodnih finansijskih sredstava iz ovog člana utvrđuje se budžetom Crne Gore, a način i uslovi raspodjele propisuju se aktom republičkog organa uprave nadležnog za poslove informisanja (u daljem tekstu: nadležni organ).

d) Zakon o elektronskim medijima ("Službeni list CG", br. 46/2010, 073/2010, 40/2011, 06/2013 i 055/2016)

Načela

Član 3

Uređivanje odnosa u oblasti AVM usluga zasniva se na načelima:

.....

4) slobodnog i ravnopravnog pristupa svim AVM uslugama;

.....

7) objektivnosti, zabrane diskriminacije i transparentnosti.

Lica sa oštećenjem sluha ili vida

Član 51

Savjet je dužan da podstiče pružaoce AVM usluga da svoje usluge postepeno učine dostupnim licima sa oštećenjem sluha ili vida.

Pružanje javnih usluga

Član 74

(1) Javni emiteri su dužni da pružaju javne usluge proizvodnje i emitovanja radijskih i/ili televizijskih programa sa informativnim, kulturnim, umjetničkim, obrazovnim, naučnim, dječjim, zabavnim, sportskim i drugim programskim sadržajima, kojima se obezbjeđuje ostvarivanje prava i interesa građana i drugih subjekata u oblasti informisanja.

(2) Javna usluga, u smislu ovog zakona, znači:

....

3) proizvodnja i emitovanje programa namijenjenih različitim segmentima društva, bez diskriminacije, posebno vodeći računa o specifičnim društvenim grupama kao što su djeca i omladina, pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, osobe sa invaliditetom, socijalno i zdravstveno ugroženi i dr.;

Finansiranje javnih emitera

Član 76

(1) Javni emiteri stižu prihode iz budžeta Crne Gore, odnosno budžeta jedinice lokalne samouprave i drugih izvora u skladu sa zakonom i osnivačkim aktom.

(2) Budžetom Crne Gore, odnosno budžetom jedinice lokalne samouprave obezbjeđuje se dio finansijskih sredstava za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajemčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije, po osnovu programskih sadržaja koji su značajni za:

....

6) informisanje lica oštećenog sluha i vida.

e) *Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore ("Službeni list CG", br. 79/2008, 45/2012 i 43/2016)*

Javni radio-difuzni servisi Crne Gore

Član 2

Javni radio-difuzni servisi Crne Gore su Radio Crne Gore i Televizija Crne Gore.

Djelatnost javnih radio-difuznih servisa iz stava 1 ovog člana je proizvodnja i emitovanje programa, kojim se: zadovoljavaju demokratske, društvene, obrazovne, kulturne i druge potrebe od javnog interesa svih segmenata crnogorskog društva; obezbjeđuje ostvarivanje prava i interesa građana i drugih subjekata u oblasti informisanja, bez obzira na njihovu političku, vjersku, kulturnu, rasnu ili polnu pripadnost, i blagovremeno i kvalitetno pružaju raznovrsne informativne usluge.

Obaveze RTCG

Član 9

RTCG je dužna da, uz primjenu visokih standarda profesionalne etike i kvaliteta, bez bilo kojeg oblika diskriminacije ili socijalne različitosti, proizvodi i emituje programske sadržaje, koji:

1) služe kao referentne tačke u pogledu jačanja zajedništva i društvenog integrisanja svih pojedinaca, grupa i zajednica;

....

4) su namijenjeni svim segmentima društva, posebno vodeći računa o djeci i omladini, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, licima sa invaliditetom, socijalno ugroženim i drugim specifičnim grupama;

....

8) doprinose poštovanju i unapređivanju osnovnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrijednosti i institucija, pluralizma ideja, kulture javnog dijaloga, jezičkih standarda, privatnosti i digniteta ličnosti;

Sredstva za namjenske sadržaje

Član 17

Budžetom Crne Gore obezbjeđuje se dio finansijskih sredstava za ostvarivanje prava građana na informisanje, po osnovu programskih sadržaja Radija Crne Gore i Televizije Crne Gore, koji su značajni za:

...

3) informisanje lica oštećenog sluha i vida.

Radi ostvarivanja prava iz stava 1 ovog člana, država obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za programske sadržaje na albanskom jeziku i jezicima pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Finansijska sredstva iz st. 1 i 2 ovog člana mogu se koristiti samo za proizvodnju navedenih programskih sadržaja.

Način korišćenja sredstava

Član 18

Organ državne uprave nadležan za poslove medija (u daljem tekstu: ministarstvo) i RTCG ugovorom će urediti međusobna prava i obaveze vezana za korišćenje sredstava iz člana 17

ovog zakona, u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu zakona o budžetu Crne Gore za određenu godinu.

Uvid javnosti u poslovanje RTCG Član 23

Savjet je dužan da, najkasnije do kraja juna tekuće godine, stavi na uvid javnosti, putem web sajta RTCG:

- 1) Izvještaj o radu RTCG za prethodnu godinu, sa posebnim osvrtom na primjenu programskih standarda i ostvarivanje obaveza utvrđenih zakonom;
- 2) Izvještaj o finansijskom poslovanju RTCG za prethodnu godinu, koji posebno sadrži podatke o korišćenju finansijskih sredstava ostvarenih po osnovu člana 15 stav 1 tač. 1 i 6 ovog zakona;

....

Predlaganje kandidata za članove Savjeta Član 28

Kandidate za članove Savjeta predlažu:

....

- 6) nevladine organizacije iz oblasti zaštite ljudskih prava i sloboda, koje se bave ostvarivanjem i zaštitom: nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti; prava na zdravu životnu sredinu; prava potrošača; prava lica sa invaliditetom ili prava na obrazovanje i socijalnu zaštitu, za dva člana;

....

- 8) Crnogorski olimpijski komitet i Crnogorski paraolimpijski komitet, za jednog člana.

f) *Zakon o zaštiti potrošača ("Službeni list CG", br. 2/2014, 6/2014 i 43/2015)*

Obavještenje o robi i uslugama Član 7

- (1) Trgovac ne smije da stavi u promet robu na kojoj nije istaknuto obavještenje sa podacima o robi (u daljem tekstu: obavještenje o robi), u skladu sa zakonom.

....

- (4) Podaci u obavještenju o robi moraju biti odštampani i napisani čitko, jasno, razumljivo i lako uočljivo.

...

- (6) Listu proizvoda i način isticanja obavještenja iz stava 5 ovog člana, kao i vrste objekata u kojima podaci u obavještenju o robi moraju biti istaknuti i na Brajevom pismu propisuje organ državne uprave nadležan za poslove zaštite potrošača (u daljem tekstu: Ministarstvo).

....(8) Odredbe st. 1 do 7 ovog člana primjenjuju se i na usluge, na način da se obavještenje o uslugama, uključujući i upozorenja o rizicima koji su povezani sa pružanjem usluge ističe na mjestu pružanja, odnosno ponude usluge ili na drugi potrošaču dostupan način.

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Relevantne odredbe Zakona o elektronskim komunikacijama usklađene su sa Zakonom i Konvencijom.

Relevantne odredbe Zakona o slobodnom pristupu informacijama usklađene su sa Zakonom i Konvencijom.

Medijski zakoni i to: Zakon o medijima, Zakon o elektronskim medijima i Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore uglavnom su usklađeni sa Zakonom i Konvencijom.

Zakon o zaštiti potrošača usklađen je sa Zakonom i Konvencijom.

b) Preporuke

Iako medijski zakoni sadrže odredbe koje se odnose na obavezu obezbeđivanja pristupa informacijama za lica sa invaliditetom, a posebno za lica oštećenog sluha i vida, njihov sadržaj bi trebalo dopuniti eksplicitnim upućivanjem na obavezu korišćenja znakovnog jezika, titlovanja domaćih filmova i drugim specifičnim obavezama pomoću kojih se može obezbediti efektivan pristup informacijama za ovu grupu lica.

Nepostojanje Zakona o upotrebi znakovnog jezika se pokazuje kao jedan od ključnih deficita pravnog sistema Crne Gore u obezbeđivanju pristupa i razmeni informacija za lica oštećenog sluha, te je potrebno bez odlaganja pristupiti izvršenju obaveze iz relevantne odredbe Konvencije i usvojiti ovaj zakonski tekst.

Potrebno je izmijeniti odredbu člana 2. Zakona o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore na taj način što će garancija jednakosti u pogledu prava na informisanje proširiti i na lica sa invaliditetom, odnosno svako lice ili grupu koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva, a s obzirom da je neopravdano ovu garanciju vezati samo za one koji su iste političke, verske, kulturne, rasne ili polne pripadnosti.

Iako Zakon o zaštiti potrošača sadrži adekvatne odredbe koje se odnose na pristup informacijama o robama i uslugama, potrebno je u Zakon o unutrašnjoj trgovini iz 2008. (Službeni list CG, br. 49/2008), unijeti barem načelne odredbe koje podržavaju zakonska rešenja o pravima potrošača, a s obzirom na činjenicu da je Zakon o unutrašnjoj trgovini matični zakon za sve one koji se bave trgovinom, odnosno kupovinom i prodajom robe ili vršenjem trgovinskih usluga.

IV Pravno-zaštićeni interes: jednak pristup javnom prevozu

Princip pristupačnosti se odnosi i na obezbeđivanje pristupačnosti javnog prevoza licima sa invaliditetom

1. Relevantne odredbe Zakona

Diskriminacija u pristupu javnom prevozu

Član 13

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u pristupu javnom prevozu smatra se:

- 1) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja i ulaska u sredstva javnog prevoza, kao i nepreduzimanje i nesprovođenje propisanih mjera za obezbjeđivanje pristupačnosti sredstava javnog prevoza licu ili grupi lica sa invaliditetom, u skladu sa zakonima kojima se uređuju obligacioni odnosi i osnovi svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju, prevoz u drumskom saobraćaju, sigurnost pomorske plovidbe i ugovorni odnosi u željezničkom saobraćaju i bezbjednost saobraćaja;
- 2) odbijanje da se preveze lice ili grupa lica sa invaliditetom, pružanje usluge prevoza licu ili grupi lica sa invaliditetom pod drukčijim i nepovoljnijim uslovima od uslova pod kojima se usluga prevoza pruža drugim korisnicima u skladu sa zakonima kojima se uređuju obligacioni odnosi i osnovi svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju, prevoz u drumskom saobraćaju, sigurnost pomorske plovidbe i ugovorni odnosi u željezničkom saobraćaju; i
- 3) nedostupnost informacija na autobuskim i željezničkim stanicama i stajalištima, aerodromima, lukama i pristaništima pomorske i unutrašnje plovidbe licu ili grupi lica sa invaliditetom u skladu sa zakonima kojima se uređuju obligacioni odnosi i osnovi svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju, prevoz u drumskom saobraćaju, sigurnost pomorske plovidbe i ugovorni odnosi u željezničkom saobraćaju.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 9.

Pristupačnost

U cilju omoćavanja samostalnog života i punog učešća osoba sa invaliditetom u svim sferama života, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mjere da osobama sa invaliditetom obezbede pristup, ravnopravno sa drugima, fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, kao i drugim pogodnostima i uslugama koje su otvorene odnosno koje stoje na raspolaganju javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama. Te mjere, koje uključuju identifikovanje i uklanjanje prepreka i barijera za pristup, odnosiće se, između ostalog, i na:

(a) zgrade, puteve, prevozna sredstva i druge pogodnosti u zatvorenom i na otvorenom prostoru, uključujući škole, stambene objekte, zdravstvene objekte i radna mesta;

.....

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) *Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima ("Službeni list CG", br. 33/2012 i 58/2014)*

Član 5

Lica sa invaliditetom uživaju posebnu zaštitu u saobraćaju, u skladu sa ovim zakonom.

Član 115

.....

Autobus za prevoz lica u javnom gradskom i prigradskom prevozu putnika mora imati dva do šest sjedišta najbližih ulazu rezervisanih za lica sa invaliditetom.

b) *Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju ("Službeni list RCG", br. 45/2005 , 75/2010, 38/2012 i 18/2014)*

Posebni linijski prevoz putnika

Član 42

Posebni linijski prevoz obavlja se redovno na određenoj liniji.

Posebnim linijskim prevozom putnika obavlja se prevoz:

....

3) invalida i putnika kojima je potrebna posebna medicinska njega.

U posebnom linijskom prevozu mogu se prevoziti samo lica iz stava 2 ovog člana.

Posebni linijski prevoz putnika u međumjesnom saobraćaju može obavljati samo prevoznik koji ima licencu za linijski prevoz izdatu od organa uprave.

Uslovi za dobijanje licence za pružanje usluga autobuske stanice

Član 67

Pravno ili fizičko lice može dobiti licencu za pružanje usluga autobuske stanice, ako ispunjava sljedeće uslove:

...

3) ima u vlasništvu ili zakupu autobusku stanicu sa:

....

- prilazom za invalidna lica.

Bliže saobraćajno-tehničke uslove koje moraju ispunjavati autobuske stanice propisuje Ministarstvo.

c) *Zakon o sigurnosti pomorske plovidbe ("Službeni list CG", br. 62/2013, 6/2014 i 47/2015)*

Kretanje lica sa invaliditetom

Član 65

Putnički, Ro-Ro putnički i brzi putnički brodovi moraju da imaju adekvatan pristup za ulazak lica sa invaliditetom.

Brodovi iz stava 1 ovog člana moraju biti konstruisani i opremljeni na način koji licima sa invaliditetom obezbjeđuje lako i sigurno ukrcavanje i iskrcavanje i pristup između paluba, uz asistenciju posade ili uz pomoć rampi ili liftova.

Na brodovima iz stava 1 ovog člana moraju se na vidnim mjestima postaviti informacione oznake, odnosno naljepnice koje su lako uočljive i čitljive licima sa smanjenim mogućnostima kretanja i komunikaciona sredstva za vizuelno i verbalno objavljivanje važnijih informacija, kao i sistem za alarmiranje sa tipkama koji je lako pristupačan za ta lica.

Ograde, koridori, prolazi, ulazi i vrata moraju omogućavati korišćenje i kretanje lica u invalidskim kolicima, a liftovi, palube za vozila, putničke prostorije za odmor, smještaj, kao i toaletne prostorije moraju biti konstruisane tako da budu lako pristupačne za ta lica.

d) *Zakon o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza ("Službeni list CG", br. 1/2014 i 6/2014)*

Prostor za putnike, pristup do vozova i službenih mjesta
Član 54

...

Na željezničkim stanicama i stajalištima pristupi vozovima za prevoz putnika izvode se tako da omogućavaju što lakši pristup putnicima i licima sa invaliditetom.

...

Uslove koje moraju da ispunjavaju prostorije, oprema i uređaji u službenim mjestima na pruži propisuje Ministarstvo.

e) *Zakon o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju ("Službeni list CG", br. 18/2011 i 46/2014)*

6. Prava lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti
Obim prava
Član 36a

(1) Lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, koja koriste ili namjeravaju da koriste usluge vazdušnog prevoza putnika po dolasku, odlasku ili tranzitu kroz aerodrom kada se aerodrom nalazi na teritoriji Crne Gore imaju pravo na pomoć u skladu sa ovim zakonom.

(2) Odredbe čl. 36b, 36c i 36i ovog zakona, primjenjuju se na putnike koji polaze sa aerodroma koji se nalazi na teritoriji druge države na aerodrom koji se nalazi na teritoriji Crne Gore ako vazdušni prevoz obavlja crnogorski vazdušni prevoznik.

(3) Pravo na pomoć iz stava 1 ovog člana, ne utiče na prava putnika iz čl. 6 do 18 ovog zakona.

(4) Ako su odredbe ovog zakona kojima se uređuju prava lica iz stava 1 ovog člana u suprotnosti sa odredbama propisa o uslugama zemaljskog opsluživanja, primjenjuju se odredbe ovog zakona.

Zabrana uskraćivanja prevoza lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti
Član 36b

Vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja, licu sa invaliditetom ili licu smanjene pokretljivosti ne smiju odbiti:

- 1) prihvata rezervacije za let čije je polazište ili odredište aerodrom iz člana 36a ovog zakona;
- 2) ukrcaj na aerodrom iz tačke 1 ovog člana, ako imaju putnu kartu i rezervaciju.

Odstupanja, posebni uslovi i informacije

Član 36c

(1) Izuzetno od člana 36b ovog zakona, vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja može licu sa invaliditetom ili licu smanjene pokretljivosti odbiti prihvata rezervacije ili ukrcaj zbog invaliditeta ili smanjene pokretljivosti:

1) iz sigurnosnih razloga utvrđenih posebnim propisima i međunarodnim ugovorima koji obavezuju Crnu Goru ili radi ispunjavanja sigurnosnih zahtjeva utvrđenih od strane organa koji je vazdušnom prevozniku izdao sertifikat vazdušnog operatora-AOC; i

2) ako veličina vazduhoplova ili njegovih vrata fizički onemogućava ukrcaj ili prevoz lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti.

(2) U slučaju da vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja odbije da prihvati rezervaciju zbog razloga iz stava 1 ovog člana, dužan je da uloži napor i da licu sa invaliditetom ili licu smanjene pokretljivosti predloži drugu prihvatljivu mogućnost prevoza.

(3) Lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti kojem je odbijen ukrcaj zbog invaliditeta ili smanjene pokretljivosti i lica koja ga prate iz stava 4 ovog člana, imaju pravo na vraćanje prevoznine ili preusmjeravanje iz člana 11 ovoga zakona, ako su ispunjeni sigurnosni zahtjevi za preusmjeravanje ili povratni let.

(4) U slučaju iz stava 1 tačka 1 ovog člana, vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja može zahtijevati da lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti prati drugo lice koje je sposobno da mu pruži potrebnu pomoć.

(5) Vazdušni prevoznik ili njegov zastupnik dužan je da na odgovarajući način i na crnogorskom jeziku i jezicima na kojima su dostupne informacije ostalim putnicima, obezbijedi dostupnost sigurnosnih pravila koja se primjenjuju na prevoz lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti kao i ograničenja koja se odnose na njihov prevoz ili na prevoz pomagala za kretanje zbog veličine vazduhoplova.

(6) Organizator putovanja je dužan, da obezbijedi dostupnost sigurnosnih pravila i ograničenja na letovima, koji su uključeni u putovanja, odmore i kružna putovanja u paket aranžmane koje organizuje, prodaje ili nudi na prodaju.

(7) Ako vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja odbije da prihvati rezervaciju lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti i zatraži pratnju za to lice, dužan je da lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti odmah obavijesti o razlozima za odbijanje i traženje pratnje.

(8) Vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja dužan je da na zahtjev lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, dostavi u pisanoj formi obavještenje iz stava 7 ovog člana, u roku od pet radnih dana od dana podnošenja zahtjeva.

Određivanje mjesta dolaska i odlaska

Član 36d

(1) Menadžment aerodroma, u saradnji sa korisnicima aerodroma odnosno odborom korisnika aerodroma i organizacijama koje zastupaju prava lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, u skladu sa lokalnim uslovima, dužan je da odredi mjesta dolaska i

odlaska unutar granica aerodroma ili u zgradama i izvan zgrada terminala, koja je pod nadzorom menadžmenta aerodroma, na kojima lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti mogu lako da najave dolazak na aerodrom i zahtijevaju pomoć.

(2) Mjesta iz stava 1 ovog člana, moraju biti jasno označena, sa osnovnim informacijama o aerodromu u pristupačnom obliku.

Prosljeđivanje zahtjeva za pomoć

Član 36e

(1) Vazdušni prevoznici, njihovi zastupnici i organizatori putovanja dužni su da na svim svojim prodajnim mjestima, uključujući telefonsku i internet prodaju, obezbijede prijem zahtjeva za pomoć lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti.

(2) Ako vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja primi zahtjev za pomoć iz stava 1 ovog člana, najkasnije 48 sati prije objavljenog vremena polaska leta, dužan je da zahtjev, najkasnije 36 sati prije objavljenog vremena polaska leta, dostavi:

1) menadžmentima aerodroma odlaska, dolaska i tranzita; i

2) stvarnom vazdušnom prevozniku ako rezervacije nije primio taj prevoznik, osim ako u vrijeme primanja zahtjeva za pomoć nije poznat identitet stvarnog prevoznika, kada se zahtjev prosljeđuje što je prije moguće.

(3) Vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja prosljeđuje zahtjev za pomoć u najkraćem mogućem roku, osim u slučaju iz stava 2 ovoga člana.

(4) Stvarni vazdušni prevoznik, u najkraćem mogućem roku nakon početka leta obavještava menadžment aerodroma odredišta, ukoliko se taj aerodrom nalazi na teritoriji Crne Gore, o broju lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti na tom letu koji su zatražili pomoć iz člana 36f ovog zakona i o vrsti pomoći.

Pravo na pomoć na aerodromima

Član 36f

(1) Kada lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti stigne na aerodrom radi putovanja, menadžment aerodroma dužan je da mu pruži pomoć iz člana 36m ovog zakona, tako da se lice može ukrcati na let za koji ima rezervaciju pod uslovom da je vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja obaviješten o posebnim potrebama lica za takvom vrstom pomoći, najkasnije 48 sati prije objavljenog vremena polaska leta.

(2) Obavještenje iz stava 1 ovog člana, odnosi se i na povratni let ako su odlazni i povratni letovi ugovoreni sa istim vazdušnim prevoznikom.

(3) Ako lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti koristi pomoć psa vodiča o tome se obavještava vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja.

(4) Ako vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja nije obaviješten u skladu sa stavom 1 ovog člana, menadžment aerodroma ako je moguće pružiće pomoć da se lice ukrca na let za koji ima rezervaciju u skladu sa članom 36m ovog zakona.

(5) Odredba stava 1 ovog člana, primjenjuje se pod uslovom da se:

1) lice prijavi na let:

- u vrijeme koje vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja unaprijed odredi u pisanoj formi (uključujući elektronsku formu) ili

- ako nije određeno vrijeme, najkasnije jedan sat prije objavljenog vremena polaska; ili

2) lice stigne do mjesta unutar granica aerodroma određenog u skladu sa članom 36d ovog zakona:

- u vrijeme koje vazdušni prevoznik, njegov zastupnik ili organizator putovanja unaprijed odredi u pisanoj formi (uključujući elektronsku formu) ili

- ako nije određeno vrijeme, najkasnije dva sata prije objavljenog vremena polaska.

(6) Ako je lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti u tranzitu kroz aerodrom na teritoriji Crne Gore ili ga vazdušni prevoznik ili organizator putovanja premjesti sa leta za koji ima rezervaciju na drugi let, menadžment aerodroma dužan je da pruži pomoć da se lice ukrca na let za koji ima rezervaciju u skladu sa članom 36m ovog zakona.

(7) Ako lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti stigne vazduhoplovom na aerodrom na teritoriji Crne Gore, menadžment aerodroma dužan je da pruži pomoć iz člana 36m ovog zakona, da to lice stigne do mjesta polaska iz aerodroma iz člana 36d ovog zakona.

(8) Pružena pomoć, što je više moguće, mora da bude prilagođena posebnim potrebama svakog pojedinačnog putnika.

Odgovornost za pomoć na aerodromima

Član 36g

(1) Menadžment aerodroma dužan je da licima sa invaliditetom i licima smanjene pokretljivosti obezbijedi pružanje pomoći iz člana 36m ovog zakona, bez dodatne naknade.

(2) Menadžment aerodroma odgovoran je za pružanje pomoći iz člana 36m ovog zakona i pomoć može pružati sam ili će pružanje pomoći obezbijediti ugovorom sa jednim ili više pravnih ili fizičkih lica specijalizovanih za pružanje te vrste pomoći, ako ispunjavaju standarde kvaliteta iz člana 36h ovog zakona.

(3) Ugovor iz stava 2 ovog člana u zavisnosti od postojećih usluga koje se pružaju na aerodromu, menadžment aerodroma može zaključiti na svoju inicijativu, ili na zahtjev korisnika aerodroma, odnosno odbora korisnika aerodroma uključujući i vazdušne prevoznike, a u slučaju odbijanja zahtjeva, menadžment aerodroma dužan je da dostavi podnosiocima zahtjeva pisano obrazloženje.

(4) Menadžment aerodroma može, na nediskriminatornoj osnovi, korisnicima aerodroma naplatiti posebnu naknadu za pružanje pomoći iz st. 1 i 2 ovog člana, koja se određuje srazmjerno ukupnom broju putnika koje korisnici aerodroma prevezu na aerodrom i sa aerodroma.

(5) Naknadu iz stava 4 ovoga člana, transparentno i srazmjerno troškovima određuje menadžment aerodroma u saradnji sa korisnicima aerodroma, odnosno odborom korisnika aerodroma, ili u saradnji sa drugim odgovarajućim tijelom.

(6) Menadžment aerodroma dužan je da vodi odvojene finansijske izvještaje koji se odnose na pružanje pomoći licima sa invaliditetom ili licima smanjene pokretljivosti od finansijskih izvještaja za obavljanje svojih ostalih djelatnosti.

(7) Menadžment aerodroma dužan je da omogućiti uvid u revidirani godišnji finansijski izvještaj koji se odnosi na naplaćene naknade i troškove za pružanja pomoći licima sa invaliditetom ili licima smanjene pokretljivosti korisnicima aerodroma, preko odbora korisnika aerodroma ili drugog odgovarajućeg tijela, kao i organu državne uprave nadležnom za poslove vazdušnog saobraćaja i Agenciji za civilno vazduhoplovstvo (u daljem tekstu: Agencija)

Standardi kvaliteta za pomoć Član 36h

(1) Menadžment aerodroma koji godišnje ima preko 150.000 prevezenih putnika u komercijalnom vazdušnom saobraćaju u saradnji sa korisnicima aerodroma, odnosno odborom korisnika aerodroma i organizacijama koje zastupaju lica sa invaliditetom i lica smanjene pokretljivosti, određuje standarde kvaliteta za pomoć iz člana 36m ovog zakona i potrebna sredstva za ispunjavanje tih standarda.

(2) Standardi iz stava 1 ovog člana, određuju se u skladu sa međunarodnim standardima i kodeksom ponašanja u odnosu na olakšice za prevoz lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, a naročito Kodeksom dobrog ponašanja u pružanju usluga zemaljskog opsluživanja licima smanjene pokretljivosti Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva.

(3) Standarde kvaliteta menadžment aerodroma objavljuje na svojoj internet stranici.

(4) Vazdušni prevoznik i menadžment aerodroma mogu postići sporazum da menadžment aerodroma putnicima, koje vazdušni prevoznik prevozi na aerodrom ili sa aerodroma, obezbijedi pomoć višeg standarda od standarda iz stava 1 ovog člana ili da pored usluga iz člana 36m ovog zakona pruži i dodatne usluge.

(5) Menadžment aerodroma može vazdušnom prevozniku pored naknade iz člana 36g stav 4 ovog zakona da naplati i dodatnu naknadu za pružanje pomoći iz stava 4 ovog člana, koja mora biti srazmjerna troškovima i određuje se nakon konsultacija sa vazdušnim prevoznikom.

Obaveze vazdušnog prevoznika Član 36i

Vazdušni prevoznik pruža pomoć iz člana 36n ovog zakona licu sa invaliditetom ili licu smanjene pokretljivosti, koje odlazi, dolazi ili je u tranzitu kroz aerodrom koji se nalazi na teritoriji Crne Gore, bez dodatne naknade ako ispunjava uslove iz člana 36f st. 1, 2 i 4 ovog zakona.

Obuka Član 36j

Vazdušni prevoznici i menadžmenti aerodroma dužni su da obezbijede stručno osposobljavanje za:

- 1) njihove zaposlene uključujući i zaposlena lica sa kojima su zaključili ugovore za pružanje neposredne pomoći licima sa invaliditetom ili licima smanjene pokretljivosti radi zadovoljavanja potreba tih lica;
- 2) njihove zaposlene koji rade na aerodromu i koji su u neposrednom kontaktu sa putnicima iz oblasti ravnopravnosti lica sa invaliditetom i podizanja svijesti o invalidnosti;
- 3) novozaposlene, kao i obnovu i sticanje novih znanja zaposlenih o invalidnosti.

Naknada štete za izgubljena ili oštećena invalidska kolica i drugu opremu Član 36k

Ako se invalidska kolica, druga oprema za kretanje ili pomagala izgube ili oštete tokom pružanja usluga na aerodromu ili tokom prevoza vazduhoplovom putnik ima pravo na naknadu štete u skladu sa ovim zakonom i potvrđenim međunarodnim ugovorom.

Ograničenja ili oslobađanja od obaveze

Član 36l

Obaveze prema licima sa invaliditetom i licima smanjene pokretljivosti utvrđene ovim zakonom ne mogu se ograničiti niti ukinuti.

Pomoć menadžmenta aerodroma

Član 36m

(1) Menadžment aerodroma dužan je da pruži pomoć i obezbijedi druge potrebne mjere da bi se licima sa invaliditetom ili licima smanjene pokretljivosti omogućilo:

- 1) da obavijeste o svom dolasku na aerodrom i zatraže pomoć na mjestima iz člana 36d ovog zakona koja su u zgradama terminala i izvan njih;
- 2) kretanje od označenog mjesta do pulta za prijavu putnika na let;
- 3) da se prijave na let i da prijave prtljag;
- 4) da nastave kretanje od pulta za prijavu putnika na let do vazduhoplova i kontrolu za izlazak iz države, carinsku kontrolu i bezbjedonosni pregled;
- 5) ukrcavanje u vazduhoplov pomoću lifta, invalidskih kolica i pružanje druge odgovarajuće potrebne pomoći;
- 6) da nastave kretanje od vrata vazduhoplova do svog sjedišta;
- 7) da odloži prtljag na određenom mjestu u vazduhoplovu i preuzme prtljag iz vazduhoplova;
- 8) da nastavi kretanje od svog sjedišta do vrata vazduhoplova;
- 9) iskrcavanje iz vazduhoplova pomoću lifta, invalidskih kolica, i pružanje druge odgovarajuće potrebne pomoći;
- 10) da nastavi kretanje od vazduhoplova do prostora za preuzimanje prtljaga i preuzimanje prtljaga i druge obaveze vezane za ulazak u državu i carinsku kontrolu;
- 11) da nastavi kretanje od prostora za preuzimanje prtljaga do određenog mjesta;
- 12) da stigne na povezane letove kada su u tranzitu i da mu se obezbijedi potrebna pomoć u kontrolisanoj i nadziranoj zoni aerodroma, kao i na terminalima i između njih po potrebi;
- 13) pristupanje toaletnom prostoru po potrebi.

(2) Ako lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti ima pratnju drugog lica koje mu pomaže, na zahtjev tog lica, menadžment aerodroma dužan je da obezbijedi potrebnu pomoć na aerodromu i pri ukrcaju i iskrcaju.

(3) Menadžment aerodroma dužan je da pruža usluge zemaljskog opsluživanja sa cjelokupnom potrebnom opremom za kretanje, uključujući i električna invalidska kolica, ukoliko je obaviješten najkasnije 48 sati prije leta i ako ne postoje prostorna ograničenja u vazduhoplovu i ako su ispunjeni uslovi utvrđeni propisom za prevoz opasnih materija.

(4) Menadžment aerodroma dužan je da obezbijedi privremenu zamjenu za oštećenu ili izgubljenu opremu za kretanje, koja ne mora da bude identična kao oštećena ili izgubljena oprema.

- (5) Menadžment aerodroma je dužan da dozvoli korišćenje psa vodiča, po potrebi.
- (6) Menadžment aerodroma je dužan da obezbijedi da podaci o letu budu dostupni tim licima.
- (7) Menadžment aerodroma odgovoran je za izvršavanje obaveza utvrđenih ovim članom.
- (8) Obaveze iz st. 1 do 6 ovog člana shodno se primjenjuju i na druge pružaoce usluga zemaljskog opsluživanja ukoliko ih ne obavlja menadžment aerodroma.

Pomoć vazdušnog prevoznika

Član 36n

- (1) Vazdušni prevoznik dužan je da omogući prevoz psa vodiča u kabini vazduhoplova u skladu sa zakonom.
- (2) Vazdušni prevoznik dužan je da omogući pored medicinske opreme, prevoz najviše dva komada opreme za kretanje po jednom licu sa invaliditetom ili licu smanjene pokretljivosti, uključujući električna invalidska kolica, pod uslovom da je obaviješten najkasnije 48 sati prije leta i da ne postoje prostorna ograničenja u vazduhoplovu i da su ispunjeni uslovi utvrđeni propisom za prevoz opasnih materija.
- (3) Vazdušni prevoznik dužan je da obezbijedi da podaci o letu budu dostupni tim licima.
- (4) Vazdušni prevoznik na zahtjev lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, dužan je da preduzme potrebne mjere koje se odnose na razmještaj sjedišta, radi prilagođavanja potreba tih lica, vodeći računa o sigurnosnim zahtjevima i raspoloživosti.
- (5) Vazdušni prevoznik dužan je da omogući pristup toaletnom prostoru po potrebi.
- (6) Ako lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti ima pratnju drugog lica koje mu pomaže, vazdušni prevoznik dužan je po mogućnosti da licu u pratnji obezbijedi sjedište pored lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti.

Nadzor nad pružanjem pomoći

Član 36o

Nadzor nad primjenom odredaba ovog zakona, koje se odnose na prava lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, na aerodromu iz člana 36a stav 1 ovog zakona, vrši Agencija.

e) Zakon o kretanju lica sa invaliditetom uz pomoć psa pomagača ("Službeni listu CG", br. 76/2009 i 40/2011)

Korišćenje prevoznih sredstava u drumskom, željezničkom, pomorskom i vazdušnom saobraćaju

Član 3

Lice sa invaliditetom sa psom pomagačem ima pravo da koristi prevozna sredstva u drumskom, željezničkom, pomorskom i vazdušnom saobraćaju, uključujući i zadržavanje na svim prostorima koji su predviđeni za putnike.

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o sigurnosti pomorske plovidbe usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije

Zakon o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o kretanju lica sa invaliditetom uz pomoć psa pomagača usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

b) Preporuke

Potrebno je u Zakonu o bezbjednosti saobraćaja na putevima i Zakonu o prevozu u drumskom saobraćaju obezbediti pristup transportnom sredstvu u međumjesnom saobraćaju za putnike sa invaliditetom i njihov smeštaj, kao i pristup transportnom sredstvu u gradskom i prigradskom saobraćaju, putem rampi ili na drugi način, i to na taj način što će osnovne odredbe o ovim pitanjima propisati navedenim zakonima, prepuštajući detaljnije regulisanje ovih pitanja postojećem Pravilniku o posebnim uslovima za vozila kojima se obavlja javni prevoz u drumskom saobraćaju i prevoz za sopstvene potrebe.

Potrebno je u Zakonu o prevozu u drumskom saobraćaju izraze "invalidi" i "invalidna lica" zamijeniti izrazom "lica sa invaliditetom".

Potrebno je u Zakonu o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza obezbediti smeštaj za putnike sa invaliditetom, mogućnost njihovog kretanja kroz kompoziju voza, kao i pristup toaletnim prostorijam.

V Pravno-zaštićeni interes: jednaka dostupnost roba i usluga

Princip zabrane diskriminacije se odnosi i na obezbeđivanje jednake dostupnosti roba i usluga za lica sa invaliditetom

1. Relevantne odredbe Zakona

Diskriminacija u oblasti pružanja javnih i privatnih dobara i usluga

Član 14

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti pružanja javnih i privatnih dobara i usluga smatra se:

- 1) odbijanje, onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje pružanja dobara i usluga;
- 2) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje pružanja dobara i usluga nepoštovanjem principa univerzalnog dizajna, osim ako bi pružanje dobra i usluge ugrozilo život ili zdravlje lica sa invaliditetom ili drugog lica;
- 3) pružanje dobara i usluga pod drukčijim i nepovoljnijim uslovima od onih pod kojima se dobro i usluga pruža drugim korisnicima, osim ako bi pružanje dobra i usluge ugrozilo život ili zdravlje lica sa invaliditetom ili drugog lica;
- 4) namjerno kašnjenje ili odlaganje pružanja dobara i usluga, iako je lice ili grupa lica sa invaliditetom zatražila i ispunila uslove za blagovremeno pružanje dobara i usluga prije drugih lica; i
- 5) povećanje cijene javnih i privatnih dobara i usluga usljed uvećanih troškova neposredno proisteklih iz pružanja javnih i privatnih dobara i usluga licu ili grupi lica sa invaliditetom.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 9.

Pristupačnost

U cilju omoćavanja samostalnog života i punog učešća osoba sa invaliditetom u svim sferama života, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mjere da osobama sa invaliditetom obezbijede pristup, ravnopravno sa drugima, fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, kao i drugim pogodnostima i uslugama koje su otvorene odnosno koje stoje na raspolaganju javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama. Te mjere, koje uključuju identifikovanje i uklanjanje prepreka i barijera za pristup, odnosiće se, između ostalog, i na:

(a) zgrade, puteve, prevozna sredstva i druge pogodnosti u zatvorenom i na otvorenom prostoru, uključujući škole, stambene objekte, zdravstvene objekte i radna mesta;

(b) informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući i elektronske usluge i hitne službe.

Države strane ugovornice će takođe preduzeti odgovarajuće mjere:

(a) da utvrde, promovišu i prate primenu minimalnih standarda i smernica za pristupačnost objekata i usluga koje su otvorene odnosno koje stoje na raspolaganju javnosti;

(b) da obezbijede da privatna pravna lica koja pružaju usluge i pogodnosti otvorene ili na raspolaganju javnosti vode računa o svim aspektima njihove pristupačnosti osobama sa invaliditetom;

.....

3. Relevantne odredbe posebnog zakona

a) *Zakon o zaštiti potrošača ("Službeni list CG", br. 2/2014, 6/2014 i 43/2015)*

Prava potrošača na usluge od javnog interesa

Član 35

(1) Usluge od javnog interesa su usluge koje su utvrđene zakonom, kao što su: distribucija i snabdijevanje električnom energijom, gasom, toplotom i vodom, prečišćavanje i odvođenje otpadnih voda, održavanje čistoće u gradovima i drugim naseljima, odlaganje komunalnog otpada, održavanje groblja i sahranjivanje, dimnjačarske i druge komunalne usluge, prevoz putnika, elektronske komunikacione usluge, poštanske i druge usluge.

(2) Potrošač ima pravo na:

1) pristup i korišćenje usluge od javnog interesa pod jednakim uslovima, ako je to tehnički moguće i bez diskriminacije;

.....

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore nije usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o zaštiti potrošača djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

b) Preporuke

Potrebno je pravnu zaštitu potrošača od diskriminacije proširiti i na dostupnost roba i usluga koje nisu od javnog interesa.

Potrebno je u matični zakon o kupoprodaji robe i vršenju usluga, a to je Zakon o unutrašnjoj trgovini, unijeti odredbe o pravu na jednaku dostupnost svim robama i uslugama za lica sa invaliditetom na način na koji je to učinjeno u odredbama posebnih zakona koji se odnose na dostupnost pojedinim robama, odnosno uslugama (na primer u oblasti vazdušnog i pomorskog saobraćaja).

VI Pravno-zaštićeni interes: jednak položaj u postupcima pred organima javne vlasti

Princip zabrane diskriminacije se odnosi i na obezbeđivanje jednakog položaja lica sa invaliditetom u postupcima pred organima javne vlasti, uključujući i pitanje poslovne, odnosno procesne sposobnosti.

1. Relevantne odredbe Zakona

Diskriminacija u postupcima pred organima

Član 15

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u postupcima pred organima, smatra se:

- 1) utvrđivanje posebnih uslova za lica ili grupu lica sa invaliditetom u postupku pred organom, osim ako su ti uslovi opravdani iz razloga opšte, lične i imovinske bezbjednosti tih ili drugih lica;
- 2) uskraćivanje ili ograničavanje prava licu ili grupi lica sa invaliditetom u postupku pred organima, u istoj ili sličnoj situaciji u kojoj se ta prava ne uskraćuju ili ne ograničavaju drugim licima;
- 3) vođenje upravnog, sudskog ili drugog postupka na način koji onemogućava ili otežava puno i efektivno učešće lica ili grupe lica sa invaliditetom u postupku i ostvarivanju njihovih prava;
- 4) nepreduzimanje, odnosno nesprovođenje propisa i posebnih mjera primjerenih invaliditetu u cilju obezbjeđivanja efektivnog učešća lica sa invaliditetom u pravnim postupcima pred organima; i
- 5) uskraćivanje ili ograničavanje prava djetetu ili grupi djece sa invaliditetom u postupku pred organom, u istoj ili sličnoj situaciji u kojoj se to pravo ne uskraćuje ili ne ograničava drugoj djeci.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 4.

Opšte obaveze

Države strane ugovornice prihvataju da obezbede i unaprede puno ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve osobe sa invaliditetom bez diskriminacije bilo koje vrste po osnovu invaliditeta. U tom cilju države strane ugovornice preuzimaju obavezu da:

(a) usvoje sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mjere za ostvarenje prava priznatih ovom konvencijom;

(b) preduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući i zakonodavstvo, u cilju menjanja ili ukidanja postojećih zakona, propisa, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju prema osobama sa invaliditetom;

....

Član 5.

Jednakost i zabrana diskriminacije

Države strane ugovornice konstatuju da su svi pojedinci jednaki pred zakonom i po zakonu, kao i da imaju pravo da bez ikakve diskriminacije uživaju jednaku zaštitu i jednake pogodnosti u skladu sa zakonom.

Države strane ugovornice će zabraniti svaku diskriminaciju po osnovu invalidnosti i garantovaće osobama sa invaliditetom jednaku i efikasnu pravnu zaštitu od diskriminacije po bilo kom osnovu.

.....

Član 12.

Ravnopravnost pred zakonom

Države strane ugovornice ponovo potvrđuju da osobe sa invaliditetom imaju pravo da svuda budu priznate pred zakonom, kao i druga lica.

Države strane ugovornice priznaju da osobe sa invaliditetom ostvaruju svoju poslovnu sposobnost ravnopravno sa drugima u svim aspektima života.

Države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mjere kako bi osobama sa invaliditetom omogućile dostupnost pomoći koja im može biti potrebna u ostvarivanju njihove poslovne sposobnosti.

Države strane ugovornice će obezbediti da se svim merama koje se odnose na ostvarivanje poslovne sposobnosti pruže odgovarajuće i efikasne garancije radi sprečavanja zloupotrebe shodno međunarodnom pravu koje se odnosi na ljudska prava. Takve garancije obezbediće da se merama koje se odnose na ostvarivanje poslovne sposobnosti poštuju prava, volja i prioriteti odnosne osobe, kao i da ne dođe do sukoba interesa i neprimjerenog uticaja, da budu proporcionalne i prilagođene okolnostima odnosne osobe, u najkraćem mogućem trajanju i da podležu redovnom preispitivanju nadležnog nezavisnog i nepristrasnog organa ili sudskog tela. Garancije će biti proporcionalne stepenu u kojem takve mjere utiču na prava i interese osobe na koju se odnose.

.....

Član 13.

Pristup pravdi

Države strane ugovornice će osobama sa invaliditetom obezbediti efikasan pristup pravdi ravnopravno sa drugim licima, u skladu s procedurom i starošću, kako bi im se olakšalo efikasno obavljanje dužnosti direktnih i indirektnih učesnika, kao i uloge svedoka, u svim sudskim postupcima, kako u istražnom tako i u drugim preliminarnim fazama postupka.

.....

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) *Zakon o državnim službenicima i namještenicima ("Službeni list CG", br. 39/2011, 50/2011, 66/2012, 34/2014, 53/2014 i 16/2016)*

Zabrana diskriminacije

Član 7

Državni službenik, odnosno namještenik ne smije u obavljanju poslova vršiti diskriminaciju građana po osnovu: rase, boje kože, nacionalne pripadnosti, društvenog ili etničkog porijekla, veze sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jezika, vjere ili uvjerenja, političkog ili drugog mišljenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, zdravstvenog stanja, invaliditeta, starosne dobi, imovnog stanja, bračnog ili porodičnog stanja, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i po osnovu drugih ličnih svojstava.

b) *Zakonik o krivičnom postupku ("Službeni list CG", br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 i 58/2015).*

Obavezna odbrana

Kad okrivljeni mora imati branioca

Član 69

(1) Ako je okrivljeni lice sa invaliditetom usljed čega je pravo lica sa invaliditetom da se uspješno brani otežano ili ako se postupak vodi zbog krivičnog djela za koje se može izreći najduža kazna zatvora, okrivljeni mora imati branioca tokom cijelog postupka, počev od prvog saslušanja.

....

Saslušavanje okrivljenog preko tumača

Član 106

.....

(2) Ako je okrivljeni lice sa oštećenjem sluha, postavljaće mu se pitanja pisano, a ako je lice sa oštećenim govorom, pozvaće se da pisano odgovara. Ako se saslušanje ne može obaviti na ovaj način, pozvaće se kao tumač lice koje se sa okrivljenim može sporazumjeti.

....

Pozivanje svjedoka

Član 112

...

(3) Svjedoci koji se nalaze u drugoj državi i svjedoci koji se zbog starosti, bolesti ili invaliditeta ne mogu odazvati pozivu, mogu se saslušati u svom stanu, a izuzetno i putem tehničkih uređaja za prenos slike ili zvuka, tako da im stranke mogu postavljati pitanja iako nijesu prisutne u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Za potrebe takvog saslušanja može se odrediti stručna pomoć lica iz člana 282 stav 8 ovog zakonika.

Saslušanje svjedoka preko tumača

Član 116

....

Ako se saslušanje svjedoka obavlja preko tumača ili ako je svjedok lice sa oštećenjem sluha ili govora, njegovo saslušanje vrši se na način propisan članom 106 ovog zakonika.

Polaganje zakletve

Član 117

....(4) Svjedok zakletvu polaže usmeno, čitanjem njenog teksta ili potvrdnim odgovorom nakon saslušanog sadržaja teksta zakletve koju je pročitao organ koji vodi krivični postupak. Svjedoci sa oštećenjem sluha ili govora koji znaju da čitaju i pišu potpisuju tekst zakletve, a svjedoci sa oštećenjem sluha ili govora koji ne znaju da čitaju ni da pišu zaklinju se uz pomoć tumača.

....

c) *Zakon o parničnom postupku ("Službeni list RCG", br. 22/2004, 28/2005, 47/2015 i 48/2015)*

Jezik u postupku

Član 99

Stranke i drugi učesnici u postupku imaju pravo da, u postupku pred sudom, upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju.

Ako se postupak ne vodi na jeziku stranke, odnosno drugih učesnika u postupku obezbijediće im se, na njihov zahtjev, usmeno prevođenje na njihov jezik ili jezik koji razumiju svih podnesaka i pisanih dokaza, kao i onoga što se na ročištu iznosi.

Stranke i drugi učesnici u postupku poučiće se o pravu da usmeni postupak pred sudom prate na svom jeziku posredstvom tumača. U zapisniku će se zabilježiti da im je data pouka, kao i izjave stranaka, odnosno učesnika. Prevođenje obavlja tumač.

Član 102

Troškovi prevođenja na jezik nacionalnih manjina, koji nastaju primjenom odredaba Ustava i ovog zakona o pravu pripadnika nacionalnih manjina na upotrebu svog jezika padaju na teret sredstava suda.

Član 241

Svjedok koji ne zna jezik na kome se vodi postupak saslušać se preko tumača.

Ako je svjedok gluv, postavljaće mu se pitanja pisano, a ako je nijem, pozvaće se da pisano odgovara. Ako se saslušanje ne može izvršiti na ovaj način, pozvaće se kao tumač lice koje se sa svjedokom može sporazumjeti.

.....

d) *Zakon o opštem upravnom postupku* ("Službeni list RCG", br. 60/2003 i 32/2011)

Upotreba jezika i pisma u postupku

Član 15

(1) Organ vodi postupak na jeziku koji je Ustavom propisan kao službeni jezik u Republici Crnoj Gori, a ravnopravno je ćirilćno i latinićno pismo. U općtinama u kojima većinu ili znaćajan dio ćine pripadnici manjinskih naroda i manjinskih nacionalnih zajednica, u službenoj upotrebi su i njihovi jezici i pisma, u skladu sa Ustavom i posebnim zakonom.

(2) Ako se postupak ne vodi na jeziku stranke, odnosno drugih učesnika u postupku koji su državljani Crne Gore, obezbijediće im se preko tumaća prevođenje toka postupka na njihov jezik, kao i dostavljanje poziva i drugih pismena na njihovom jeziku i pismu.

Član 173

(1) Ako svjedok ne zna jezik na kome se vodi postupak, ispitaće se preko tumaća.

(2) Ako je svjedok gluv, pitanja će mu se postavljati pisano, a ako je nijem pozvaće se da pisano odgovara. Ako se ispitivanje ne može izvršiti na ovaj način, pozvaće se kao tumać lice koje se sa svjedokom može sporazumjeti.

Član 174

(1) Pošto sasluša svjedoka, službeno lice koje vodi postupak može odlučiti da svjedok položi zakletvu na svoj iskaz. Neće se zaklinjati svjedok koji je maloljetan ili koji ne može dovoljno da shvati značaj zakletve.

(2) Zakletva se polaže usmeno, izgovaranjem riječi: "Zaklinjem se da sam o svemu o čemu sam ovdje pitan govorio istinu i da ništa što o ovoj stvari znam nijesam prećutao".

(3) Nijemi svjedoci koji znaju da čitaju i pišu zaklinju se na način što potpisuju tekst zakletve, a gluvi svjedoci će pročitati tekst zakletve. Ako nijemi ili gluvi svjedoci ne znaju da čitaju ni pišu, zakleće se preko tumača.

e) *Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći ("Službeni list CG", br. 20/2011 i 20/2015.)*

Član 8

Ostvarivanje i korišćenje prava na besplatnu pravnu pomoć u skladu sa ovim zakonom mora se obezbijediti bez diskriminacije po osnovu etničkog porijekla, rase, boje kože, jezika, vjerskog ili političkog uvjerenja, pola, seksualnog opredjeljenja, zdravstvenog stanja, invalidnosti ili nekog drugog ličnog svojstva.

II. USLOVI ZA OSTVARIVANJE PRAVA NA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ

Član 12

Pravo na besplatnu pravnu pomoć pod uslovima utvrđenim ovim zakonom može ostvariti:

- 1) crnogorski državljanin;
- 2) lice bez državljanstva (apatrid) koje zakonito boravi u Crnoj Gori i lice koje traži azil u Crnoj Gori;
- 3) stranac sa stalnim nastanjenjem, odnosno stalnim boravkom ili odobrenim privremenim boravkom i drugo lice koje zakonito boravi u Crnoj Gori;
- 4) drugo lice u skladu sa potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorom.

Član 13

Lice iz člana 12 ovog zakona ima pravo na besplatnu pravnu pomoć, ako je:

...

- 3) lice sa invaliditetom;

....

f) *Porodični zakon ("Službeni list RCG", br. 1/2007, "Službeni list CG", br. 53/2016)*

V. STARATELJSTVO NAD LICIMA LIŠENIM POSLOVNE SPOSOBNOSTI

Član 235

Punoljetno lice koje zbog duševne bolesti, duševne zaostalosti ili kojeg drugog uzroka nije sposobno da se samo brine o svojim pravima i interesima potpuno se lišava poslovne sposobnosti.

Punoljetno lice koje svojim postupcima ugrožava svoja prava i interese ili prava i interese drugih lica zbog duševne bolesti, duševne zaostalosti, prekomjernog uživanja alkohola ili

opojnih sredstava, senilnosti ili drugih sličnih razloga djelimično se lišava poslovne sposobnosti.

Odluku o lišenju poslovne sposobnosti donosi nadležni sud u vanparničnom postupku.

g) *Zakon o vanparničnom postupku ("Službeni list RCG", br. 27/2006 i 20/2015)*

Član 7

Izuzetno, sud može dozvoliti da učesnik, koji nije poslovno sposoban, pored radnji na koje je zakonom ovlašćen, radi ostvarivanja svojih prava i pravnih interesa, preduzima i druge radnje u postupku, ako smatra da je u stanju da shvati značenje i pravne posljedice tih radnji.

Oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti

Član 29

U postupku oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti sud ispituje da li je punoljetno lice prema stepenu sposobnosti za normalno rasuđivanje u stanju da se samo brine o svojim pravima i interesima i odlučuje o potpunom ili djelimičnom oduzimanju poslovne sposobnosti ili potpunom ili djelimičnom vraćanju poslovne sposobnosti kad prestanu razlozi za potpuno, odnosno djelimično oduzimanje poslovne sposobnosti.

Postupak iz stava 1 ovog člana je hitan i mora se završiti najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema predloga.

Član 40

Kad nađe da postoje uslovi za oduzimanje poslovne sposobnosti, sud će licu, prema kome se postupak vodi, oduzeti potpuno ili djelimično poslovnu sposobnost.

Protiv rješenja o oduzimanju poslovne sposobnosti lice kome je oduzeta poslovna sposobnost može izjaviti žalbu, bez obzira na svoje duševno stanje.

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o državnim službenicima i namještenicima usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakonik o krivičnom postupku i Zakon o opštem upravnom postupku usklađeni su sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o parničnom postupku uglavnom je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Porodični zakon i Zakon o vanparničnom postupku u ovoj oblasti nisu usklađeni sa standardima Konvencije.

b) Preporuke

Potrebno je dopuniti član 102. Zakona o parničnom postupku na taj način što će se obezbediti da troškovi tumačenja u postupku kad se radi o stranci ili učesniku koji se koristi znakovnim jezikom budu nadoknađeni iz sredstava suda.

Potrebno je izmijeniti pravni režim lišenja poslovne sposobnosti koji je sadržan u Porodičnom zakonu i Zakonu o vanparničnom postupku, a koji podrazumeva mogućnost oduzimanja pojedinih prava i sloboda licu o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje, a s obzirom na to da član 12. Konvencije izričito govori o obavezi države-potpisnice da obezbedi licu sa invaliditetom uživanje poslovne sposobnosti ("legal capacity") bez diskriminacije.

Nakon toga, potrebno je u ostalim posebnim zakonima izmijeniti odredbe koje propisuju poslovnu sposobnost kao uslov za priznanje ili uživanje pojedinih materijalnih ili procesnih prava i sloboda.

S obzirom na to da izmjena pravnog režima lišenja poslovne sposobnosti u skladu sa standardima Konvencije zahteva sveobuhvatnu analizu zakonodavstva i rad na brojnim propisima različite pravne snage, potrebno je usvojiti strateški dokument, odnosno akcioni plan kojim bi se definisao pravac i dinamika izmjena i dopuna pojedinih propisa.

VII Pravno-zaštićeni interes: zdravstvena zaštita i pristup pomagalima

Zdravstvena zaštita i pristup adekvatnim pomagalima predstavlja jedna od najvažnijih pravno-zaštićenih interesa za lica sa invaliditetom

1. Relevantne odredbe Zakona

Ograničavanje lične pokretljivosti
Član 16

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta smatra se ograničavanje lične pokretljivosti uskraćivanjem ili ograničavanjem dostupnosti kvalitetnih i savremenih pomagala koja u najvećoj mogućoj mjeri omogućavaju ličnu pokretljivost lica sa invaliditetom, u skladu sa propisima kojima se uređuje zdravstvena zaštita i zdravstveno osiguranje.

Dostupnost pomagala iz stava 1 ovog člana licu sa invaliditetom, pod drukčijim ili nepovoljnijim uslovima od uslova pod kojima su ta pomagala dostupna drugim licima sa invaliditetom, zbog njegovog ličnog svojstva (pola, imovnog stanja, nacionalne pripadnosti i dr.) smatra se diskriminacijom lica sa invaliditetom po drugom osnovu, osim ako bi obezbjeđivanje takvog pomagala ugrozilo život ili zdravlje tog ili drugog lica.

Diskriminacija u oblasti zdravstvene zaštite

Član 23

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti zdravstvene zaštite u smislu propisa kojima se uređuje zdravstvena zaštita i zdravstveno osiguranje, smatra se:

- 1) nepreduzimanje i nesprovođenje mjera zdravstvene zaštite za rano otkrivanje, tretman, rehabilitaciju i rehabilitaciju smetnje u razvoju radi smanjenja stepena invaliditeta;
- 2) nepreduzimanje i nesprovođenje mjera zdravstvene zaštite za rano otkrivanje bolesti koja može prouzrokovati invaliditet i pravovremeno liječenje radi sprječavanja invaliditeta ili smanjenja stepena invaliditeta;
- 3) odbijanje pružanja zdravstvene zaštite i rehabilitacije licu ili grupi lica sa invaliditetom;
- 4) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje pružanja zdravstvene zaštite i rehabilitacije licu ili grupi lica sa invaliditetom;
- 5) utvrđivanje posebnih uslova za lica sa invaliditetom u pogledu godina života prilikom pružanja zdravstvene zaštite i rehabilitacije;
- 6) pružanje zdravstvene zaštite i rehabilitacije licu ili grupi lica sa invaliditetom pod uslovima koji se ne traže za druga lica;
- 7) neblagovremeno pružanje zdravstvene zaštite i rehabilitacije licu sa invaliditetom, iako je to lice zatražilo i ispunilo uslove za blagovremeno pružanje zdravstvene zaštite, kao i davanje prednosti u pružanju zdravstvene zaštite i rehabilitacije drugim licima u odnosu na lica sa invaliditetom;
- 8) uskraćivanje, ograničavanje i neblagovremeno pružanje informacija o utvrđenom zdravstvenom stanju, preduzetim ili namjeravanim mjerama liječenja i rehabilitacije lica sa invaliditetom;
- 9) vršenje operativnog zahvata ili drugog medicinskog tretmana bez pisane saglasnosti lica sa invaliditetom kao pacijenta; i
- 10) uskraćivanje ili ograničavanje prava na zdravstveno i životno osiguranje licu ili grupi lica sa invaliditetom ako se ta prava ne uskraćuju ili ne ograničavaju drugim licima.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 20.

Lična pokretljivost

Države strane ugovornice će preduzeti efikasne mjere da osobama sa invaliditetom obezbede ličnu pokretljivost sa najvećim mogućim stepenom samostalnosti, uključujući:

- (a) da osobama s invaliditetom olakšaju ličnu pokretljivost na način i u vreme koje one odaberu, uz prihvatljive troškove;
- (b) da se osobama sa invaliditetom olakša pristup kvalitetnim pomagalima za kretanje, uređajima, tehnologijama i oblicima žive pomoći i posrednika u kretanju, uključujući njihovo stavljanje na raspolaganje uz prihvatljive troškove;
- (c) da osobama s invaliditetom obezbede obuku u vještinama kretanja kao i specijalizovanom osoblju koje će raditi sa tim osobama;
- (d) da podstaknu pravna lica koja proizvode pomagala, sredstva i pomoćne tehnologije za kretanje da uzmu u obzir sve aspekte pokretljivosti osoba sa invaliditetom.

Član 25.

Zdravlje

Države strane ugovornice priznaju osobama sa invaliditetom pravo na ostvarivanje najvišeg mogućeg zdravstvenog standarda bez diskriminacije zasnovane na invaliditetu. Države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi osobama sa invaliditetom omogućile pristup zdravstvenim uslugama, vodeći računa o polu, uključujući rehabilitaciju u vezi sa zdravljem. Države strane ugovornice posebno će:

(a) obezbijediti osobama sa invaliditetom isti izbor, kvalitet i standard besplatne ili pristupačne zdravstvene zaštite i programe koji se nude drugim licima, uključujući u oblasti polnog ili reproduktivnog zdravlja i javnih zdravstvenih programa namenjenih širokoj populaciji;

(b) obezbijediti one zdravstvene usluge koje su konkretno potrebne osobama sa invaliditetom zbog njihovog invaliditeta, uključujući rano otkrivanje i intervenciju, po potrebi, i usluge namenjene svođenju na najmanju mjeru i sprečavanju daljeg invaliditeta, uključujući među djecom i starijim osobama;

(c) obezbijediti ove zdravstvene usluge što je moguće bliže zajednicama gde ljudi žive, uključujući seoske sredine;

(d) zatražiti od profesionalnih zdravstvenih radnika da obezbijede isti kvalitet lečenja osobama sa invaliditetom kao i drugima, uključujući na osnovu slobodne i informisane saglasnosti, između ostalog, širenjem saznanja o ljudskim pravima, dostojanstvu, autonomiji i potrebama osoba sa invaliditetom putem obuke i usvajanjem etičkih standarda za javnu i privatnu zdravstvenu zaštitu;

(e) zabraniti diskriminaciju prema osobama sa invaliditetom prilikom obezbjeđenja zdravstvenog osiguranja i životnog osiguranja ukoliko je takvo osiguranje dozvoljeno nacionalnim zakonodavstvom, koje će se obezbediti na pravedan i razuman način;

(f) spriječiti diskriminatorско uskraćivanje zdravstvene zaštite ili zdravstvenih usluga ili hrane ili tečnosti na osnovu invaliditeta.

Član 26.

Održavanje i rehabilitacija

Države strane ugovornice će preduzeti efikasne i odgovarajuće mjere, uključujući putem podrške osoba sa sličnim tegobama, kako bi se osobama sa invaliditetom omogućilo da postignu i očuvaju maksimalnu nezavisnost, punu fizičku, mentalnu, socijalnu i stručnu sposobnost, kao i puno uključivanje i učešće u svim aspektima života. U tom cilju, države strane ugovornice će organizovati, ojačati i pružiti sveobuhvatne usluge i programe održavanja i rehabilitacije, posebno u oblasti zdravlja, zapošljavanja, obrazovanja i socijalnih usluga, tako da ove usluge i programi:

(a) otpočnu u najranijoj mogućoj fazi i da se zasnivaju na multidisciplinarnoj procjeni individualnih potreba i sposobnosti;

(b) podrže učešće i uključivanje u zajednicu kao i u sve aspekte društva na dobrovoljnoj osnovi i da budu dostupni osobama sa invaliditetom na mjestima najbližim njihovim zajednicama, uključujući seosku sredinu.

Države strane ugovornice će podsticati razvoj početne i kontinuirane obuke za profesionalce i drugo osoblje koje radi na pružanju usluga održavanja i rehabilitacije.

Države strane ugovornice će se zalagati za raspoloživost, poznavanje i upotrebu pomoćnih sredstava i tehnologija, osmišljenih za osobe sa invaliditetom, koje se odnose na održavanje i rehabilitaciju.

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) *Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Službeni list CG", br. 3/2016 i 39/2016)*

Član 5

U ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu građani su jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, starosnu dob, invaliditet, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo, u skladu sa zakonom.

II. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Član 10

Zdravstvena zaštita se sprovodi na načelima sveobuhvatnosti, kontinuiranosti, dostupnosti, cjelovitog i specijalizovanog pristupa zdravstvenoj zaštiti, kao i na načelu stalnog unapređenja kvaliteta zdravstvene zaštite.

....

Dostupnost zdravstvene zaštite podrazumijeva takav raspored davalaca usluga zdravstvene zaštite kojim se omogućavaju jednaki uslovi ostvarivanja zdravstvene zaštite za sve građane, naročito na primarnom nivou zdravstvene zaštite, uzimajući u obzir fizičku, geografsku i ekonomsku dostupnost.

Član 16

Država obezbjeđuje prioritetne mjere zdravstvene zaštite koje su usmjerene na očuvanje i unapređenje zdravlja građana i dostupne su svim građanima.

Prioritetne mjere zdravstvene zaštite su:

....

7) zdravstvena zaštita žena u vezi sa reproduktivnim i seksualnim zdravljem;

...

9) zdravstvena zaštita boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata, članova njihovih porodica i korisnika prava na novčanu naknadu materijalnog obezbjeđenja boraca, korisnika socijalno-zaštitnih prava, kao i lica koja su na evidenciji nezaposlenih lica u skladu sa posebnim zakonom;

10) zaštita mentalnog zdravlja građana (prevencija i promocija mentalnog zdravlja), liječenje i rehabilitacija lica sa mentalnim oboljenjima, lica oboljelih od bolesti zavisnosti, kao i smještaj i liječenje lica sa mentalnim oboljenjima koja mogu da ugroze sebe i okolinu u kojoj žive, u skladu sa posebnim zakonom;

11) zdravstvena zaštita lica sa invaliditetom koja imaju fizičke, senzorne i intelektualne poteškoće;

Član 16a

Kao poseban vid zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja građana država formira Nacionalni centar za autizam.

Nacionalni centar za autizam je visokospecijalizovana, multidisciplinarna i edukativna javna ustanova koja vrši djelatnost u oblasti obrazovanja, naučno – istraživačkog rada, zdravstvene zaštite i sve druge aktivnosti koje su, direktno i indirektno, u funkciji razumijevanja uzroka i neuroloških osnova autizma u cilju unapređenja psihosocijalnih metoda i postupaka u tretmanu osoba sa autizmom, njihovih životnih uslova, socijalne inkluzije i podrške porodičnim zajednicama osoba sa autizmom.

Član 17

U oblasti zdravstvene zaštite, iz budžeta Crne Gore, obezbjeđuju se sredstva za

.....

3) sprovođenje promotivnih programa za unapređenje zdravlja najosjetljivijih kategorija stanovništva prema dobnim grupama, vrstama bolesti i invaliditetu;

....

Za lica koja nemaju zdravstveno osiguranje, iz budžeta Crne Gore se obezbjeđuju sredstva za sprovođenje prioriternih mjera zdravstvene zaštite iz člana 16 stav 2 tač. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 i 14 ovog zakona.

Član 50

Institut za javno zdravlje je ustanova javnog zdravstva na tercijarnom nivou zdravstvene zaštite, čija je djelatnost usmjerena na očuvanje i unapređenje zdravlja građana, kao i na pružanje zdravstvene zaštite.

U obavljanju djelatnosti iz stava 1 ovog člana, Institut za javno zdravlje:

....

6) predlaže i sprovodi programe promocije zdravlja, zdravstveno-vaspitne i druge aktivnosti u cilju očuvanja i unapređenja zdravlja građana, a posebno najosjetljivijih kategorija građana prema dobnim grupama, vrstama bolesti i invaliditetu kao i aktivnosti na prevenciji i smanjenju štete kod teško dostupnih grupa, u povećanom riziku od pojedinih bolesti koje su od posebnog socio-medicinskog značaja;

Član 71

Broj članova odbora direktora zdravstvene ustanove određuje se statutom, u zavisnosti od vrste i obima djelatnosti koju ustanova obavlja.

...

U odbor direktora mogu biti imenovani i predstavnici nevladinih organizacija koji se bave zaštitom interesa lica sa invaliditetom.

VII. PRUŽANJE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Član 124

Pružanje zdravstvene zaštite podrazumijeva aktivnosti zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika koje su usmjerene na prevenciju, promociju i unapređenje zdravlja građana, dijagnostiku, liječenje i rehabilitaciju oboljelih.

Prioriteti u pružanju zdravstvene zaštite zasnivaju se isključivo na medicinskim indikacijama, uzimajući u obzir stepen invalidnosti, težinu oboljenja ili povrede i druge okolnosti u vezi sa zdravstvenim stanjem građanina.

b) *Zakon o zdravstvenom osiguranju* ("Službeni list CG", br. 6/2016)

Član 5

Pojedini izrazi upotrijebljeni u ovom zakonu imaju sljedeće značenje:

...

2) lice sa invaliditetom je lice koje ima dugoročno fizičko, mentalno, intelektualno ili senzorno oštećenje od najmanje 70%, utvrđeno jedinstvenom listom oštećenja ili listama oštećenja koje se koriste u postupcima ostvarivanja socijalno-zaštitnih prava, prava na obrazovanje, prava na profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje i prava iz penzijsko-invalidskog osiguranja;

...

Član 6

Osiguranici, u smislu ovog zakona, su:

...

12) korisnici penzija po propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju;

13) borci, vojni invalidi, civilni invalidi rata, članovi njihovih porodica i korisnici prava na novčanu naknadu materijalnog obezbjeđenja boraca, ako nijesu osigurani po drugom osnovu;

14) korisnici socijalno-zaštitnih prava, u skladu sa posebnim propisima, ako nijesu osigurani po drugom osnovu;

....

1. Pravo na zdravstvenu zaštitu

Član 15

Pravo na zdravstvenu zaštitu obuhvata:

1) promociju zdravlja;

2) prevenciju bolesti;

3) dijagnostiku, preglede i liječenje, uključujući mjere rane identifikacije i sprječavanja progresije oštećenja;

4) rehabilitaciju i specijalizovanu medicinsku rehabilitaciju;

5) kontinuiranu zdravstvenu njegu;

6) stomatološku zdravstvenu zaštitu;

7) hitnu i urgentnu medicinsku pomoć;

8) dijalizu;

9) usluge transfuzione medicine;

10) lijekove i medicinska sredstva;

11) medicinsko-tehnička pomagala.

Član 16

Zdravstvena zaštita iz člana 15 ovog zakona obuhvata:

...

4) rehabilitaciju na svim nivoima zdravstvene zaštite uključujući i rehabilitaciju u kući osiguranog lica, kao i specijalizovanu medicinsku rehabilitaciju;

...

6) stomatološku zdravstvenu zaštitu na primarnom nivou zdravstvene zaštite i to: promociju zdravlja kroz savjetodavni rad, prevenciju kroz preventivne programe, preventivne preglede djece do 18 godina života, dijagnostiku i liječenje djece do 18 godina života, učenika i studenata i djece bez roditeljskog staranja, a najkasnije do navršениh 26 godina života, lica starijih od 65 godina života, žena u toku trudnoće i godinu dana nakon porođaja, lica sa invaliditetom koja imaju oštećenja mišića i neuromišićne bolesti, plegični sindrom, oštećenje sluha, vida i govora sa više od 70% tjelesnog oštećenja, intelektualni invaliditet sa IQ 69 i manje, autistične poremećaje, psihoze, epilepsiju, preglede zbog anomalija vilica (ortodoncija), mobilne ortodontske aparate za djecu do 18 godina života, kao i fiksne aparate za djecu do 18 godina života koja imaju intelektualni invaliditet sa IQ 69 i manje, autistične poremećaje, epilepsiju i oštećenja koja ograničavaju otvaranje usta;

....

17) troškove smještaja i ishrane pratioca djeteta do petnaeste godine života, u bolnici ili u ustanovi za specijalizovanu medicinsku rehabilitaciju, kao i djece do 18 godina života, u bolnici, koja su oboljela od malignih bolesti, djece do 18 godina života, u bolnici i ustanovama za specijalizovanu medicinsku rehabilitaciju, koja imaju oštećenja mišića i neuromuskularne bolesti, plegični sindrom, oštećenje sluha, vida i govora sa više od 70% tjelesnog oštećenja, intelektualni invaliditet sa IQ 69 i manje, autistične poremećaje, psihoze i epilepsiju;

Član 17

Zdravstvena zaštita iz člana 16 ovog zakona, na primarnom nivou, obezbjeđuje se u punom iznosu iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja.

Član 18

Zdravstvena zaštita iz člana 16 ovog zakona, na sekundarnom i tercijarnom nivou, obezbjeđuje se u visini 80 % od cijene zdravstvene usluge, za:

....

6) ambulantnu rehabilitaciju i specijalizovanu medicinsku rehabilitaciju;

...

12) troškove smještaja i ishrane pratioca lica sa invaliditetom starijeg od 18 godina života, koje ima oštećenja mišića i neuromišićne bolesti, plegični sindrom, oštećenje sluha, vida i govora sa više od 70% tjelesnog oštećenja, intelektualni invaliditet sa IQ 69 i manje i autistični poremećaj, u bolnici ili u ustanovi za specijalizovanu medicinsku rehabilitaciju;

...

Član 19

Zdravstvena zaštita iz člana 18 ovog zakona obezbjeđuje se u punom iznosu iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja:

1) djeci iz člana 12 ovog zakona;

...

8) borcima, vojnim invalidima, civilnim invalidima rata, članovima njihovih porodica, korisnicima prava na novčanu naknadu materijalnog obezbjeđenja boraca, kao i žrtvama kasetne municije;

...

10) slijepim i gluvonijemim licima.

Zdravstvena zaštita obezbjeđuje se u punom iznosu cijene iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, za liječenje osnovnog oboljenja i stanja i to: malignih bolesti[^] hemofilije, šećerne bolesti, cistične fibroze, intelektualnog invaliditeta sa IQ 69 i manje, autističnih poremećaja, psihoze, epilepsije, multiple skleroze, mišićne distrofije, cerebralne paralize, paraplegije i kvadriplegije, hronične bubrežne insuficijencije (dijaliza), sistemskih autoimunih bolesti, HIV i karantinskih bolesti, Hepatitis B i Hepatitis C, urođenih nedostataka gornjih ili donjih ekstremiteta, smetnji u razvoju, u skladu sa kriterijumima koji su propisani posebnim propisima.

Član 20

Obim prava zdravstvene zaštite iz člana 16 ovog zakona, utvrđuje Vlada Crne Gore (u daljem tekstu: Vlada), na predlog Ministarstva, u skladu sa opredijeljenim finansijskim sredstvima i Programom zdravstvene zaštite, posebno vodeći računa o zdravstvenoj zaštiti sljedećih kategorija lica:

1) djece iz člana 12 ovog zakona;

...

4) vojnih invalida i civilnih invalida rata, u skladu sa posebnim propisima;

5) lica sa invaliditetom sa najmanje 70% tjelesnog oštećenja;

6) lica oboljelih od malignih bolesti, hemofilije, šećerne bolesti, cistične fibroze, epilepsije, multiple skleroze, mišićne distrofije, cerebralne paralize, paraplegije i kvadriplegije, hronične bubrežne insuficijencije (dijaliza), sistemskih autoimunih bolesti, HIV i zaraznih bolesti, kao i lica sa mentalnim oboljenjima, licima sa urođenim nedostatkom gornjih ili donjih ekstremiteta, lica sa fizičkim i intelektualnim poteškoćama u rastu i razvoju, u skladu sa kriterijumima koji su propisani posebnim propisima, slijepih i gluvonijemih lica.

Član 24

Osigurano lice ima pravo, na:

1) medicinska sredstva koja se ugrađuju u ljudski organizam, sa Liste medicinskih sredstava koja se ugrađuju u ljudski organizam;

2) medicinsko-tehnička pomagala sa Liste medicinsko- tehničkih pomagala;

3) medicinsku rehabilitaciju u zdravstvenim ustanovama koje obavljaju specijalizovanu medicinsku rehabilitaciju, za indikacije sa Liste bolesti, stanja i posljedica povreda.

Liste iz stava 1 tač. 1, 2 i 3 ovog člana, vrste, standarde i indikacije za medicinska sredstva koja se ugrađuju u ljudski organizam, materijale od kojih se izrađuju medicinsko-tehnička pomagala, cijene, rokove korišćenja i uslove za obezbjeđivanje novih pomagala prije isteka rokova, indikacije za korišćenje i dužinu trajanja medicinske rehabilitacije, kao i bliži način i postupak ostvarivanja prava iz stava 1 ovog člana, utvrđuje Fond, uz prethodnu saglasnost Ministarstva.

Član 40

Naknada zarade za vrijeme privremene spriječenosti za rad određuje se najmanje u visini od 70% od osnova za naknadu.

...

Naknada zarade za vrijeme privremene spriječenosti za rad u visini od 100% od osnova za naknadu obezbjeđuje se osiguranom licu i zbog liječenja osnovne bolesti i stanja, i to: malignih bolesti, hemofilije, cistične fibroze, epilepsije, multiple skleroze, mišićne distrofije, cerebralne paralize, paraplegije i kvadriplegije, sistemskih auto imunih bolesti, hronične bubrežne insuficijencije (dijaliza), HIV i karantinskih bolesti i psihoze.

Osiguranim licima sa urođenim nedostatkom gornjih ili donjih ekstremiteta, slijepim i gluvonijemim licima, naknada zarade za vrijeme privremene spriječenosti za rad u visini od 100% od osnova za naknadu obezbjeđuje se bez obzira po kojem osnovu je utvrđena privremena spriječenost za rad.

c) Zakon o pravima pacijenata ("Službeni list CG", br. 40/2010 i 40/2011)

I. OSNOVNE ODREDBE

Član 1

Svako lice, bolesno ili zdravo, koje u zdravstvenoj ustanovi zatraži ili kome se pruža zdravstvena usluga u cilju očuvanja i unaprjeđenja zdravlja, sprječavanja bolesti, liječenja i zdravstvene njege i rehabilitacije (u daljem tekstu: pacijent) ima prava utvrđena ovim zakonom.

U ostvarivanju prava utvrđenih ovim zakonom obezbjeđuje se poštovanje ljudskog dostojanstva, fizičkog i psihičkog integriteta i zaštita tih prava.

Član 2

Jednako pravo na kvalitetnu i kontinuiranu zdravstvenu zaštitu garantuje se svakom pacijentu u skladu sa njegovim zdravstvenim stanjem, opšteprihvaćenim stručnim standardima i etičkim načelima, uz pravo na ublažavanje patnje i bola u svakoj fazi bolesti i stanja, na svim nivoima zdravstvene zaštite.

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Odredbe Zakona o zdravstvenom osiguranju dopunjene su odredbama podzakonskog akta kojima se licima sa invaliditetom obezbeđuje ostvarivanje prava na medicinsko-tehnička pomagala.

b) Preporuke

Posebni zakoni u ovoj oblasti, a naime Zakon o pravima pacijenata, Zakon o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama ("Službeni list RCG", br. 74/2009) i Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica ("Službeni list RCG", br. 32/2005 i 27/2013), opterećeni su pravnim režimom lišenja poslovne sposobnosti, te je nakon sprovođenja preporučenih izmjena ovog pravnog režima potrebno izmijeniti i relevantne odredbe navedenih posebnih zakona.

VIII Pravno-zaštićeni interes: socijalna zaštita

Princip zabrane diskriminacije obuhvata i pitanja socijalne zaštite lica sa invaliditetom

1. Relevantne odredbe Zakona

Ograničavanje prava na samostalan život i život u zajednici
Član 17

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta smatra se ograničavanje prava na samostalan život i život u zajednici:

- 1) ograničavanjem izbora mjesta stanovanja licu sa invaliditetom time što prilikom prelaska iz jednog mjesta stanovanja u drugo može izgubiti pravo na stanovanje odgovarajućeg standarda u smislu zakona kojim se uređuje socijalno stanovanje, kao i podršku za život u zajednici, u skladu sa propisima kojima se uređuje socijalna i dječja zaštita;
- 2) nesprovođenjem i nepreduzimanjem posebnih mjera na uspostavljanju i pružanju podrške za život u zajednici licima sa invaliditetom, u skladu sa propisima kojima se uređuje socijalna i dječja zaštita; i
- 3) uskraćivanjem pružanja podrške za život u zajednici u mjeri u kojoj je objektivno utvrđeno da je ona potrebna za samostalan život lica sa invaliditetom, u skladu sa propisima kojima se uređuje socijalna i dječja zaštita.

Diskriminacija u oblasti socijalne i dječje zaštite i adekvatnog životnog standarda
Član 24

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti socijalne i dječje zaštite i adekvatnog životnog standarda u smislu propisa kojima se uređuje socijalna i dječja zaštita, smatra se:

- 1) odbijanje, ograničavanje ili otežavanje pružanja socijalne i dječje zaštite djetetu i odraslom licu sa invaliditetom;

2) utvrđivanje nepovoljnijih uslova za pružanje socijalne i dječje zaštite djetetu i odraslom licu sa invaliditetom od uslova pod kojima se socijalna i dječja zaštita pruža drugim korisnicima; i

3) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje ostvarivanja prava na socijalno stanovanje u lokalnoj zajednici po izboru lica ili grupe lica sa invaliditetom.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 19.

Samostalan život i uključivanje u zajednicu

Države strane ugovornice ove konvencije priznaju jednako pravo svim osobama sa invaliditetom da žive u zajednici, da imaju jednak izbor kao i drugi i preduzeće efikasne i odgovarajuće mjere da osobama sa invaliditetom olakšaju potpuno uživanje ovog prava i njihovo potpuno uključivanje i učešće u zajednici, uključujući obezbeđenjem da:

(a) osobe sa invaliditetom imaju mogućnost izbora boravišta, kao i na to gdje i sa kim će živjeti, ravnopravno sa drugima, i da ne budu obavezne da žive u nekim konkretnim životnim uslovima;

(b) osobe sa invaliditetom imaju pristup većem broju kućnih, rezidencijalnih i drugih usluga za pružanje podrške od strane zajednice, uključujući ličnu pomoć koja im je potrebna za život i uključivanje u zajednicu, kao i sprečavanje izolacije ili izopštavanja iz zajednice;

(c) usluge i olakšice koje zajednica pruža stanovništvu u cjelini budu pod istim uslovima dostupne osobama sa invaliditetom i da zadovoljavaju njihove potrebe.

Član 28.

Odgovarajući uslovi života i socijalna zaštita

Države strane ugovornice priznaju pravo osoba sa invaliditetom na odgovarajući životni standard za njih i njihovu porodicu, uključujući odgovarajuću ishranu, odeću i smeštaj, kao i na stalno poboljšavanje uslova života, i preduzeće odgovarajuće korake radi očuvanja i unapređivanja ovog prava bez diskriminacije na osnovu invaliditeta.

Države strane ugovornice priznaju pravo osoba sa invaliditetom na socijalnu zaštitu i na ostvarivanje tog prava bez diskriminacije na osnovu invaliditeta i preduzeće odgovarajuće korake radi očuvanja i unapređivanja ovog prava, uključujući i mjere kojima se obezbeđuje da:

(a) osobe sa invaliditetom imaju ravnopravan pristup uslugama obezbeđenja čiste vode, kao i da imaju pristup odgovarajućim i raspoloživim uslugama, sredstvima i ostaloj pomoći za potrebe invalida;

(b) osobe sa invaliditetom, posebno žene i devojke sa invaliditetom i starije osobe sa invaliditetom, imaju pristup programima socijalne zaštite i programima za smanjenje siromaštva;

(c) osobe sa invaliditetom i njihove porodice koje žive u siromaštvu imaju pristup državnoj pomoći za pokrivanje troškova vezanih za invaliditet, uključujući odgovarajuću obuku, davanje saveta, finansijsku pomoć i privremenu tuđu negu;

(d) osobe sa invaliditetom imaju pristup programima socijalnih stanova;

(e) osobe sa invaliditetom imaju ravnopravan pristup penzionim pogodnostima i programima.

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) *Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti* ("Službeni list CG", br. 27/2013, 1/2015, 42/2015 i 47/2015)

Cilj socijalne i dječje zaštite

Član 4

Socijalna i dječja zaštita ima za cilj unaprjeđenje kvaliteta života i osnaživanje za samostalan i produktivan život pojedinca i porodice.

U ostvarivanju ciljeva socijalne i dječje zaštite, posebno se štite:

1) dijete:

....

- sa smetnjama i teškoćama u razvoju;

....

2) odraslo i staro lice:

- sa invaliditetom;

....

Principi socijalne i dječje zaštite

Član 7

Socijalna i dječja zaštita se zasniva na principima:

1) uvažavanja integriteta i dostojanstva korisnika socijalne i dječje zaštite koja se zasniva na socijalnoj pravdi, odgovornosti i solidarnosti, koja se pruža uz poštovanje fizičkog i psihičkog integriteta, bezbjednosti, kao i uz uvažavanje moralnih, kulturnih i religijskih ubjeđenja, u skladu sa zajemčenim ljudskim pravima i slobodama;

2) zabrane diskriminacije korisnika po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredjeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili drugog ličnog svojstva;

3) informisanja korisnika o svim podacima koji su značajni za utvrđivanje njegovih socijalnih potreba i ostvarivanje prava, kao i o tome kako te potrebe mogu biti zadovoljene;

4) individualnog pristupa korisniku u pružanju prava iz socijalne i dječje zaštite;

5) aktivnog učestvovanja korisnika u kreiranju, izboru i korišćenju prava iz socijalne i dječje zaštite koji se zasniva na učestvovanju u procjeni stanja i potreba i odlučivanju o korišćenju potrebnih usluga;

6) uvažavanja najboljeg interesa korisnika u ostvarivanju prava iz socijalne i dječje zaštite;

7) prevencije institucionalizacije i dostupnosti usluga u najmanje restriktivnom okruženju uvijek kada za to postoje uslovi u njihovim domovima ili lokalnoj zajednici kroz vaninstitucionalne oblike zaštite, koje osiguravaju različiti pružaoci usluga, sa ciljem poboljšanja kvaliteta života korisnika i njegove socijalne uključenosti;

- 8) pluralizma usluga i pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite koje obavljaju i organizacije civilnog društva i druga pravna i fizička lica, pod uslovima i na način propisanim zakonom;
- 9) partnerstva i udruživanja različitih nosilaca djelatnosti i programa, posebno na lokalnom nivou u cilju dostupnosti usluga u najmanje restriktivnom okruženju i prevencije institucionalizacije;
- 10) transparentnosti u pogledu informisanja javnosti o socijalnoj i dječjoj zaštiti u sredstvima javnog informisanja, kao i na druge načine, u skladu sa zakonom.

Zabranjena postupanja zaposlenih Član 8

U ustanovi, odnosno kod drugog pružaoca usluga, zaposlenom je zabranjen svaki oblik nasilja nad djetetom, odraslim i starim licem, fizičko, emocionalno i seksualno zlostavljanje, iskorištavanje korisnika, zloupotreba povjerenja ili ovlašćenja koju uživa u odnosu na korisnika, zanemarivanje korisnika i druga postupanja koja narušavaju zdravlje, dostojanstvo i razvoj korisnika.

Prava iz socijalne i dječje zaštite Član 11

Prava iz socijalne i dječje zaštite su:

- 1) osnovna materijalna davanja;
- 2) usluge socijalne i dječje zaštite.

Osnovna materijalna davanja Član 20

Osnovna materijalna davanja u socijalnoj zaštiti su:

- 1) materijalno obezbjeđenje;
- 2) lična invalidnina;
- 3) dodatak za njegu i pomoć;
- 4) zdravstvena zaštita;
- 5) troškovi sahrane;
- 6) jednokratna novčana pomoć;
- 7) naknada roditelju ili staratelju - njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine.

.....

Lična invalidnina Član 32

Pravo na ličnu invalidninu ima lice sa teškim invaliditetom.
Visina lične invalidnine iz stava 1 ovog člana iznosi 108.80 eura mjesečno.

Dodatak za njegu i pomoć Član 33

Pravo na dodatak za njegu i pomoć ima:

1) lice kome je zbog tjelesnih, mentalnih, intelektualnih ili senzornih oštećenja ili promjena u zdravstvenom stanju neophodna njega i pomoć da bi imalo obezbijeđen pristup zadovoljavanju potreba;

2) korisnik lične invalidnine.

Pravo na dodatak za njegu i pomoć može ostvariti lice iz stava 1 ovog člana pod uslovom da ovo pravo nije ostvarilo po drugom osnovu.

Visina dodatka za njegu i pomoć iznosi 63 eura mjesečno.

Naknada roditelju ili staratelju - njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine

Član 39a

Jedan od roditelja ili staratelja - njegovatelja koji neguje i brine o licu koje je korisnik lične invalidnine u smislu ovog zakona, nezavisno od radnog i penzijskog statusa, ima pravo na novčanu naknadu.

Visina naknade roditelju ili staratelju - njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine iznosi 193.00 eura mjesečno.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, roditelju ili staratelju - njegovatelju koji neguje i brine o dvoje ili više djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju od kojih je najmanje jedno lice korisnik lične invalidnine ili tuđe njege i pomoći drugog lica, nezavisno od radnog i penzijskog statusa roditelja ili staratelja - njegovatelja, pripada naknada u iznosu iz stava 2 ovog člana, za svako lice pojedinačno.

....

III. OSNOVNA MATERIJALNA DAVANJA IZ DJEČJE ZAŠTITE

Osnovna materijalna davanja

Član 40

Osnovna materijalna davanja iz dječje zaštite su:

...

4) pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama;

...

Dodatak za djecu

Član 42

Pravo na dodatak za djecu može ostvariti dijete:

...

2) korisnik dodatka za njegu i pomoć;

3) korisnik lične invalidnine;

...

Dijete iz stava 1 al. 2, 3 i 4 ovog člana ostvaruje pravo na dodatak za djecu nezavisno od broja djece utvrđenog u stavu 2 ovog člana.

Trajanje dodatka za djecu

Član 43

Pravo na dodatak za djecu ostvaruje se do navršene 18. godine života, ako je dijete na redovnom školovanju.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, pravo na dodatak za djecu ostvaruje dijete poslije navršene 18. godine života ako je na redovnom školovanju u srednjoj školi, do kraja roka propisanog za to školovanje.

....

Pomoć u vaspitanju i obrazovanju

Član 47

Pravo na pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama imaju djeca i mladi koji su ostvarili pravo na vaspitanje i obrazovanje, u skladu sa posebnim zakonom.

Pravo na pomoć iz stava 1 ovog člana obuhvata:

- 1) troškove smještaja u ustanovu;
- 2) troškove prevoza.

Troškovi smještaja

Član 48

Djeca i mladi iz člana 47 ovog zakona, koji se upućuju na vaspitanje i obrazovanje van mjesta prebivališta, odnosno boravišta, imaju pravo na troškove smještaja u ustanovu za vrijeme trajanja vaspitanja i obrazovanja, u skladu sa ovim zakonom.

Pravo na obezbjeđenje troškova smještaja ima i pratilac lica iz stava 1 ovog člana.

Troškovi smještaja za pratioca obezbjeđuju se u visini troškova smještaja za lica iz stava 1 ovog člana.

Troškovi prevoza

Član 49

Djeci i mladima iz člana 47 ovog zakona obezbjeđuju se troškovi prevoza za vrijeme trajanja vaspitanja i obrazovanja, a ako su smješteni u ustanovu obezbjeđuju se i troškovi prevoza za vrijeme zimskog i ljetnjeg školskog raspusta, državnih, vjerskih i drugih praznika ako putuju u mjesto stanovanja, kao i za povratak u mjesto školovanja, ukoliko ovo pravo nije ostvareno po drugom osnovu.

Pravo na obezbjeđenje troškova prevoza ima i pratilac lica iz stava 1 ovog člana, ukoliko ovo pravo nije ostvario po drugom osnovu.

Visina troškova prevoza za lica iz st. 1 i 2 ovog člana utvrđuje se u visini troškova javnog prevoza u drumskom i željezničkom saobraćaju.

IV. USLUGE SOCIJALNE I DJEČJE ZAŠTITE

Vrste usluga

Član 60

Usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite su:

....

2) podrška za život u zajednici;

...

4) smještaj;

....

Podrška za život u zajednici

Član 62

Usluge podrške za život u zajednici obuhvataju aktivnosti koje podržavaju boravak korisnika u porodici ili neposrednom okruženju.

Usluge podrške za život u zajednici su: dnevni boravak, pomoć u kući, stanovanje uz podršku, svratište, personalna asistencija, tumačenje i prevođenje na znakovni jezik i druge usluge podrške za život u zajednici.

Smještaj u ustanovu

Član 69

Smještaj u ustanovu ostvaruje se zbrinjavanjem u ustanovu i obezbjeđenjem naknade troškova smještaja.

Korisnici smještaja u ustanovu

Član 70

Smještaj u ustanovu obezbjeđuje se djeci i mladima, trudnici, samohranom roditelju sa djetetom do navršene treće godine života, licu sa invaliditetom i starom licu kojima se ne može obezbjeđiti ili nije u njegovom najboljem interesu ostanak u porodici ili usluge podrške za život u zajednici ili porodični smještaj-hraniteljstvo ili porodični smještaj.

....

Smještaj u ustanovu pruža se korisniku tako da obezbjeđuje pripremu za njegov povratak u biološku porodicu, odlazak u drugu porodicu, odnosno pripremu korisnika za samostalan život.

...

VII. JAVNE USTANOVE SOCIJALNE I DJEČJE ZAŠTITE

Osnivanje javne ustanove

Član 104

Ustanova čiji je osnivač država ili opština osniva se kao javna ustanova.

....

Vrste javnih ustanova

Član 112

Javne ustanove su:

...

- 2) ustanova za djecu i mlade;
- 3) ustanova za odrasla i stara lica;
- 4) ustanove za odmor i rekreaciju.

Druge javne ustanove

Član 117

Javne ustanove iz člana 112 stav 1 tač. 2 i 3 ovog zakona pružaju usluge podrške za samostalni život, savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge i obavljaju poslove smještaja: djece sa poremećajima u ponašanju, djece bez roditeljskog staranja, djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djece sa smetnjama u razvoju, odnosno, odraslih lica sa invaliditetom, odraslih i starih lica sa psihijatrijskim stanjima, starih lica i lica koja su liječena od bolesti zavisnosti od droga, kao i druge poslove u skladu sa zakonom.

....

Član 117a

Centri za dnevni i palijativni boravak djece sa smetnjama u razvoju, odnosno odraslih lica sa invaliditetom iz člana 117 stav 1 ovog zakona formiraju se u svim opštinama u Crnoj Gori u cilju podizanja kvaliteta njihovog života i kao podrška njihovim porodicama, kroz dnevno i palijativno zbrinjavanje.

Centri iz stava 1 ovog člana vrše održavanje, odnosno podizanje nivoa sposobnosti djece sa smetnjama u razvoju, odnosno odraslih lica sa invaliditetom kroz stručni tretman, programe i aktivnosti, podstiču senzibilniji odnos sredine prema potrebi za njihovim većim uključivanjem u zajednicu, kroz inkluzivne programe i aktivnosti u lokalnoj zajednici i pružaju podršku njihovim porodicama u cilju kvalitetnijeg funkcionisanja u zajednici.

Pravo na korišćenje usluga centara iz stava 1 ovog člana imaju sva djeca sa smetnjama u razvoju, odnosno odrasla lica sa invaliditetom kod kojih su smetnje dijagnostikovane u nadležnoj zdravstvenoj ustanovi, bez obzira na godine njihovog života.

Pravo na palijativno korišćenje usluga centara iz stava 1 ovog člana imaju djeca sa smetnjama u razvoju, odnosno odrasla lica sa invaliditetom kada ostanu bez roditelja ili staratelja.

Pravo iz stava 4 ovog člana prestaje kada nadležni Centar za socijalni rad preuzme brigu o djetetu sa smetnjama u razvoju, odnosno odraslom licu sa invaliditetom i trajno ga zbrine kroz određivanje staratelja, odnosno smještaj u hraniteljskoj porodici ili odgovarajućoj ustanovi.

Država je obavezna da, u cilju trajnog zbrinjavanja djece sa smetnjama u razvoju, odnosno odraslih lica sa invaliditetom nakon smrti njihovih roditelja ili staratelja, formira socijalno - zdravstvene ustanove regionalnog tipa u kojima će se, na odgovarajući način i uz korišćenje naučno dokazanih i provjerenih metoda, nastaviti njihovo liječenje i održavanje zadovoljavajućeg kvaliteta njihovog života.

Način i dinamiku formiranja centara iz stava 1 ovog člana i ustanova iz stava 6 ovog člana, utvrđuje ministarstvo nadležno za poslove socijalnog staranja.

b) *Zakon o socijalnom stanovanju ("Službeni list CG", br. 35/2013)*

Socijalno stanovanje

Član 2

Socijalno stanovanje, u smislu ovog zakona, je stanovanje odgovarajućeg standarda koje se obezbjeđuje pojedincima ili domaćinstvima koja iz socijalnih, ekonomskih i drugih razloga ne mogu da riješe pitanje stanovanja.

Stanovanje odgovarajućeg standarda, u smislu stava 1 ovog člana, je stanovanje koje je u skladu sa načelima: dostupnosti, pravne sigurnosti, pristupačnosti stana za lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom, stabilnosti i trajnosti objekata, aseizmičkog i arhitektonskog projektovanja, građenja objekata, zaštite zdravlja, zaštite životne sredine i prostora, zaštite od prirodnih i tehničko-tehnoloških nesreća, zaštite od požara, eksplozija i industrijskih incidenata, toplotne zaštite, energetske efikasnosti i zaštite od buke i vibracija.

Pravo na socijalno stanovanje

Član 3

Pravo na socijalno stanovanje, u skladu sa ovim zakonom, mogu da ostvare fizička lica koja nemaju stan, odnosno drugi objekat za stanovanje (u daljem tekstu: stambeni objekat), odnosno lica čiji stambeni objekat nije odgovarajućeg standarda i koja iz prihoda koje ostvaruju ne mogu da obezbijede stambeni objekat.

....

Prioritet

Član 4

Prioritet u ostvarivanju prava na socijalno stanovanje, u skladu sa ovim zakonom, naročito imaju: samohrani roditelji, odnosno staratelji, lica sa invaliditetom, lica preko 67 godina života, mladi koji su bili djeca bez roditeljskog staranja, porodice sa djecom sa smetnjama u razvoju, pripadnici Roma i Egipćana (RE populacija), raseljena lica, interno raseljena lica s Kosova koja borave u Crnoj Gori, stranac sa stalnim nastanjenjem ili privremenim boravkom koji je imao priznat status raseljenog lica ili interno raseljenog lica i žrtve nasilja u porodici.

c) Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ("Službenom list RCG", br. 54/2003- osnovni tekst, 39/2004, 61/2004, 79/2004, 81/2004, 29/2005, 14/2007, 47/2007, i "Sl. list Crne Gore", br. 12/2007, 13/2007, 79/2008, 14/2010, 73/2010, 78/2010, 34/2011, 39/2011, 40/2011, 66/2012, 36/2013, 38/2013, 61/2013, 06/2014, 60/2014, 60/2014, 10/2015)

Član 4

Obaveznim penzijskim i invalidskim osiguranjem na osnovu tekućeg finansiranja (u daljem tekstu: penzijsko i invalidsko osiguranje) osiguranicima se, po osnovu rada, zavisno od dužine ulaganja i visine osnovice na koju je plaćen doprinos za penzijsko i invalidsko osiguranje, uz primjenu načela uzajamnosti i solidarnosti, obezbjeđuju prava za slučaj

starosti, invalidnosti i tjelesnog oštećenja, a članovima njihovih porodica pravo za slučaj smrti osiguranika, odnosno korisnika prava.

II OSIGURANICI

Član 9

Osiguranci, u smislu ovog zakona, su:

- 1) zaposleni (u daljem tekstu: osiguranik zaposleni);
- 2) lica koja obavljaju samostalnu djelatnost (u daljem tekstu: osiguranik samostalnih djelatnosti);
- 3) poljoprivrednici (u daljem tekstu: osiguranik-poljoprivrednik).

III LICA KOJIMA SE OBEZBJEĐUJU PRAVA ZA SLUČAJ INVALIDNOSTI I TJELESNOG OŠTEĆENJA

Član 14

Prava za slučaj invalidnosti i tjelesnog oštećenja prouzrokovanih povredom na radu ili profesionalnom bolešću ostvaruju lica:

- 1) koja se nalaze na stručnom osposobljavanju, dokvalifikaciji ili prekvalifikaciji, koja uputi Zavod za zapošljavanje Crne Gore (u daljem tekstu: Zavod za zapošljavanje);
- 2) učenici i studenti kada se, u skladu sa zakonom, nalaze na obaveznom proizvodnom radu, profesionalnoj praksi ili praktičnoj nastavi;
- 3) lica koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, dok rade u ustanovi za izdržavanje kazne zatvora (radionica, radilište i sl.).

Doprinos za lica iz stava 1 tačka 1 ovog člana plaća Zavod za zapošljavanje.

Sredstva za ostvarivanje prava iz stava 1 tač. 2 i 3 ovog člana, kao i prava iz člana 42 stav 2 ovog zakona za slučaj smrti lica iz stava 1 tač. 2 i 3 ovog člana, obezbjeđuju se iz budžeta Crne Gore (u daljem tekstu: budžet).

Član 15

Prava za slučaj invalidnosti i tjelesnog oštećenja ostvaruju osiguranci i lica koja pretrpe povredu na radu učestvujući:

- 1) u akcijama spasavanja ili odbrane od elementarnih nepogoda ili nesreća;
- 2) u vojnoj vježbi ili u vršenju drugih obaveza iz oblasti odbrane zemlje utvrđenih zakonom;
- 3) na drugim poslovima i zadacima za koje je zakonom utvrđeno da su od opšteg interesa.

Sredstva za ostvarivanje prava iz stava 1 ovog člana, kao i prava iz člana 42 stav 2 ovog zakona za slučaj smrti lica iz stava 1 ovog člana obezbjeđuju se iz budžeta.

IV PRAVA IZ PENZIJSKOG I INVALIDSKOG OSIGURANJA

Član 16

Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja su:

- 1) za slučaj starosti pravo na starosnu penziju i prijevremenu starosnu penziju;
- 2) za slučaj invalidnosti pravo na invalidsku penziju;

.....

2. INVALIDSKA PENZIJA

Član 30

Invalidnost postoji kad kod osiguranika zbog promjena u zdravstvenom stanju, koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili medicinskom rehabilitacijom, nastane potpuni gubitak radne sposobnosti.

Invalidnost postoji i kad kod osiguranika zbog promjena u zdravstvenom stanju koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili medicinskom rehabilitacijom, nastane djelimični gubitak radne sposobnosti od 75%.

Invalidnost u smislu st. 1 i 2 ovog člana može nastati zbog povrede na radu, profesionalne bolesti, povrede van rada ili bolesti.

...

Član 31

Osiguranik kod koga nastane potpuni gubitak radne sposobnosti iz člana 30 stav 1 ovog zakona stiče pravo na punu invalidsku penziju.

Osiguranik kod koga nastane djelimični gubitak radne sposobnosti iz člana 30 stav 2 ovog zakona stiče pravo na djelimičnu invalidsku penziju.

Član 32

Invalid rada, u smislu ovog zakona, je osiguranik koji je na osnovu invalidnosti stekao pravo na invalidsku penziju.

Član 37

Osiguranik kod koga nastane gubitak radne sposobnosti iz člana 30 st. 1 i 2 ovog zakona stiče pravo na invalidsku penziju:

1) ako je invalidnost prouzrokovana povredom na radu ili profesionalnom bolešću - bez obzira na dužinu penzijskog staža;

2) ako je invalidnost prouzrokovana povredom van rada ili bolešću - pod uslovom da je gubitak radne sposobnosti nastao prije navršenja godina života propisanih za sticanje prava na starosnu penziju iz člana 17 stav 1 ovog zakona i da je imao navršen penzijski staž koji mu pokriva najmanje jednu trećinu radnog vijeka.

Osiguranik kod koga je invalidnost prouzrokovana bolešću ili povredom van rada nastala prije navršenja 30 godina života stiče pravo na invalidsku penziju:

1) kad je invalidnost nastala do navršenih 20 godina života - bez obzira na dužinu staža osiguranja;

2) kad je invalidnost nastala od 20. godine do navršenih 30 godina života - ako do nastanka invalidnosti ima ukupno najmanje godinu dana staža osiguranja, ako je to za osiguranika povoljnije od uslova iz stava 1 tačka 2 ovog člana.

3. PORODIČNA PENZIJA

Član 42

Pravo na porodičnu penziju mogu ostvariti članovi porodice:

- 1) umrlog osiguranika koji je navršio najmanje pet godina staža osiguranja ili najmanje deset godina penzijskog staža ili ispunio uslove za starosnu ili invalidsku penziju;
- 2) umrlog korisnika starosne ili invalidske penzije.

d) *Zakon o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom* ("Službeni list CG", br. 80/2008, 40/2011 - drugi zakon i 10/2015)

I. OPŠTE ODREDBE

Član 1

Lice sa invaliditetom ima pravo na povlasticu na putovanje u drumskom i željezničkom saobraćaju na teritoriji Crne Gore (u daljem tekstu: povlastica na putovanje) u skladu sa ovim zakonom.

Član 2

Pravo na povlasticu na putovanje ima korisnik dodatka za njegu i pomoć i djeca i mladi koji su ostvarili pravo na pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama, u skladu sa propisom iz oblasti socijalne i dječje zaštite i korisnik njege i pomoći drugog lica, koji je to pravo ostvario u skladu sa propisom iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja (u daljem tekstu: lice sa invaliditetom).

Član 3

Pravo na povlasticu na putovanje ima i pratilac lica sa invaliditetom.

Član 5

Sredstva za ostvarivanje prava propisanog ovim zakonom obezbjeđuju se u budžetu Crne Gore.

II. PRAVO NA POVLASTICU NA PUTOVANJE

Član 7

Lice sa invaliditetom ima pravo na povlasticu za dvanaest putovanja u drumskom i željezničkom saobraćaju, u toku kalendarske godine.

Lice sa invaliditetom, koje je u radnom odnosu, ima pravo i na povlasticu na putovanje od mjesta stanovanja do mjesta rada, kao i povratak u mjesto stanovanja.

Član 8

Pravo iz člana 7 ovog zakona ima i pratilac lica sa invaliditetom.

Pravo na povlasticu na putovanje pratilac ima i u slučaju kada putuje po lice sa invaliditetom ili se vraća poslije praćenja lica sa invaliditetom.

III. NAKNADA NOVČANIH SREDSTAVA

Član 13

Korisnik povlastice na putovanje iz čl. 7 i 8 ovog zakona ima pravo na naknadu novčanih sredstava u visini cijene vozne karte.

Član 15

Naknada novčanih sredstava iz čl. 7 i 8 ovog zakona, licu sa invaliditetom i njegovom pratiocu, obezbjeđuje se i kad koristi putnički automobil.

Licu sa invaliditetom i njegovom pratiocu, kad koristi putnički automobil, obezbjeđuje se naknada novčanih sredstava u visini cijene vozne karte i takse za putarinu.

e) Zakon o porezu na upotrebu putničkih motornih vozila, plovni objekata, vazduhoplova i letilica ("Službeni list RCG", br. 28/2004, 37/2004 i 86/2009)

Član 6

Porez na motorna vozila ne plaća se na:

....

6) vozila specijalno prilagođena i opremljena za upotrebu hendikepiranih lica;

.....

f) Zakon o porezu na dodatu vrijednost ("Službeni list RCG", br. 65/2001, 12/2002, 38/2002, 72/2002, 21/2003, 76/2005, 4/2006, i "Službeni list Crne Gore" br. 16/2007, 40/2011, 29/2013 i 9/2015, 53/2016)

Oslobođenja kod uvoza proizvoda

Član 28

Plaćanja PDV su oslobođeni:

....

5) proizvodi uvezeni preko državnih organa ili dobrotvornih humanitarnih organizacija i organizacija lica sa invaliditetom, koji su namijenjeni za besplatnu podjelu licima u stanju socijalne potrebe. Oslobođenje se ne odnosi na alkoholna pića, duvan i duvanske proizvode, kafu i motorna vozila, osim vozila za spasavanje;

....

11) putnička vozila, posebno podešena za prevoz invalida u invalidskim kolicima, ali samo ako se uvoze za potrebe lica kome zbog fizičkog hendikepa trebaju invalidska kolica, uz uslove propisane carinskim propisima;

....

g) Carinski zakon (Službeni list RCG", br. 7/2002, 38/2002, 72/2002, 21/2003, 29/2005, 66/2006 i "Službeni list Crne Gore" br. 21/2008 i 62/2013)

OSLOBOĐENJE OD PLAĆANJA CARINE

Član 184

Oslobođeni su od plaćanja carine:

....

19) predmeti koji su posebno izrađeni i prilagođeni za ličnu upotrebu, obrazovanje, kulturnu, socijalnu, profesionalnu i drugu rehabilitaciju lica sa invaliditetom, kada ih uvoze lica sa invaliditetom neposredno za svoje lične potrebe, odnosno ustanove ili organizacije registrovane za pružanje pomoći i rehabilitaciju tih lica;

...

39) automobili koje u svrhu lične upotrebe uvoze lica sa invaliditetom sa 100% tjelesnog oštećenja ili s najmanje 80% tjelesnog oštećenja funkcije organa za kretanje.

....

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

b) Preporuke

Potrebno je u relevantnim odredbama Zakona o porezu na upotrebu putničkih motornih vozila, plovniha objekata, vazduhoplova i letilica i Zakona o porezu na dodatu vrijednost izvršiti terminološko usklađivanje sa izrazima koji se koriste u Zakonu.

IX Pravno-zaštićeni interes: privatnost

Pravni poredak štiti brojne emanacije privatnosti lica sa invaliditetom, uključujući podatke iz privatnog života, odnosno lične podatke, bračne i porodične odnose, dom i fizički i mentalni integritet.

1. Relevantne odredbe Zakona

Diskriminacija u oblasti privatnosti

Član 19

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti privatnosti smatra se:

- 1) povreda, odnosno miješanje u privatnost i porodični život lica sa invaliditetom; i
- 2) upotreba podataka o ličnosti, a naročito podataka vezanih za invaliditet, van namjene za koju su prikupljeni.

Diskriminacija u oblasti porodičnih odnosa

Član 20

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti porodičnih odnosa smatra se uskraćivanje ili ograničavanje prava djetetu sa invaliditetom da se njegovi roditelji brinu o njemu u istoj ili sličnoj situaciji u kojoj se to pravo ne uskraćuje ili ne ograničava djetetu bez invaliditeta.

2) Relevantne odredbe Konvencije

Član 10.

Pravo na život

Države strane ugovornice ponovo potvrđuju da svako ljudsko biće ima urođeno pravo na život i preduzeće sve potrebne mjere kako bi se osobama sa invaliditetom omogućilo da ga u punoj meri uživaju, ravnopravno sa drugima.

Član 14.

Lična sloboda i bezbednost

Države strane ugovornice će obezbediti da osobe sa invaliditetom ravnopravno sa drugima:

(a) uživaju pravo na ličnu slobodu i bezbednost;

(b) ne budu lišena slobode protivzakonito ili nečijom samovoljom, da svako lišavanje slobode bude u skladu sa zakonom, kao i da postojanje invaliditeta ni u kom slučaju ne može biti opravdanje za lišavanje slobode.

Države strane ugovornice će obezbediti da, u slučaju da osobe s invaliditetom budu lišene slobode bilo kakvim postupkom, te osobe ravnopravno sa drugima imaju pravo na garancije u skladu s međunarodnim pravom koje se odnose na ljudska prava i da se s njima postupa u skladu s ciljevima i načelima ove Konvencije, uključujući obezbeđenje odgovarajućeg smeštaja.

Član 15.

Odsustvo zlostavljanja ili okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Niko neće biti izložen zlostavljanju ili okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, posebno niko neće biti podvrgnut medicinskim ili naučnim eksperimentima bez svoje saglasnosti.

Države strane ugovornice će preduzeti sve efikasne zakonske, administrativne, sudske ili druge mjere u cilju sprečavanja da osobe sa invaliditetom, ravnopravno sa drugima, budu izložene zlostavljanju ili svirepom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Član 16.

Odsustvo eksploatacije, nasilja i zloupotrebe

Države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće zakonske, administrativne, socijalne, obrazovne i druge mjere kako bi zaštitile osobe sa invaliditetom, kako u njihovom domu tako i izvan njega, od svih oblika eksploatacije, nasilja i zloupotrebe, uključujući aspekte vezane za pol.

Države strane ugovornice će preduzeti takođe sve odgovarajuće mjere u cilju sprečavanja svih oblika iskorišćavanja, nasilja i zloupotrebe obezbeđivanjem, između ostalog, odgovarajućih oblika pomoći i podrške, shodno polu i starosti, osobama sa invaliditetom i njihovim porodicama i starateljima, uključujući pružanjem informacija i obukom o tome kako izbeći, prepoznati i prijaviti slučajeve iskorišćavanja, nasilja i zloupotrebe. Države strane ugovornice će obezbediti da se prilikom pružanja zaštite vodi računa o starosti, polu i invaliditetu.

U cilju sprečavanja nastajanja bilo kakvih oblika iskorišćavanja, nasilja i zloupotrebe, države strane ugovornice će obezbediti da sve olakšice i programi namenjeni osobama sa invaliditetom budu efikasno praćeni od strane nezavisnih organa.

Države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mjere radi unapređenja fizičkog, kognitivnog i psihološkog oporavka, rehabilitacije i socijalne reintegracije osoba sa invaliditetom koje postanu žrtve bilo kakvog iskorišćavanja, nasilja ili zloupotrebe, uključujući obezbeđivanjem usluga zaštite. Takav oporavak i reintegracija će se realizovati u okruženju koje podstiče zdravlje, blagostanje, samopoštovanje, dostojanstvo i samostalnost ličnosti vodeći računa o potrebama vezanim za pol i starost.

Države strane ugovornice će obezbediti efikasne zakone i politiku, uključujući one koji se odnose na žene i decu, kako bi se obezbedilo da slučajevi iskorišćavanja, nasilja i zloupotrebe osoba sa invaliditetom budu identifikovani, ispitani i, po potrebi, krivično gonjeni.

Član 17.

Zaštita integriteta ličnosti

Svaka osoba sa invaliditetom ima pravo na poštovanje svog fizičkog i mentalnog integriteta ravnopravno sa drugima.

Član 22.

Poštovanje privatnosti

Nijedna osoba sa invaliditetom, bez obzira na mesto stanovanja ili način organizacije života, neće biti izložena samovoljnom ili protivzakonitom mešanju u njegovu/njenu privatnost, porodicu, dom ili prepisku ili druge oblike komunikacije ili protivzakonitim napadima na njegovu/njenu čast i ugled. Osobe sa invaliditetom imaju pravo na zaštitu putem zakona od takvog mešanja ili napada.

Države strane ugovornice će štititi privatnost ličnih, zdravstvenih i informacija u vezi sa rehabilitacijom osoba sa invaliditetom, ravnopravno sa drugima.

Član 23.

Poštovanje doma i porodice

Države strane ugovornice će preduzeti efikasne i odgovarajuće mjere u cilju otklanjanja diskriminacije osoba sa invaliditetom u svim pitanjima koja se odnose na brak, porodicu, roditeljstvo i lične odnose, ravnopravno sa drugima, kako bi se obezbedilo:

(a) priznavanje prava svih osoba sa invaliditetom u životnom dobu za stupanje u brak da stupe u brak i osnuju porodicu na osnovu slobodne i pune saglasnosti budućih supružnika;

(b) priznavanje prava osobama sa invaliditetom da slobodno i odgovorno odlučuju o broju i razmaku između rađanja djece i da imaju pristup informacijama odgovarajućim za njihovo životno doba, obrazovanju u vezi sa rađanjem i planiranjem porodice, kao i potrebnim sredstvima kako bi im se omogućilo vršenje ovih prava;

(c) da osobe sa invaliditetom, uključujući decu, očuvaju svoju plodnost ravnopravno sa drugima.

Države strane ugovornice će obezbediti prava i odgovornosti osoba sa invaliditetom u vezi sa starateljstvom, štíćeništvom i skrbništvom, usvajanjem djece ili sličnim institutima, tamo gde su ovi koncepti predviđeni nacionalnom zakonodavstvom; u svim slučajevima najviše će se voditi računa o najboljim interesima deteta. Države strane ugovornice će pružati odgovarajuću pomoć osobama sa invaliditetom u vršenju njihovih obaveza podizanja djece. Države strane ugovornice će obezbediti da deca sa invaliditetom imaju jednaka prava u pogledu porodičnog života. U cilju ostvarivanja ovih prava i sprečavanja skrivanja, napuštanja, zanemarivanja i izopštavanja djece sa invaliditetom, države strane ugovornice se obavezuju da pružaju blagovremene i sveobuhvatne informacije, usluge i podršku deci sa invaliditetom i njihovim porodicama.

Države strane ugovornice će obezbediti da se dete ne razdvaja od svojih roditelja protiv svoje volje, osim ukoliko nadležni organi na osnovu sudskog preispitivanja ne utvrde, u skladu sa zakonom i procedurama koje se primenjuju, da je takvo razdvajanje neophodno u najboljem interesu deteta. Ni u kom slučaju se dete neće razdvajati od roditelja na osnovu invaliditeta bilo deteta ili jednog ili oba roditelja.

Države strane ugovornice će, ukoliko najbliža porodica nije u stanju da vodi brigu o detetu sa invaliditetom, uložiti sve napore kako bi se obezbedilo alternativno staranje u okviru šire porodice ili, ukoliko to nije moguće, u okviru zajednice u porodičnom okruženju.

3) Relevantne odredbe posebnih zakona

a) *Krivični zakonik ("Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015 42/2015 i 58/2015)*

Posebna okolnost za odmeravanje kazne za krivično djelo učinjeno iz mržnje

Član 42a

Ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi, vjeroispovjesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će cijeniti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela.

Silovanje

Član 204

(1) Ko prinudi drugog na obljubu ili sa njom izjednačen čin upotrebom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili drugog lica,

kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

(2) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno prijetnjom da će se za to ili drugo lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili prijetnjom drugim teškim zlom, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1 i 2 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način ili prema maloljetniku ili je djelo imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina.

(4) Ako je usljed djela iz st. 1 i 2 ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno ili je djelo učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

Obljuba nad nemoćnim licem

Član 205

(1) Ko nad drugim izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin iskoristivši duševno oboljenje, zaostali duševni razvoj, drugu duševnu poremećenost, nemoć ili kakvo drugo stanje tog lica usljed kojeg ono nije sposobno za otpor, kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

(2) Ako je usljed djela iz stava 1 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda nemoćnog lica ili ako je djelo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način ili je učinjeno prema maloljetniku ili je djelo imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1 i 2 ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

b) *Zakonik o krivičnom postupku ("Službeni list CG", br. 57/2009, 49/2010, 47/2014, 35/2015 i 58/2015)*

7. POSTUPANJE SA PRITVORENIM LICEM

Poštovanje ličnosti i dostojanstva pritvorenog lica i njegov smještaj

Član 181

(1) U toku pritvora ne smije se vrijeđati ličnost i dostojanstvo pritvorenog lica.

(2) Prema pritvorenom licu mogu se primjenjivati samo ona ograničenja koja su potrebna da se spriječi bjekstvo, podstrekavanje trećih lica da unište, sakriju, izmijene ili falsifikuju dokaze ili tragove krivičnog djela i neposredni ili posredni kontakti pritvorenog lica usmjereni na svjedoke, saučesnike i prikrivače.

...

Prava pritvorenog lica

Član 182

(1) Pritvoreno lice ima pravo na neprekidni noćni odmor svakog dana u trajanju od najmanje osam sati.

(2) Pritvorenom licu će se obezbijediti kretanje na otvorenom prostoru u krugu zatvora u trajanju od najmanje dva sata dnevno.

(3) Pritvoreno lice ima pravo da nosi svoje odijelo, da se služi svojom posteljinom ili da o svom trošku nabavlja i koristi hranu, knjige, stručne publikacije, štampu, pribor za pisanje i crtanje i druge stvari koje odgovaraju njegovim redovnim potrebama, osim predmeta podobnih za nanošenje povreda, narušavanje zdravlja ili pripremu bjekstva.

....

(5) Pritvoreno lice se može obavezati da obavlja radove nužne za održavanje čistoće u prostoriji u kojoj boravi. Ako pritvoreno lice to zahtijeva, sudija za istragu, odnosno predsjednik vijeća, u sporazumu sa upravom zatvora, može dozvoliti da on radi u krugu zatvora na poslovima koji odgovaraju njegovim psihičkim i fizičkim svojstvima, pod uslovom da to nije štetno za vođenje postupka. Za taj rad pritvorenom licu pripada naknada koju određuje lice koje rukovodi zatvorom.

c) Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti ("Službeni list CG", br. 36/2015)

Načelo humanosti

Član 4

Sankcije iz člana 1 ovog zakona izvršavaju se na način kojim se jemči humano postupanje i poštovanje ljudskog dostojanstva svakog pojedinca.

Osuđeni se ne smije podvrgavati bilo kakvom obliku mučenja, zlostavljanja ili ponižavanja, kao i zdravstvenim i naučnim eksperimentima.

Zabrana diskriminacije

Član 5

Zabranjena je diskriminacija osuđenog kome je izrečena sankcija iz člana 1 ovog zakona, po osnovu rase, boje kože, nacionalne pripadnosti, društvenog ili etničkog porijekla, veze sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jezika, vjere ili uvjerenja, političkog ili drugog mišljenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, zdravstvenog stanja, invaliditeta, starosne dobi, imovnog stanja, bračnog ili porodičnog stanja, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i po osnovu drugih ličnih svojstava.

Prava zatvorenika

Član 10

Zatvorenik ima pravo na zaštitu prava utvrđenih Ustavom, potvrđenim međunarodnim ugovorima, opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ovim zakonom.

....

Uslovi života u zatvora treba da budu što približniji opštim uslovima života.

Ograničenje prava zatvorenika

Član 11

Zatvoreniku mogu biti ograničena određena prava u skladu sa potvrđenim međunarodnim ugovorima, u mjeri koja odgovara prirodi i sadržini izrečene sankcije i na način kojim se obezbeđuje poštovanje njegove ličnosti i dostojanstva.

....

Smještaj

Član 27

Zatvorenik kaznu zatvora ili kaznu zatvor od četrdeset godina, po pravilu, izdržava zajedno sa drugim zatvorenicima, a odvojeno samo kad to zahtijeva njegovo zdravstveno stanje, kad je to propisano ovim zakonom ili u slučaju kad zatvorenik uživa zaštitu na osnovu programa zaštite svjedoka, propisanog posebnim zakonom.

Zatvorenici i zatvorenice kaznu zatvora ili kaznu zatvor od četrdeset godina izdržavaju odvojeno. Trudnice i porodilje smještaju se odvojeno od drugih zatvorenica.

Zatvorenici sa invaliditetom smještaju se na način primjeren vrsti i stepenu invaliditeta.

Službena palica

Član 165

.....

Prema iznemoglim licima, licima sa teškim invaliditetom i trudnicama, palica se može upotrijebiti samo ako neko od tih lica vatrenim oružjem, oruđem ili drugim opasnim predmetom ugrožava život drugog lica.

d) *Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni list CG", br. 64/2011)*

GLAVA SEDMA

IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA

I. OPŠTA PRAVILA

Ličnost maloljetnika

Član 116

(1) U toku izvršenja krivičnih sankcija prema maloljetniku treba postupati na način koji odgovara njegovom uzrastu, stepenu zrelosti i drugim ličnim svojstvima, uz poštovanje dostojanstva maloljetnika, podsticanjem njegovog cjelovitog razvoja, primjenom savremenih pedagoških, psiholoških i penoloških znanja i iskustava.

....

Posebna pažnja

Član 117

U toku izvršenja institucionalne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora posebna pažnja posvetiće se zdravstvenom stanju maloljetnika, a naročito u odnosu na rizike po zdravlje

koji su povezani sa lišenjem slobode. O zdravstvenom stanju i zdravstvenoj zaštiti se vodi posebna evidencija, u skladu sa zakonom.

Prava maloljetnika Član 171

(1) Maloljetnik koji izdržava kaznu maloljetničkog zatvora ima sljedeća prava:

.....

2) na ishranu koja je dijetetski, higijenski i zdravstveno prilagođena njegovom uzrastu, koja će ga održavati u dobrom zdravlju i snazi i omogućiti normalni psihofizički razvoj;

.....

4) da izvan zatvorenih prostorija, u slobodno vrijeme, na svježem vazduhu provede najmanje tri časa dnevno;

5) da učestvuje u kulturnim, sportskim i drugim prikladnim aktivnostima;

6) na obezbjeđivanje uslova za bavljenje fizičkim aktivnostima i sportom;

.....

9) da prema svojim mogućnostima radi u skladu sa opštim propisima o radu, a da ga taj rad ne ometa u pohađanju nastave;

10) na zdravstvenu zaštitu, odnosno na zdravstvenu zaštitu izvan odjeljenja za maloljetnike ako je to neophodno, u kom slučaju se vrijeme provedeno na liječenju u zdravstvenoj ustanovi uračunava u trajanje kazne maloljetničkog zatvora;

....

(2) Na prava maloljetnika shodno se primjenjuju odredbe Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, ako ovim zakonom nije drukčije propisano.

e) Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Službeni glasnik CG", br. 46/2010)

Nasilje u porodici Član 2

Nasilje u porodici (u daljem tekstu: nasilje), u smislu ovog zakona, je činjenje ili nečinjenje člana porodice kojim se ugrožava fizički, psihički, seksualni ili ekonomski integritet, mentalno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice, bez obzira na mjesto gdje je učinjeno.

Pravo na pomoć i zaštitu Član 4

Žrtva nasilja (u daljem tekstu: žrtva) ima pravo na psihosocijalnu i pravnu pomoć i socijalnu i medicinsku zaštitu, u skladu sa zakonom.

Zaštita žrtve obezbjeđuje se i izricanjem zaštitnih mjera.

Posebnu pomoć i zaštitu uživa žrtva koja je dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice koje nije sposobno da se o sebi stara, u skladu sa zakonom.

Institucije koje se bave zaštitom Član 5

Organ uprave nadležan za policijske poslove (u daljem tekstu: policija), organ za prekršaje, Državno tužilaštvo, centar za socijalni rad ili druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organ i ustanova koji se bave zaštitom dužni su da u okviru svojih ovlaštenja pruže potpunu i koordiniranu zaštitu koja je neophodna za zaštitu žrtve u zavisnosti od stepena njene ugroženosti.

Nevladina organizacija, drugo pravno i fizičko lice mogu pružiti zaštitu u skladu sa zakonom.

Organi i ustanove iz stava 1 ovog člana dužni su da u skladu sa zakonom daju prioritet rješavanju slučajeva nasilja i obezbijede međusobno obavještavanje i pomoć radi sprečavanja i otkrivanja nasilja, otklanjanja uzroka i pružanja pomoći žrtvi u uspostavljanju uslova za bezbjedan život.

Hitnost postupka

Član 6

U postupcima koji se odnose na zaštitu, organi i ustanove iz člana 5 stav 1 ovog zakona dužni su da postupaju hitno, vodeći računa da su interes i dobrobit žrtve, a naročito ako je žrtva dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice koje nije sposobno da se o sebi stara, prioritet u tim postupcima.

Hitna intervencija

Član 10

Nakon saznanja za nasilje, policija će bez odlaganja preduzeti radnje i mjere u cilju zaštite žrtve, u skladu sa ovim zakonom i zakonima kojima se uređuje rad i ovlaštenja policije, prekršajni postupak, krivični postupak i zaštita svjedoka.

Centar za socijalni rad, odnosno druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organ i ustanova koji se bave zaštitom dužni su da, bez odlaganja, pruže zaštitu i pomoć žrtvi u skladu sa svojim nadležnostima.

Organi i ustanove iz stava 2 ovog člana dužni su da vode brigu o svim potrebama žrtve i omoguće joj pristup svim oblicima pomoći i zaštite.

f) Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja ("Službeni list CG", br. 35/2015)

Predmet

Član 1

Ovim zakonom uređuju se uslovi, način i postupak za ostvarivanje prava na naknadu štete žrtvama krivičnih djela nasilja.

Krivično djelo nasilja

Član 2

Krivično djelo nasilja, u smislu ovog zakona, je krivično djelo učinjeno sa umišljajem, i to:

- krivično djelo učinjeno uz primjenu fizičke sile ili drugih radnji kojima se narušava psihički integritet;
- krivično djelo protiv polne slobode;
- krivično djelo izazivanja opasnosti po život ili tijelo ljudi ili po imovinu opšte opasnom radnjom ili sredstvom koje ima za posljedicu smrt, tešku tjelesnu povredu ili teško narušenje fizičkog i psihičkog zdravlja jednog ili više lica, a propisano je Krivičnim zakonikom Crne Gore kao teži oblik osnovnog krivičnog djela učinjenog sa umišljajem.

Svrha i vrste naknade

Član 4

Radi pravovremenog otklanjanja štetnih posljedica teškog fizičkog i psihičkog stanja žrtve, žrtva ima pravo na naknadu štete (u daljem tekstu: naknada), i to:

- naknadu izgubljene zarade;
- naknadu troškova zdravstvene zaštite (troškova liječenja i boravka u bolnici);
- naknadu troškova sahrane.

....

Naknada troškova zdravstvene zaštite

Član 12

Naknada troškova zdravstvene zaštite žrtvi pripada u iznosu koji se određuje po osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja, u skladu sa propisima kojima se uređuje zdravstveno osiguranje, osim ako je po tom osnovu žrtva već ostvarila pravo.

Uračunavanje drugih naknada

Član 17

Ako žrtva ostvaruje primanja po osnovu zdravstvenog, penzijskog ili drugog osiguranja ili po drugim osnovima, naknada se umanjuje za ukupan iznos tih primanja.

Naknada se ne umanjuje za iznose koje žrtva ostvari po osnovu dobrovoljnog osiguranja i socijalnih davanja.

Ako naknada nije umanjena u skladu sa stavom 1 ovog člana, žrtva je dužna da izvrši povraćaj naknade u iznosu ostvarenih primanja po osnovu zdravstvenog, penzijskog ili drugog osiguranja ili po drugim osnovima.

g) Zakon o uslovima za objavljivanje privatnih dnevnika, pisama, portreta, fotografija, filmova i fonograma ("Službeni list SRCG", br. 2/1980, 27/1994 i "Službeni list Crne Gore" br. 73/2010)

Član 1.

Radi ostvarivanja i zaštite nepovredivosti ličnog i porodičnog života i drugih prava ličnosti, ovim zakonom uređuju se posebna prava i uslovi za objavljivanje privatnih dnevnika, pisama, portreta, fotografija, filmova i fonograma.

h) Zakon o zaštiti podataka o ličnosti ("Službeni list CG", br. 79/2008, 70/2009 i 44/2012)

I. OPŠTE ODREDBE

Član 1

Zaštita podataka o ličnosti obezbjeđuje se pod uslovima i na način propisan ovim zakonom, a u skladu sa principima i standardima sadržanim u potvrđenim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava.

Član 4

Zaštita ličnih podataka obezbjeđuje se svakom licu bez obzira na državljanstvo, prebivalište, rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko i drugo uvjerenje, nacionalnost, socijalno porijeklo, imovno stanje, obrazovanje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo.

Član 9

Pojedini izrazi upotrijebljeni u ovom zakonu imaju sljedeće značenje:

....

7) posebne kategorije ličnih podataka su lični podaci koji se odnose na rasno ili etničko porijeklo, političko mišljenje, vjersko ili filozofsko uvjerenje, članstvo u sindikalnim organizacijama, kao i podaci koji se odnose na zdravstveno stanje ili seksualni život;

.....

Član 13

Posebne kategorije ličnih podataka mogu se obrađivati samo:

- 1) uz izričitu saglasnost lica;
- 2) kad je obrada ličnih podataka neophodna radi zapošljavanja u skladu sa zakonom kojim se uređuju radni odnosi, pri čemu se moraju propisati adekvatne mjere zaštite;
- 3) kad je obrada ličnih podataka neophodna radi otkrivanja, prevencije i dijagnostikovanja bolesti i liječenja lica, kao i radi upravljanja zdravstvenim službama, ako te podatke obrađuje zdravstveni radnik ili drugo lice koje ima obavezu čuvanja tajne;
- 4) kad je to neophodno radi zaštite života ili drugih vitalnih interesa lica na koje se odnose lični podaci ili drugog lica, a to lice nije u mogućnosti da lično da saglasnost, kao i u drugim slučajevima propisanim zakonom;
- 5) ako je lice na očigledan način lične podatke učinilo dostupnim javnosti ili je obrada neophodna za ostvarivanje ili zaštitu pravnih interesa tog lica pred sudom ili drugim organima;
- 6) kad se obrada ličnih podataka vrši u okviru zakonite djelatnosti nevladine organizacije, odnosno udruženja ili druge neprofitne organizacije sa političkim, filozofskim, vjerskim ili sindikalnim ciljevima, ako se ti podaci odnose samo na članove te organizacije ili lica koja imaju stalan kontakt sa njom u vezi sa svrhom njene djelatnosti i ako se ti podaci ne objavljuju bez saglasnosti tih lica.

Posebne kategorije ličnih podataka posebno se označavaju i štite radi sprječavanja neovlašćenog pristupa tim podacima.

Način označavanja i zaštite ličnih podataka iz stava 2 ovog člana utvrđuje ministarstvo nadležno za poslove javne uprave.

i) *Porodični zakon ("Službeni list RCG", br. 1/2007 i "Službeni list Crne Gore" br. 53/2016)*

Član 13

Punoljetstvo se stiče sa navršenom 18 godinom života.

Potpuna poslovna sposobnost stiče se punoljetstvom ili sklapanjem braka prije punoljetstva uz dozvolu suda.

Član 20

Brak ne može sklopiti lice koje zbog duševne bolesti ili iz drugih razloga nije sposobno za rasuđivanje.

Član 34

Svjedok pri sklapanju braka može biti svako poslovno sposobno lice.

Član 48

Ništav je brak koji sklopi lice koje zbog duševne bolesti ili iz drugih razloga nije sposobno za rasuđivanje.

Član 52

Pravo na podizanje tužbe za poništenje braka iz uzroka navedenih u čl. 46 do 48 i člana 51 ovog zakona pripada bračnim supružnicima i drugim licima koja imaju neposredni pravni interes da brak bude poništen, kao i državnom tužiocu.

Nakon prestanka razloga iz člana 48 ovog zakona, pravo na tužbu za poništenje braka pripada samo bračnom supružniku koji je bio teže duševno bolestan ili je iz drugih razloga bio nesposoban za rasuđivanje. Tužba se može podnijeti u roku od jedne godine od prestanka navedenih razloga, a ako je bračni supružnik bio potpuno lišen poslovne sposobnosti, u roku od jedne godine od pravnosnažnosti odluke o vraćanju poslovne sposobnosti.

7. Produženje roditeljskog prava

Član 92

Roditeljsko pravo može se produžiti i poslije punoljetstva djeteta ako ono zbog smetnji i teškoća u razvoju, invaliditeta ili iz drugih razloga nije sposobno da se samo stara o svojoj ličnosti, pravima i interesima.

Član 93

Odluku o produženju roditeljskog prava donosi sud u vanparničnom postupku na predlog roditelja ili organa starateljstva.

Predlog za produženje roditeljskog prava podnosi se prije punoljetstva djeteta, ali sud može produžiti roditeljsko pravo i u slučaju kad predlog nije blagovremeno podniet, ako su u vrijeme nastupanja punoljetstva postojali razlozi za produženje roditeljskog prava.

U odluci o produženju roditeljskog prava sud će odrediti da li je lice nad kojim je produženo roditeljsko pravo izjednačeno sa djetetom.

Član 94

Kad prestanu razlozi zbog kojih je produženo roditeljsko pravo nad punoljetnim licem sud će, na predlog tog lica, roditelja ili organa starateljstva, donijeti odluku o prestanku produženog roditeljskog prava.

8. Prestanak roditeljskog prava

Član 95

Roditeljsko pravo prestaje kad dijete stekne potpunu poslovnu sposobnost, kad bude usvojeno i kad umre dijete ili roditelj.

Ako dijete usvoji očuh ili maćeha, roditeljsko pravo ne prestaje roditelju koji je bračni supružnik usvojioca.

Član 96

Pravosnažna sudska odluka o ograničenju, lišenju, vraćanju, produženju i prestanku produženog roditeljskog prava, unijeće se u matični registar rođenih, a ako to lice ima nepokretnosti i u registar nepokretnosti.

Član 127

Usvojiti ne može lice koje:

....

2) je lišeno poslovne sposobnosti;

....

Usvojiti ne može ni lice kod čijeg bračnog ili vanbračnog partnera postoji jedna od okolnosti iz stava 1 ovog člana.

Član 129

Za usvojenje nije potreban pristanak roditelja usvojenika:

....

3) koji je lišen poslovne sposobnosti;

....

PETI DIO

PORODIČNI SMJEŠTAJ - HRANITELJSTVO

I. POJAM PORODIČNOG SMJEŠTAJA

Član 157

Dijete bez roditeljskog staranja i dijete čiji je razvoj ometen prilikama u sopstvenoj porodici može biti smješteno u drugu porodicu radi čuvanja, njege i vaspitanja, na način i pod uslovima predviđenim ovim zakonom.

U drugu porodicu može biti smješteno i vaspitno zapušteno dijete, kao i dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju.

Član 160

Pri zbrinjavanju djeteta u drugu porodicu organ starateljstva dužan je da posebnu pažnju posveti nacionalnom, vjerskom i kulturnom porijeklu djeteta, uzrastu, zdravlju i društvenom statusu djeteta, kao i udaljenosti od mjesta njegovog prethodnog prebivališta, odnosno prebivališta njegovih roditelja i školske ustanove koju pohađa.

Član 161

Dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju ili vaspitno zapušteno dijete može se smjestiti u drugu porodicu samo ako je utvrđeno da su članovi te porodice, po svojim ličnim svojstvima, sposobni za čuvanje, negu i vaspitanje takvog djeteta.

Član 162

Bračni supružnici kod kojih se dijete zbrinjava na porodični smještaj, odnosno lice kod koga se dijete zbrinjava na porodični smještaj (u daljem tekstu: hranitelj) može biti svaka punoljetna i poslovno sposobna osoba koja je, s obzirom na osobine ličnosti i skladnost odnosa u porodici, u mogućnosti da djetetu obezbijedi uravnotežen razvoj i pomoć da se vrati u sopstvenu porodicu.

Organ starateljstva dužan je da hranitelju obezbijedi odgovarajuću pripremu za podizanje i vaspitanje djeteta na porodičnom smještaju, a za dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju da obezbijedi pripremu po posebnom programu u skladu sa potrebama djeteta.

.....

Član 167

U drugu porodicu može se smjestiti najviše troje djece, odnosno dvoje djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju, s tim da ukupan broj djece koja žive u porodici hranitelja ne može biti veći od četiri djeteta.

.....

Član 171

Roditelji djeteta koje je smješteno u drugu porodicu imaju pravo i dužnost da zastupaju dijete, da upravljaju i raspolazu imovinom djeteta, da izdržavaju dijete, da sa djetetom održavaju lične odnose i da odlučuju o pitanjima koja bitno utiču na život djeteta zajednički

i sporazumno sa hraniteljem, osim ako nijesu lišeni roditeljskog prava, odnosno poslovne sposobnosti ili se radi o roditeljima koji se ne staraju o djetetu ili se staraju na neodgovarajući način.

ŠESTI DIO STARATELJSTVO Član 178

Pod starateljstvo se stavlja dijete koje je bez roditeljskog staranja ili punoljetno lice koje nije u mogućnosti da se stara o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama.

...

Član 179

....

Svrha starateljstva nad drugim licem koje nije u stanju ili nije u mogućnosti da se stara o svojim pravima i interesima je zaštita njegovih prava i interesa.

....

Član 197

Staralac ne može biti:

....

2) lice koje je lišeno poslovne sposobnosti;

....

IV. STARATELJSTVO NAD DJETETOM Član 230

Pod starateljstvo će se staviti dijete čiji su roditelji:

.....

3) lišeni poslovne sposobnosti;

.....

V. STARATELJSTVO NAD LICIMA LIŠENIM POSLOVNE SPOSOBNOSTI Član 235

Punoljetno lice koje zbog duševne bolesti, duševne zaostalosti ili kojeg drugog uzroka nije sposobno da se samo brine o svojim pravima i interesima potpuno se lišava poslovne sposobnosti.

Punoljetno lice koje svojim postupcima ugrožava svoja prava i interese ili prava i interese drugih lica zbog duševne bolesti, duševne zaostalosti, prekomjernog uživanja alkohola ili opojnih sredstava, senilnosti ili drugih sličnih razloga djelimično se lišava poslovne sposobnosti.

Odluku o lišenju poslovne sposobnosti donosi nadležni sud u vanparničnom postupku.

Član 236

Lica koja su odlukom suda djelimično ili potpuno lišena poslovne sposobnosti organ starateljstva staviće pod starateljstvo.

Pravosnažnu odluku o lišenju, odnosno ograničenju poslovne sposobnosti sud je dužan da bez odlaganja dostavi nadležnom organu starateljstva, koji će u roku od 30 dana od dana prijema odluke lice lišeno poslovne sposobnosti staviti pod starateljstvo.

Član 237

Staralac lica koje je potpuno lišeno poslovne sposobnosti ili mu je poslovna sposobnost ograničena dužan je da se stara naročito o njegovoj ličnosti, smještaju, zdravlju i o uzrocima zbog kojih je lišeno poslovne sposobnosti i da nastoji da se ti uzroci otklone.

Član 238

Ako staralac utvrdi da su se kod lica lišenog poslovne sposobnosti stekle okolnosti koje upućuju na potrebu vraćanja poslovne sposobnosti, odnosno izmjenu ranije odluke, dužan je da bez odlaganja o tome obavijesti organ starateljstva.

Član 239

Staralac lica koje je potpuno lišeno poslovne sposobnosti ima dužnosti i prava staraoca štíćenika koji nije navršio 14 godina života.

Staralac lica koje je djelimično lišeno poslovne sposobnosti ima dužnosti i prava staraoca štíćenika koji je navršio 14 godina života, ali organ starateljstva može, kad je to potrebno, da odredi poslove koje lice djelimično lišeno poslovne sposobnosti može da preduzme samostalno i bez odobrenja staraoca.

Član 240

Sud kod koga je pokrenut postupak da se neko lice liši poslovne sposobnosti dužan je da o tome odmah izvijesti nadležni organ starateljstva, koji će, ako je potrebno, postaviti tom licu privremenog staraoca.

Član 241

Privremeni staralac ima ista prava i dužnosti kao staralac nad štíćenikom koji je navršio 14 godina života.

Organ starateljstva može, ako je to potrebno, proširiti na privremenog staraoca prava i dužnosti koja ima staralac nad štíćenikom koji nije navršio 14 godina života.

Dužnost privremenog staraoca prestaje kad se postavi stalni staralac ili kad odluka suda da nema mjesta lišenju poslovne sposobnosti postane pravosnažna.

Član 242

Starateljstvo nad licem lišenim poslovne sposobnosti prestaje kad mu se odlukom suda vrati poslovna sposobnost ili smrću.

Član 243

Na starateljstvo nad licem lišenim poslovne sposobnosti i licem kojem je postavljen privremeni staralac za koje je pokrenut postupak za lišenje poslovne sposobnosti odnose se odredbe ovog zakona o starateljstvu nad štíćenikom, ukoliko posebnim zakonom nije drukčije regulisano ili to ne proizilazi iz prirode stvari starateljstva nad ovim licem.

Član 251

Na zahtjev poslovno sposobnog lica organ starateljstva može postaviti staraoca tom licu za obavljanje određenih poslova, ako ono nije u mogućnosti da se samo stara o svojim pravima i interesima iz zdravstvenih ili drugih opravdanih razloga.

SEDMI DIO IZDRŽAVANJE Član 255

Ako je dijete nakon punoljetstva zbog bolesti, tjelesnih ili duševnih nedostataka nesposobno za rad, nema dovoljno sredstava za izdržavanje ili ih ne može ostvariti iz postojeće imovine, roditelji su dužni da ga izdržavaju dok to stanje traje.

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Krivični zakonik je djelimično usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakonik o krivičnom postupku u ovoj oblasti djelimično je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti uglavnom je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku djelimično je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici usklađen je sa standardima Konvencije.

Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja djelimično je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o uslovima za objavljivanje privatnih dnevnika, pisama, portreta, fotografija, filmova i fonograma i Zakon o zaštiti podataka o ličnosti usklađeni su sa standardima Zakona i Konvencije.

Porodični zakon je djelimično usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

b) Preporuke

Potrebno je u članu 42a. Krivičnog zakonika obezbijediti vezivanje otežavajuće okolnosti prilikom izvršenja krivičnog djela i za ono djelo koje je učinjeno iz mržnje prema licu ili grupi lica sa invaliditetom. Na ovaj način bi se osigurala potpunija zaštita licima sa invaliditetom, a takođe i usklađenost domaćeg zakonodavstva sa odredbama Konvencije (članovi 10, 14-17, 22), u pogledu obaveze zaštite čitave grupe dobara u ovoj oblasti, a posebno života, lične slobode, fizičkog i psihičkog integriteta i privatnog života.

Potrebno je dopuniti član 205. Krivičnog zakonika na taj način što će se pojedini elementi krivičnopravne zaštite lica sa invaliditetom po svom sadržaju izjednačiti sa elementima krivičnopravne zaštite lica bez invaliditeta iz člana 204. U tom smislu, prvo, potrebno je u članu 205, stav 1. unijeti elemente bića krivičnog djela koji se odnose na prinudu upotrebom sile i prijetnje. Drugo, potrebno je u članu 205. posle stava 1. unijeti odredbu koja je sadržana u članu 204, stav 2. ovog propisa.

Potrebno je dopuniti relevantne odredbe ZKP o položaju pritvorenog lica (član 181. i dalje), na taj način što će se propisati pravila o položaju pritvorenog lica sa invaliditetom, a posebno u vezi sa smeštajem, kretanjem, zdravstvenom zaštitom, radnim aktivnostima i sl, u skladu sa standardima iz člana 14, stav 2. Konvencije

Potrebno je dopuniti relevantne odredbe Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbednosti, u skladu sa standardima iz člana 14, stav 2. Konvencije, kao i na temelju uvodnih odredaba ovog zakona o humanom tretmanu osuđenika i zabrani njihove diskriminacije, na taj način što će se propisati pravila o pravnom položaju osuđenika sa invaliditetom u vezi sa aktivnostima na otvorenom prostoru (član 39), sportskim, rekreativnim, kulturnim i drugim aktivnostima (član 70) i korišćenjem biblioteke (član 71).

Dopunom Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbednosti obezbedilo bi se usaglašavanje Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku sa standardima Konvencije, a s obzirom na to da se pravila o izvršenju krivičnih sankcija propisana Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbednosti primenjuju i na izvršenje krivičnih sankcija u odnosu na maloletnike.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici sadrži pravila o položaju žrtve koja su usklađena sa pravilima sadržanim u članu 16, stav 4. Konvencije. Međutim u pravnom sistemu Crne Gore trebalo bi propisati pravila koja se odnose na položaj žrtava i drugih djela nasilja, u skladu sa članom 16, stav 4. Konvencije, a s obzirom na to da se u Zakonu o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja ovim licima obezbeđuju samo pojedine novčane naknade, a ne i pravni tretman propisan navedenim pravilima Konvencije.

Potrebno je prilikom izrade novog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, a u procesu usklađivanja sa novom EU regulativom iz 2016. godine, razmotriti pitanje da li je opravdano u listu posebnih kategorija ličnih podataka pored podataka o zdravstvenom

stanju uvrstiti i podatke o invaliditetu, s obzirom na to da se ne mogu svi uzroci i stanja invaliditeta vezati za zdravstveno stanje.

Nakon preporučene izmjene pravnog režima lišenja poslovne sposobnosti, a na temelju novih strateških opredijeljenja, potrebno je izmijeniti i dopuniti odredbe Porodičnog zakona koje se odnose na brak, usvojenje, porodični smeštaj deteta i starateljstvo, u skladu sa članovima 12. i 23. Konvencije.

X Pravno-zaštićeni interes: obezbeđivanje vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja

Princip inkluzije lica sa invaliditetom u procesu vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja jedan je od pravnih aspekata obezbeđivanja njihove pune jednakosti.

1. Relevantne odredbe Zakona

Diskriminacija u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja
Član 21

Diskriminacijom po osnovu smetnje u razvoju, odnosno invaliditeta na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja, u smislu propisa iz oblasti obrazovanja i vaspitanja, smatra se:

- 1) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje licu sa invaliditetom izbora obrazovnog programa i upisa i pristupa i boravka u obrazovno-vaspitnoj ustanovi, u skladu sa njegovim mogućnostima;
- 2) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje licu sa invaliditetom praćenja nastave i provjere znanja, kao i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, uključujući i učešće u vannastavnim aktivnostima i takmičenjima;
- 3) nepreduzimanje i nesprovođenje posebnih mjera iz člana 5 ovog zakona za uspostavljanje i pružanje individualizovane podrške za nesmetano praćenje nastave i provjeru znanja, kao i učešće u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, uključujući i učešće u vannastavnim aktivnostima i takmičenjima, u skladu sa propisima iz oblasti obrazovanja i vaspitanja; i
- 4) isključivanje lica sa invaliditetom iz obrazovno-vaspitne ustanove kad u istoj ili sličnoj situaciji tome ne podliježu njegovi vršnjaci.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 24.
Obrazovanje

Države strane ugovornice priznaju pravo osoba sa invaliditetom na obrazovanje. U cilju ostvarivanja ovog prava bez diskriminacije i na osnovu jednakih mogućnosti, države strane

ugovornice će obezbediti inkluzivni sistem obrazovanja na svim nivoima i doživotno učenje u cilju:

- (a) punog razvoja ljudskog potencijala i osećanja dostojanstva i vlastite vrijednosti, kao i jačanja poštovanja ljudskih prava, osnovnih sloboda i različitosti među ljudima;
- (b) razvoja ličnosti, talenata i kreativnosti osoba sa invaliditetom, kao i njihovih umnih i fizičkih sposobnosti do punog stepena njihovih potencijala;
- (c) omogućavanja osobama sa invaliditetom da efikasno učestvuju u slobodnom društvu.

U ostvarivanju ovog prava, države strane ugovornice će obezbediti da:

- (a) osobe sa invaliditetom ne budu isključene iz sistema opšteg obrazovanja na osnovu invaliditeta, kao i da deca sa invaliditetom ne budu isključena iz slobodnog i obaveznog osnovnog ili srednjeg obrazovanja, na osnovu invaliditeta;
- (b) osobe sa invaliditetom imaju pristup inkluzivnom, kvalitetnom i slobodnom osnovnom i srednjem obrazovanju, ravnopravno sa drugima u zajednici u kojoj žive;
- (c) se pruži razuman smeštaj u skladu s potrebama pojedinca na kojeg se to odnosi;
- (d) osobe sa invaliditetom dobiju potrebnu podršku u okviru sistema opšteg obrazovanja radi njihovog efikasnijeg obrazovanja;
- (e) efektivne mjere individualizovane podrške budu obezbeđene u sredinama koje maksimalno pogoduju akademskom i društvenom razvoju, u skladu sa ciljem punog uključivanja.

Države strane ugovornice će omogućiti osobama sa invaliditetom da uče veštine života i društvenog razvoja radi njihovog punog učešća u obrazovanju i ravnopravnog pripadanja zajednici. U tom cilju, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mjere, uključujući da:

- (a) omoguće lakše učenje Brajevog pisma, alternativnog pisma, uveličavajućih i alternativnih načina, sredstava i formata komunikacije kao i veština orijentacije i kretanja, uz podršku i usmeravanje od strane lica sa sličnim problemima;
- (b) olakšaju učenje jezika znakova i unaprede lingvistički identitet zajednice gluhih;
- (c) obezbede da se školovanje osoba, posebno djece, koja su slepa, gluva ili i slepa i gluva organizuje na najprikladnijim jezicima, načinima i sredstvima komunikacije za pojedinca, kao i u sredinama koje maksimalno pogoduju akademskom i društvenom razvoju.

4. Da bi pomogle da se obezbedi ostvarivanje ovog prava, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mjere u cilju zapošljavanja nastavnika, uključujući nastavnika sa invaliditetom, koji su kvalifikovani za jezik znakova i/ili Brajevo pismo, kao i obuke profesionalaca i osoblja koji rade na svim nivoima obrazovanja. Takva obuka će obuhvatiti svest o invaliditetu i korišćenje odgovarajućih uveličavajućih i alternativnih sredstava, načina i formata komunikacije, obrazovnih tehnika i materijala kao podrške osobama sa invaliditetom.

5. Države strane ugovornice će obezbediti da osobe sa invaliditetom imaju pristup opštem tercijernom obrazovanju, stručnoj obuci, školovanju odraslih i doživotnom učenju bez diskriminacije i ravnopravno sa drugima. U tom cilju, države strane ugovornice će voditi računa da se osobama sa invaliditetom obezbedi razuman smeštaj.

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) *Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju ("Službeni list RCG", br. 64/2002, 31/2005, i "Službeni list CG", br. 49/2007, 4/2008, 45/2010, 73/2010, 40/2011, 45/2011, 36/2013, 39/2013 i 44/2013)*

Član 1

Ovim zakonom uređuju se organizacija i uslovi za obavljanje obrazovnog i vaspitnog rada u oblastima: predškolskog vaspitanja i obrazovanja, osnovnog obrazovanja i vaspitanja, srednjeg opšteg obrazovanja, stručnog obrazovanja, vaspitanja i obrazovanja lica sa posebnim potrebama i obrazovanja odraslih.

Ciljevi

Član 2

Obrazovanje i vaspitanje ima za cilj da:

1) obezbijedi mogućnost za svestrani razvoj pojedinca, bez obzira na pol, životno doba, socijalno i kulturno porijeklo, nacionalnu i vjersku pripadnost i tjelesnu i psihičku konstituciju;

2) zadovolji potrebe, interesovanja, želje i ambicije pojedinca za cjeloživotnim učenjem;

.....

Jednakost

Član 9

Crnogorski državljani su jednaki u ostvarivanju prava na obrazovanje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili drugo lično svojstvo.

Zabrana diskriminacije

Član 9a

U ustanovi nije dozvoljeno: fizičko, psihičko i socijalno nasilje; zlostavljanje i zanemarivanje djece i učenika; fizičko kažnjavanje i vrijeđanje ličnosti, odnosno seksualna zloupotreba djece i učenika ili zaposlenih i svaki drugi oblik diskriminacije u smislu zakona.

Upotreba jezika

Član 11

....

Nastava za lica koja koriste znakovni jezik, odnosno posebno pismo ili druga tehnička rješenja izvodi se na znakovnom jeziku i pomoću sredstava tog jezika.

Obrazovni programi

Član 19

Obrazovanje i vaspitanje se ostvaruje na osnovu obrazovnog programa (kurikuluma).

Sadržaj obrazovnog programa

Član 21

Obrazovni program sastoji se od opšteg i posebnog dijela.

....

Posebni dio obuhvata:

....

3) način prilagođavanja programa učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama;

Donošenje javno važećeg obrazovnog programa

Član 22

Javno važeći obrazovni program donosi Ministarstvo, na predlog Nacionalnog savjeta za obrazovanje (u daljem tekstu: Nacionalni savjet).

.....

Posebni dio javno važećeg obrazovnog programa za: predškolsko vaspitanje i obrazovanje, osnovno obrazovanje i vaspitanje, opšte srednje obrazovanje, stručno obrazovanje, obrazovanje odraslih i vaspitni rad u domovima učenika utvrđuje Nacionalni savjet.

Ministarstvo ne može mijenjati posebni dio javno važećeg obrazovnog programa koji utvrdi Nacionalni savjet.

Ministarstvo može vratiti Nacionalnom savjetu utvrđeni posebni dio javno važećeg obrazovnog programa na ponovno razmatranje i utvrđivanje.

Prava učenika

Član 97

Škola obezbjeđuje učeniku sljedeća prava:

...

8) na zaštitu od svih vrsta nasilja u školi, diskriminacije, zlostavljanja i zanemarivanja;

....

Dužnosti učenika

Član 98

Učenik ima dužnost da:

....

8) poštuje ličnost drugih učenika i njeguje drugarske i humane odnose;

.....

b) *Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju ("Službeni list RCG", br. 64/2002, 49/2007, i "Službeni list CG", br. 80/2010, 40/2011 i 40/2016)*

Ciljevi

Član 4

Ciljevi predškolskog vaspitanja i obrazovanja su:

1) stvaranje uslova za život, igru i razvoj djece;

- 2) razvijanje sposobnosti razumijevanja i prihvatanja sebe i drugih;
- 3) razvijanje sposobnosti za dogovaranje, uz uvažavanje različitosti i učestvovanja u grupi;
- 4) razvijanje sposobnosti prepoznavanja emocija i podsticanje emotivnog doživljavanja i izražavanja;
- 5) njegovanje radoznalosti, istraživačkog duha, mašte i intuicije, kao i razvijanje mišljenja;
- 6) podsticanje jezičkog razvoja, kao vještine komunikacije, stvaralačkog i kreativnog korišćenja govora;

.....

- 8) bogaćenje dječjeg iskustva kroz različite tipove aktivnosti iz svakodnevnog života;
- 9) podsticanje tjelesnog i motoričkog razvoja;
- 10) razvijanje samostalnosti, higijenskih navika i brige za zdravlje;

...

- 12) razvijanje sposobnosti razumijevanja i usvajanja osnovnih socijalnih, moralnih i drugih vrijednosti;
- 13) razvijanje svijesti o jednakosti i ravnopravnosti polova.

Pravo na izbor programa

Član 7

Roditelj ima pravo da, u skladu sa interesovanjima i potrebama djeteta, izabere program vaspitanja i obrazovanja djeteta, pod uslovima i na način propisan ovim zakonom.

Djeca sa posebnim vaspitno-obrazovnim potrebama

Član 9

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim vaspitno-obrazovnim potrebama ostvaruje se u skladu sa ovim zakonom i drugim propisima.

Posebni program

Član 18

Posebni program predškolskog vaspitanja i obrazovanja (u daljem tekstu: posebni program) utvrđuje se oblik i sadržaj vaspitno-obrazovnog rada za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju, u skladu sa posebnim propisom.

Za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju realizuju se i individualni razvojno-obrazovni programi, u skladu sa posebnim propisom.

Vaspitne grupe

Član 24

U ustanovi se organizuju vaspitne grupe.

....

U vaspitnoj grupi u kojoj su uključena djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju, broj djece se može smanjiti, po odobrenju Ministarstva.

c) *Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju* ("Službeni list RCG", br. 64/2002, 49/2007, i "Službeni list CG", br. 45/2010 i 39/2013)

Ciljevi obrazovanja

Član 2

Ciljevi osnovnog obrazovanja i vaspitanja su:

...

7) omogućavanje razvoja ličnosti učenika, u skladu sa njegovim sposobnostima i zakonitostima razvoja;

....

9) vaspitavanje za međusobnu toleranciju, poštovanje različitosti, saradnju sa drugima, poštovanje prava čovjeka i osnovnih sloboda, a time i razvijanje sposobnosti za život u demokratskom društvu;

....

11) razvijanje demokratskih stavova, tolerancije i kooperacije (u školi i izvan nje) i poštovanja prava drugih;

.....

Djeca sa posebnim obrazovnim potrebama

Član 9

Osnovno obrazovanje i vaspitanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama ostvaruje se u školi u skladu sa ovim zakonom i propisima koji uređuju tu oblast obrazovanja.

d) *Zakon o gimnaziji* ("Službeni list RCG", br. 64/2002, 49/2007, i "Službeni list CG", br. 45/2010 i 39/2013)

Ciljevi

Član 2

Obrazovanje u gimnaziji ima za cilj da učenicima omogući:

....

6) razvijanje sposobnosti za život u pluralističkom i demokratskom društvu;

7) podsticanje razumijevanja, tolerancije i solidarnosti.

Posebne potrebe

Član 10

Obrazovanje u gimnaziji učenika sa posebnim obrazovnim potrebama (učenici sa smetnjama i teškoćama u razvoju) ostvaruje se u skladu sa ovim zakonom i posebnim propisima.

e) *Zakon o stručnom obrazovanju* ("Službeni list RCG", br. 64/2002, 49/2007, i "Službeni list CG", br. 45/2010 i 39/2013)

Ciljevi Član 2

Cilj stručnog obrazovanja je:

- 1) omogućavanje sticanja znanja i razvoj vještina i ključnih kompetencija koje odgovaraju zahtjevima savremenog, demokratski i ekonomski razvijenog društva i tržišne privrede;
- 2) obezbjeđivanje sticanja kvalifikacija učenicima i odraslima, koje im omogućavaju ravnopravno učešće na tržištu rada;
- 3) obezbjeđivanje znanja i sposobnosti neophodnih za život i rad, lična interesovanja, profesionalni razvoj ličnosti i za dalje obrazovanje;

....

Posebne potrebe Član 9

Stručno obrazovanje lica sa posebnim obrazovnim potrebama ostvaruje se u skladu sa ovim zakonom i posebnim propisima.

f) *Zakon o visokom obrazovanju ("Službeni list CG", br. 44/2014, 52/2014, 47/2015 i 40/2016)*

Ciljevi visokog obrazovanja Član 2

Ciljevi visokog obrazovanja su:

- 1) sticanje, unapređivanje i razvijanje znanja, naučno-istraživačke djelatnosti, umjetnosti i kulture;
- 2) prenošenje opštih, naučnih i profesionalnih znanja i vještina putem nastave i istraživanja;

.....

- 4) obezbjeđivanje mogućnosti za sticanje visokog obrazovanja tokom cijelog života;

...

- 6) obezbjeđivanje uslova za nesmetan pristup visokom obrazovanju.

Dostupnost visokog obrazovanja Član 6

Visoko obrazovanje dostupno je svim licima i ne može biti neposredno ili posredno ograničeno po osnovu: pola, rase, bračnog stanja, boje, jezika, vjere, političkog ili drugog ubjeđenja, nacionalnog, etničkog ili drugog porijekla, imovinskog stanja, invalidnosti ili drugom sličnom osnovu, položaju ili okolnosti, u skladu sa posebnim zakonom.

Uslovi za osnivanje i obavljanje djelatnosti Član 23

Ustanova se može osnovati i obavljati djelatnost, ako ima:

.....

3) obezbijeđene uslove i nesmetan pristup za lica sa invaliditetom;

....

Utvrdjivanje školarine

Član 70

....

Studenti sa invaliditetom oslobađaju se plaćanja školarine.

Ispiti

Član 90

....

Student sa invaliditetom ima pravo da polaže ispit na način prilagođen njegovim obrazovnim potrebama u skladu sa statutom ustanove.

Upis na osnovne studije

Član 93

.....

Za lica sa invaliditetom sprovodi se princip afirmativne akcije pri upisu na studijski program.

Upis na specijalističke studije

Član 94

Upis na specijalističke akademske i primijenjene studije vrši se na konkurentskoj osnovi, u skladu sa rezultatima postignutim na osnovnim akademskim ili primijenjenim studijama, obima najmanje 180 ECTS, u skladu sa ovim zakonom i statutom ustanove.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, za lica sa invaliditetom sprovodi se princip afirmativne akcije.

Broj studenata za upis

Član 99

.....

U slučajevima kada je broj kvalifikovanih kandidata za upis veći od broja javno finansiranih mjesta na bilo kojem studijskom programu, kandidati se mogu upisati na mjesta za koje se plaća školarina, na osnovu kriterijuma iz člana 93 ovog zakona, do broja utvrđenog u konkursu.

Izuzetno od stava 2 ovog člana, ukoliko je kandidat lice sa invaliditetom sprovodi se princip afirmativne akcije.

Prava studenata

Član 103

Student ima pravo:

....

10) na jednakost i zaštitu od diskriminacije; i

.....

Obaveze studenata

Član 104

Student ima obavezu da:

....

4) poštuje prava zaposlenih i drugih studenata.

g) Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, izabrane odredbe ("Službeni list RCG", br. 80/2004 i "Službeni list CG", br. 45/2010.)

Sadržina

Član 1

Vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama (u daljem tekstu: djeca sa posebnim obrazovnim potrebama) i njihovo usmjeravanje u obrazovne programe obavlja se u skladu sa ovim zakonom.

Djelatnost od javnog interesa

Član 2

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama je djelatnost od javnog interesa.

Primjena propisa

Član 3

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama, kao dio jedinstvenog vaspitno-obrazovnog sistema, ostvaruje se u skladu sa ovim zakonom i posebnim zakonima kojima se uređuju predškolsko, osnovno, opšte srednje i stručno obrazovanje i vaspitanje.

Djeca sa posebnim obrazovnim potrebama

Član 4

Djeca sa posebnim obrazovnim potrebama, u smislu ovog zakona, su:

- 1) djeca sa smetnjama u razvoju - djeca sa tjelesnom, mentalnom i senzornom smetnjom i djeca s kombinovanim smetnjama;
- 2) djeca sa teškoćama u razvoju - djeca sa poremećajima u ponašanju; teškim hroničnim oboljenjima; dugotrajno bolesna djeca i druga djeca koja imaju poteškoće u učenju i druge teškoće uzrokovane emocionalnim, socijalnim, jezičkim i kulturološkim preprekama.

Obaveznost

Član 5

Vaspitanje i obrazovanje, odnosno rehabilitacija i rehabilitacija djece sa posebnim obrazovnim potrebama je obavezno od momenta otkrivanja posebne potrebe djeteta.

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama obezbjeđuje onaj stepen obrazovanja koji odgovara njihovom fizičkom, intelektualnom, emocionalnom i socijalnom razvoju.

Pravo na izbor programa

Član 6

Roditelj, usvojilac ili staratelj (u daljem tekstu: roditelj) djeteta sa posebnim obrazovnim potrebama ima pravo da učestvuje u izboru programa vaspitanja i obrazovanja, u skladu sa ovim zakonom.

Roditelj, odnosno dijete sa posebnim obrazovnim potrebama ima pravo da, u toku školovanja, promijeni program vaspitanja i obrazovanja, u skladu sa zakonom.

Ciljevi vaspitanja i obrazovanja

Član 7

Ciljevi vaspitanja i obrazovanja djece sa posebnim obrazovnim potrebama su:

- 1) obezbjeđivanje jednakih mogućnosti vaspitanja i obrazovanja za svu djecu;
- 2) obezbjeđivanje odgovarajućih uslova koje omogućavaju optimalan razvoj;
- 3) pravovremeno usmjeravanje i uključivanje u odgovarajući program vaspitanja i obrazovanja;
- 4) individualni pristup;
- 5) očuvanje ravnoteže fizičkog, intelektualnog, emocionalnog i socijalnog razvoja;
- 6) uključivanje roditelja u proces rehabilitacije, rehabilitacije i vaspitanja i obrazovanja;
- 7) kontinuiranost programa vaspitanja i obrazovanja;
- 8) cjelovitost i kompleksnost vaspitanja i obrazovanja;
- 9) organizovanje vaspitanja i obrazovanja što bliže mjestu boravka;
- 10) obezbjeđivanje adekvatne obrazovne tehnologije;
- 11) obezbjeđivanje tehničke pomoći djeci sa posebnim obrazovnim potrebama.

Ustanove za ostvarivanje vaspitanja i obrazovanja

Član 8

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama ostvaruje se u predškolskoj ustanovi, u ustanovi osnovnog i opšteg srednjeg i stručnog obrazovanja i vaspitanja (u daljem tekstu: škola), kao i u resursnom centru.

Prostor, oprema i nastavna sredstva predškolske ustanove, škole i resursnog centra moraju biti prilagođeni djeci sa posebnim obrazovnim potrebama, u skladu sa obrazovnim programom.

Za vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama škola i resursni centar su dužni da obezbijede adekvatne obrazovne tehnologije, kao vid dodatnih

nastavnih sredstava (uvećanu štampu, Brajevo pismo i sl.).

Finansiranje

Član 9

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama finansira se iz budžeta Crne Gore.

Obrazovni program

Član 11

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama ostvaruje se na osnovu:

- 1) obrazovnog programa uz obezbjeđivanje dodatnih uslova i pomagala;
- 2) obrazovnog programa sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći;
- 3) posebnog obrazovnog programa;
- 4) vaspitnog programa.

Obrazovni program sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći, odnosno vaspitni program obezbjeđuje djeci sa posebnim obrazovnim potrebama mogućnost da dobiju jednak obrazovni standard, kao što obezbjeđuje obrazovni program osnovnog, opšteg srednjeg i stručnog obrazovanja i vaspitanja, u skladu sa njihovim individualnim mogućnostima.

U zavisnosti od smetnji i teškoća u razvoju, kao i od individualnih sklonosti i potreba djece obrazovni programi se mogu:

- 1) modifikovati skraćivanjem ili proširivanjem sadržaja predmetnog programa;
- 2) dopunjavati izmjenom nastavnog plana i predmetnog programa uvođenjem izbornog predmeta koji je neophodan za djecu sa određenim smetnjama u razvoju (znakovni jezik, Brajevo pismo i sl.);
- 3) prilagođavati mijenjanjem metodike kojom se sadržaji predmetnog programa realizuju.

Vaspitanje i obrazovanje u predškolskoj ustanovi i školi

Član 12

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama u predškolskoj ustanovi i školi ostvaruje se potpunim uključivanjem u vaspitne grupe, odnosno odjeljenja sa ostalom djecom, odnosno učenicima, uz mogućnost pružanja dodatne stručne pomoći, kao i uz obezbjeđivanje dodatnih uslova i pomagala, u skladu sa obrazovnim programom.

Dodatna stručna pomoć se obezbjeđuje individualno, u odjeljenju ili van odjeljenja, a u posebnim slučajevima i u kući, ukoliko je potreba za tim stručno osnovana.

Dodatna stručna pomoć iz stava 1 ovog člana se izvodi individualno ili u malim grupama, uz učešće roditelja.

Obim i način sprovođenja dodatne stručne pomoći određuje se rješenjem o usmjeravanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, u skladu sa obrazovnim programom.

Program sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći

Član 13

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama po obrazovnom programu sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći, koji se ne može ostvariti u skladu sa članom 12 ovog zakona, ostvaruje se u posebnim grupama ili odjeljenjima škole uz zajedničko učešće u vannastavnim aktivnostima škole, odnosno uz zajedničku nastavu iz pojedinih predmeta sa vršnjacima iz teritorijalno najbliže škole, uz prilagođeno izvođenje obrazovnog programa i obezbjeđivanje dodatne stručne pomoći, dodatnih uslova i pomagala, tehničke pomoći, u skladu sa obrazovnim programom. Izvođenje dodatne stručne pomoći iz stava 1 ovog člana može da se obavlja uz učešće roditelja.

Obim i način sprovođenja dodatne stručne pomoći određuje se rješenjem o usmjeravanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, u skladu sa obrazovnim programom.

Obrazovnim programom iz stava 1 ovog člana propisuje se obim i sadržaj nastavnih predmeta, organizacija, trajanje, raspored časova, način provjeravanja i ocjenjivanja postignuća i napredovanja u skladu sa njihovim individualnim mogućnostima.

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju djelimično je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o gimnaziji, Zakon o stručnom obrazovanju i Zakon o visokom obrazovanju uglavnom su usklađeni sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

b) Preporuke

Potrebno je, prije svega, dopuniti odredbu člana 2. Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju na taj način što će se cilj obrazovanja i vaspitanja neposredno vezati za obezbjeđivanje mogućnosti za svestrani razvoj pojedinaca bez obzira na njihov invaliditet, a posebno uzimajući u obzir da je upravo u ovoj oblasti tradicionalno prisutna diskriminacija lica sa invaliditetom, te da je vaspitanje i obrazovanje djece sa invaliditetom regulisano posebnim zakonom i da je u ovom zakonu takođe eksplicitno prepoznato kao djelatnost od javnog interesa, kao i da pravni sistem u ovoj oblasti reflektuje ideju inkluzije djece sa invaliditetom u vaspitne i obrazovne procese.

Takođe, potrebno je dopuniti i odredbu člana 9. Opšteg zakona na taj način što će se u listu ličnih svojstava u odnosu na koje se obezbjeđuje jednakost u vaspitanju i obrazovanju uključiti neposredno i invaliditet, i to iz istih razloga koji su navedeni u vezi sa potrebom dopune člana 2. ovog zakona.

Nakon toga, a radi usklađivanja posebnih zakona sa temeljnim zakonom u ovoj oblasti, potrebno je dopuniti relevantne odredbe koje propisuju ciljeve vaspitanja i obrazovanja u Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakonu o gimnaziji, Zakonu o stručnom obrazovanju i Zakonu o visokom obrazovanju i to na taj način što će se razvoj ličnosti pojedinca u vaspitnim i obrazovnim procesima dovesti u neposrednu vezu sa licima sa invaliditetom kao što bi u skladu sa prvom preporukom to trebalo propisati i Opštim zakonom.

Potrebno je pokloniti posebnu pažnju pitanju terminologije koja se upotrebljava u ovoj oblasti. Načelno se kaže da nije opravdano lica sa invaliditetom nazivati osobama sa posebnim potrebama i to zbog toga što ova lica imaju potrebe koje su identične potrebama lica bez invaliditeta, ali koje lica sa invaliditetom zadovoljavaju na specifičan način. Ovaj stav reflektuju odredbe Zakona i Konvencije. U tom smislu potrebno je uskladiti terminologiju koja se koristi u gotovo svim zakonskim tekstovima u ovoj oblasti sa standardima Zakona i Konvencije.

XI Pravno-zaštićeni interes: rad, zapošljavanje i rehabilitacija

Princip zabrane diskriminacije se primenjuje u sferi zapošljavanja, rada i profesionalne rehabilitacije lica sa invaliditetom.

1. Relevantne odredbe Zakona

Diskriminacija u oblasti profesionalne rehabilitacije, rada i zapošljavanja
Član 22

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti profesionalne rehabilitacije, rada i zapošljavanja smatra se:

- 1) nezapošljavanje lica s invaliditetom, koje ima jednake ili bolje kvalifikacije, stručne ili radne sposobnosti nego lice bez invaliditeta, u skladu sa zakonima kojima se uređuje oblast rada i oblast profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom;
- 2) ograničavanje pristupa zapošljavanju, samozapošljavanju ili profesiji, članstvu u organizaciji radnika ili poslodavaca licu sa invaliditetom;
- 3) propisivanje restriktivnijih pravila koja se odnose na rad i radne uslove, uključujući otpuštanje i zaradu za lica sa invaliditetom;
- 4) nepreduzimanje i nesprovođenje mjera na prilagođavanju radnog mjesta i uslova za rad u skladu sa posebnim propisima, u skladu sa zakonima kojima se uređuje oblast rada i oblast profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom;
- 5) propisivanje drugačijih i nepovoljnih uslova licu ili grupi lica s invaliditetom za ostvarivanje drugih prava iz radnog odnosa, u skladu sa zakonima kojima se uređuje oblast rada i oblast profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 26.

Održavanje i rehabilitacija

Države strane ugovornice će preduzeti efikasne i odgovarajuće mjere, uključujući putem podrške osoba sa sličnim tegobama, kako bi se osobama sa invaliditetom omogućilo da postignu i očuvaju maksimalnu nezavisnost, punu fizičku, mentalnu, socijalnu i stručnu sposobnost, kao i puno uključivanje i učešće u svim aspektima života. U tom cilju, države strane ugovornice će organizovati, ojačati i pružiti sveobuhvatne usluge i programe održavanja i rehabilitacije, posebno u oblasti zdravlja, zapošljavanja, obrazovanja i socijalnih usluga, tako da ove usluge i programi:

(a) otpočinu u najranijoj mogućoj fazi i da se zasnivaju na multidisciplinarnoj procjeni individualnih potreba i sposobnosti;

(b) podrže učešće i uključivanje u zajednicu kao i u sve aspekte društva na dobrovoljnoj osnovi i da budu dostupni osobama sa invaliditetom na mestima najbližim njihovim zajednicama, uključujući seosku sredinu.

Države strane ugovornice će podsticati razvoj početne i kontinuirane obuke za profesionalce i drugo osoblje koje radi na pružanju usluga održavanja i rehabilitacije.

Države strane ugovornice će se zalagati za raspoloživost, poznavanje i upotrebu pomoćnih sredstava i tehnologija, osmišljenih za osobe sa invaliditetom, koje se odnose na održavanje i rehabilitaciju.

Član 27.

Rad i zapošljavanje

1. Države strane ugovornice priznaju osobama sa invaliditetom pravo na rad, ravnopravno sa drugima; to uključuje pravo na mogućnost sticanja sredstava za život radom koji je slobodno izabran ili prihvaćen na tržištu rada i u radnoj sredini koja je otvorena, uključiva i pristupačna za osobe sa invaliditetom. Države strane ugovornice će garantovati i unapređivati ostvarivanje prava na rad, uključujući i one osobe koje postanu invalidi tokom rada, tako što će preduzeti odgovarajuće korake, uključujući putem zakonodavstva, između ostalog, u cilju:

(a) zabrane diskriminacije na osnovu invalidnosti u vezi sa svim pitanjima koja se tiču svih oblika zapošljavanja, uključujući uslove za stupanje u radni odnos, angažovanje i zapošljavanje, stalnost zapošljavanja, napredovanje na radnom mestu i bezbedne i zdrave radne uslove;

(b) zaštite prava osoba sa invaliditetom da, ravnopravno sa drugima, uživaju pravedne i povoljne uslove za rad, uključujući jednake mogućnosti i nadoknadu za rad jednake vrijednosti, bezbedne i zdrave radne uslove, uključujući zaštitu od uznemiravanja i ispravljanje nepravdi;

(c) stvaranja uslova da osobe sa invaliditetom imaju mogućnost da ostvaruju svoje pravo na rad i sindikalno udruživanje, ravnopravno sa drugima;

(d) omogućavanja osobama sa invaliditetom da imaju efikasan pristup opštim tehničkim programima i programima za stručno usmeravanje, kao i uslugama nalaženja posla i stručne i kontinuirane obuke;

- (e) podsticanja mogućnosti zapošljavanja i napredovanja u karijeri za osobe sa invaliditetom na tržištu rada, kao i pružanje pomoći u pronalaženju, sticanju, očuvanju posla i vraćanja na posao;
 - (f) unapređivanja mogućnosti za samozapošljavanje, preduzetništvo, razvoj zadruga i otpočinjanje vlastitog posla;
 - (g) zapošljavanja osoba sa invaliditetom u javnom sektoru;
 - (h) podsticanja zapošljavanja osoba sa invaliditetom u privatnom sektoru putem odgovarajućih politika i mera, koje mogu obuhvatati i afirmativne akcione programe, podsticaje i druge mjere;
 - (i) obezbeđenja razumnog smještaja osobama sa invaliditetom na radnom mestu;
 - (j) podsticanja osoba sa invaliditetom da stiču radno iskustvo na otvorenom tržištu rada;
 - (k) podsticanja programa stručne i profesionalne rehabilitacije osoba sa invaliditetom, programa za zadržavanje posla i vraćanje na posao osoba sa invaliditetom.
2. Države strane ugovornice će obezbediti da osobe sa invaliditetom ne budu držane u ropstvu ili stanju sličnom ropstvu, kao i da budu zaštićene, ravnopravno sa drugima, od prisilnog rada ili radne obaveze.

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) *Zakon o radu ("Službeni list CG", br. 49/2008, 88/2009, 26/2009, 26/2010, 59/2011, 66/2012, 31/2014 i 53/2014)*

Primjena zakona

Član 2

(1) Ovoj zakon primjenjuje se na zaposlene kod poslodavca koji rade na teritoriji Crne Gore, kao i na zaposlene koji su upućeni na rad u inostranstvo od strane poslodavca sa sjedištem u Crnoj Gori, ako zakonom nije drukčije određeno.

(2) Ovoj zakon primjenjuje se i na zaposlene u državnim organima, organima državne uprave, organima lokalne samouprave i javnim službama, ako zakonom nije drukčije određeno.

(3) Ovoj zakon primjenjuje se i na zaposlene strane državljanke i lica bez državljanstva koji rade kod poslodavca na teritoriji Crne Gore, ako zakonom nije drukčije određeno.

Zabrana diskriminacije

Član 5

Zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo.

Neposredna i posredna diskriminacija

Član 6

(1) Neposredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, jeste svako postupanje uzrokovano nekim od osnova iz člana 5 ovog zakona kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji.

(2) Posredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, postoji kada određena odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, lice koje traži zaposlenje kao i zaposleno lice, zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja.

Diskriminacija po više osnova

Član 7

(1) Diskriminacija iz čl. 5 i 6 ovog zakona zabranjena je u odnosu na:

- 1) uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla;
- 2) uslove rada i sva prava iz radnog odnosa;
- 3) obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje;
- 4) napredovanje na poslu;
- 5) otkaz ugovora o radu.

(2) Odredbe ugovora o radu kojima se utvrđuje diskriminacija po nekom od osnova iz čl. 5 i 6 ovog zakona su ništave.

Uznemiravanje i seksualno uznemiravanje

Član 8

(1) Zabranjeno je uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radu i u vezi sa radom.

(2) Uznemiravanje, u smislu ovog zakona, jeste svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekim od osnova iz čl. 5 i 6 ovog zakona, kao i uznemiravanje putem audio i video nadzora, koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

(3) Seksualno uznemiravanje, u smislu ovog zakona, jeste svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, neugodno, agresivno ili uvredljivo okruženje.

(4) Zaposleni ne može trpjeti štetne posljedice u slučaju prijavljivanja, odnosno svjedočenja zbog uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja na radu i u vezi sa radom u smislu st. 2 i 3 ovog člana.

Pozitivna diskriminacija

Član 9

(1) Ne smatra se diskriminacijom pravljenje razlike, isključenje ili davanje prvenstva u odnosu na određeni posao kada je priroda posla takva ili se posao obavlja u takvim uslovima da karakteristike povezane sa nekim od osnova iz čl. 5 i 6 ovog zakona

predstavljaju stvarni i odlučujući uslov obavljanja posla i da je svrha koja se time želi postići opravdana.

(2) Odredbe zakona, kolektivnog ugovora i ugovora o radu koje se odnose na posebnu zaštitu i pomoć određenim kategorijama zaposlenih, a posebno one o zaštiti lica sa invaliditetom, žena za vrijeme trudnoće i porodijskog odsustva i odsustva sa rada radi njege djeteta, odnosno posebne njege djeteta, kao i odredbe koje se odnose na posebna prava roditelja, usvojitelja, staratelja i hranitelja, ne smatraju se Diskriminacijom.

Zaštita pred nadležnim sudom

Član 10

U slučajevima diskriminacije, u smislu odredaba čl. od 5 do 8a ovog zakona, lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom, u skladu sa zakonom

Prava zaposlenih

Član 11

(1) Zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu, bezbjednost i zaštitu života i zdravlja na radu, stručno osposobljavanje i druga prava u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom.

....

(5) Zaposleni mlađi od 18 godina života i zaposleno lice sa invaliditetom imaju pravo na posebnu zaštitu u skladu sa ovim zakonom.

II. UGOVOR O RADU

1. Uslovi za zaključivanje ugovora o radu

Opšti i posebni uslovi

Član 16

(1) Ugovor o radu može zaključiti lice koje ispunjava opšte uslove predviđene ovim zakonom i posebne uslove predviđene zakonom, drugim propisima i aktom o sistematizaciji.

(2) Opšti uslovi, u smislu stava 1 ovog člana, su: da je lice navršilo najmanje 15 godina života i da ima opštu zdravstvenu sposobnost.

(3) Lice sa invaliditetom, koje je zdravstveno osposobljeno za rad na odgovarajućim poslovima, može zaključiti ugovor o radu pod uslovima i na način utvrđen ovim zakonom, ako posebnim zakonom nije drukčije određeno.

5. Obrazovanje, stručno osposobljavanje i usavršavanje

Obaveze poslodavca i zaposlenog

Član 38

(1) Poslodavac je dužan da omogući zaposlenom obrazovanje, stručno osposobljavanje i usavršavanje kada to zahtijeva potreba procesa rada, uvođenje novog načina organizacije rada, a posebno kada dođe do usvajanja i primjene novih metoda u organizaciji i tehnologiji rada.

(2) Zaposleni je dužan da se, u skladu sa svojim sposobnostima i potrebama procesa rada, stručno osposobljava i usavršava za rad.

(3) Troškovi obrazovanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja obezbjeđuju se iz sredstava poslodavca i drugih izvora, u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom.

Program ostvarivanja prava zaposlenih za čijim je radom prestala potreba

Član 93

(1) Nakon pribavljenog mišljenja sindikata, odnosno predstavnika zaposlenih i Zavoda poslodavac iz člana 92 st. 1 i 2 ovog zakona je dužan da donese program mjera za rješavanje viška zaposlenih (u daljem tekstu: program).

(2) Program iz stava 1 ovog člana sadrži naročito:

...

5) mjere za zapošljavanje: raspored na druge poslove kod istog poslodavca u stepenu stručne spreme zaposlenog, raspored kod drugog poslodavca u stepenu stručne spreme zaposlenog, uz njegovu saglasnost, stručno osposobljavanje, prekvalifikacija ili dokvalifikacija za rad na drugo radno mjesto kod istog ili drugog poslodavca i druge mjere u skladu sa kolektivnim ugovorom ili ugovorom o radu.

....

Otpremnina

Član 94

.....

3) Zaposlenom licu sa invaliditetom koji je proglašen tehnološkim viškom, a nije mu obezbijeđeno ni jedno od prava predviđenih programom iz člana 93 stav 2 tačka 5 ovog zakona, poslodavac je dužan da isplati otpremninu:

1) najmanje u visini 24 prosječne zarade, ako je invalidnost prouzrokovana povredom van rada ili bolešću;

2) najmanje u visini 36 prosječnih zarada, ako je invalidnost prouzrokovana povredom na radu ili profesionalnom bolešću.

(4) Visina otpremnine iz stava 2 ovog člana, za zaposleno lice sa invaliditetom utvrđuje se na osnovu prosječne zarade poslodavca, ako je to za njega povoljnije.

Zaštita lica sa invaliditetom

Član 107

(1) Zaposleno lice sa invaliditetom poslodavac je dužan da rasporedi na poslove koji odgovaraju njegovoj preostaloj radnoj sposobnosti u stepenu stručne spreme, u skladu sa aktom o sistematizaciji.

(2) Ako se zaposleno lice sa invaliditetom ne može rasporediti, u smislu stava 1 ovog člana, poslodavac je dužan da mu obezbijedi druga prava, u skladu sa zakonom kojim se uređuje radno osposobljavanje lica sa invaliditetom i kolektivnim ugovorom.

(3) Ukoliko se zaposleno lice sa invaliditetom ne može rasporediti, niti mu se mogu obezbijediti druga prava u skladu sa st. 1 i 2 ovog člana, poslodavac ga može proglasiti kao lice za čijim je radom prestala potreba.

(4) Lice sa invaliditetom za čijim je radom prestala potreba, u skladu sa stavom 3 ovog člana, ima pravo na otpremninu iz člana 94 stav 3 ovog zakona.

Zaštita od rada dužeg od punog radnog vremena, odnosno noću
Član 110

.....

(3) Jedan od roditelja koji ima dijete sa težim smetnjama u razvoju, kao i samohrani roditelj koji ima dijete mlađe od sedam godina života može raditi duže od punog radnog vremena, odnosno noću, samo na osnovu pisanog pristanka.

Rad sa polovinom punog radnog vremena zbog njege djeteta sa smetnjama u razvoju
Član 114

(1) Pravo da radi polovinu punog radnog vremena ima roditelj, usvojlac ili lice kome je nadležni organ starateljstva povjerio dijete sa smetnjama u razvoju na staranje i njegu, odnosno lice koje se stara o osobi sa teškim invaliditetom u skladu sa posebnim propisima.
(2) Radno vrijeme iz stava 1 ovog člana i člana 113 ovog zakona smatra se punim radnim vremenom za ostvarivanje prava iz rada i po osnovu rada.

b) *Zakon o volonterskom radu* ("Službeni list CG", br. 26/2010, 31/2010, 14/2012 i 48/2015)

Zabrana diskriminacije volontera i korisnika volonterskog rada
Član 10

Zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija volontera i korisnika volonterskog rada, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo.

Neposredna, odnosno posredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, smatra se svako postupanje uzrokovano nekim od osnova iz stava 1 ovog člana ili postojanje određene odredbe, kriterijuma ili prakse, koja stavlja u nepovoljniji položaj volontera i korisnika volonterskog rada zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja.

c) *Zakon o državnim službenicima i namještenicima* ("Službeni list CG", br. 39/2011, 50/2011, 66/2012, 34/2014, 53/2014 i 16/2016)

Jednaka dostupnost radnih mjesta
Član 10

Državni službenik, odnosno namještenik zasniva radni odnos na osnovu javnog oglašavanja.

Radna mjesta državnih službenika, odnosno namještenika su, pod jednakim uslovima, dostupna svim kandidatima.

Prilikom izbora kandidata uzimaju se u obzir stručna osposobljenost, znanje, vještine, prethodno radno iskustvo, rezultati ostvareni u radu i rezultati ostvareni u postupku obavezne provjere sposobnosti.

Povlašćivanje ili uskraćivanje Član 13

Zabranjeno je dovoditi u povlašćeni, odnosno neravnopravan položaj državnog službenika, odnosno namještenika u ostvarivanju njegovih prava i obaveza ili mu uskraćivati, odnosno ograničavati prava, a naročito zbog političke, nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti ili po osnovu drugog ličnog svojstva suprotno Ustavu i zakonu.

Izbor kandidata Član 45

Odluku o izboru državnog službenika, odnosno namještenika donosi starješina državnog organa.

....

Starješina državnog organa, prilikom donošenja odluke o izboru kandidata, vodi računa o srazmjernoj zastupljenosti pripadnika manjinskih naroda ili drugih manjinskih nacionalnih zajednica, o rodno balansiranoj zastupljenosti, kao i o zapošljavanju lica sa invaliditetom.

Zaštita državnog službenika, odnosno namještenika koji je na raspolaganju Član 130

.....

Državnom službeniku, odnosno namješteniku koji je prije stavljanja na raspolaganje radio ili imao pravo da radi polovinu punog radnog vremena zbog njege djeteta sa težim smetnjama u razvoju ili je samohrani roditelj sa djetetom do sedam godina života ili je roditelj djeteta sa teškim invaliditetom, na raspolaganju se nalazi do odgovarajućeg raspoređivanja, a najduže godinu dana od dana stavljanja na raspolaganje.

Nadležnost organa za upravljanje kadrovima Član 151

Organ za upravljanje kadrovima vrši poslove koji se odnose na:

....

- praćenje sprovođenja mjera u cilju postizanja srazmjerne zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima, rodno balansirane zastupljenosti i zapošljavanja lica sa invaliditetom;

....

d) *Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom, izabrane odredbe ("Službeni list CG", br. 49/2008, 73/2010, 39/2011, 55/2016)*

Predmet

Član 1

Ovim zakonom uređuje se način i postupak ostvarivanja prava na profesionalnu rehabilitaciju lica sa invaliditetom, mjere i podsticaji za njihovo zapošljavanje, način finansiranja i druga pitanja od značaja za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom.

Lica sa invaliditetom ostvaruju pravo na profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje, na način i pod uslovima propisanim zakonom, kolektivnim ugovorom, potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava.

Cilj

Član 2

Ovim zakonom stvaraju se uslovi za povećanje zaposlenosti lica sa invaliditetom i njihovo ravnopravno učešće na tržištu rada, uz otklanjanje barijera i stvaranje jednakih mogućnosti.

Definicija profesionalne rehabilitacije

Član 4

Profesionalna rehabilitacija obuhvata mjere i aktivnosti koje se realizuju sa ciljem da se lice sa invaliditetom na odgovarajući način osposobi za rad, zadrži zaposlenje, u njemu napreduje ili promijeni svoju profesionalnu karijeru.

Zabrana diskriminacije

Član 5

Zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija prilikom profesionalne rehabilitacije, zapošljavanja, kao i za vrijeme trajanja zaposlenja lica sa invaliditetom.

Korisnici prava

Član 6

Prava utvrđena ovim zakonom ostvaruje:

- 1) lice kojem je utvrđen status invalida rada u smislu propisa o penzijskom i invalidskom osiguranju;
- 2) lice ometeno u razvoju, koje je razvrstano u određenu kategoriju i stepen ometenosti, u skladu sa posebnim zakonom završilo obrazovanje u specijalnoj školi;
- 3) lice ometeno u razvoju, koje je razvrstano u određenu kategoriju i stepen ometenosti u skladu sa posebnim propisima, a završilo je redovno obrazovanje;
- 4) lice kod kojeg je nastupio invaliditet, odnosno tjelesno oštećenje u skladu sa propisima o boračko - invalidskoj zaštiti;
- 5) lice koje je završilo obrazovanje, uz prilagođeno izvođenje obrazovnog programa i pružanje dodatne stručne pomoći ili posebnom obrazovnom, odnosno vaspitnom programu, u skladu sa posebnim zakonom;

Lice koje nije ostvarilo status u smislu stava 1 ovog člana, ostvaruje status lica sa invaliditetom zavisno od procenta invaliditeta, u skladu sa ovim zakonom.

Korisniku prava iz stava 1 ovog člana, kojem nije utvrđen procenat invaliditeta u smislu posebnih propisa, komisija iz člana 8 ovog zakona utvrđuje procenat invaliditeta, u skladu sa ovim zakonom.

II. PROFESIONALNA REHABILITACIJA

Profesionalna rehabilitacija

Član 12

Profesionalna rehabilitacija, u smislu ovog zakona, obuhvata sledeće mjere i aktivnosti:

- 1) savjetovanje, podsticanje i motivisanje lica sa invaliditetom na aktivno traženje zaposlenja;
- 2) utvrđivanje preostale radne sposobnosti;
- 3) pomoć u prihvatanju vlastite invalidnosti i upoznavanje sa mogućnostima uključivanja u osposobljavanje i rad;
- 4) pomoć prilikom izbora odgovarajućih profesionalnih ciljeva;
- 5) razvijanje socijalnih spretnosti i vještina;
- 6) pomoć prilikom traženja odgovarajućeg radnog mjesta;
- 7) analiza konkretnog radnog mjesta i radnog okruženja lica sa invaliditetom;
- 8) izrada plana prilagođavanja radnog mjesta i radnog okruženja za lica sa invaliditetom;
- 9) izrada plana potrebne opreme i sredstava za rad za lica sa invaliditetom na tom radnom mjestu;
- 10) osposobljavanje za rad na konkretnom radnom mjestu;
- 11) praćenje i stručna pomoć prilikom osposobljavanja i obrazovanja;
- 12) praćenje lica sa invaliditetom na radnom mjestu, nakon zaposlenja;
- 13) evaluacija uspješnosti procesa rehabilitacije za pojedino lice sa invaliditetom;
- 14) ocjenjivanje radnih rezultata zaposlenog lica sa invaliditetom.

Standarde za sprovođenje mjera i aktivnosti iz stava 1 ovog člana utvrđuje Ministarstvo.

III. ZAPOSŁJAVANJE LICA SA INVALIDITETOM

Opšti i posebni uslovi zapošljavanja

Član 15

Lice sa invaliditetom zapošljava se pod opštim ili posebnim uslovima, u skladu sa zakonom. Zapošljavanje lica sa invaliditetom pod opštim uslovima smatra se zapošljavanje kod poslodavca bez prilagođavanja poslova, odnosno radnog mjesta.

Zapošljavanje lica sa invaliditetom pod posebnim uslovima smatra se zapošljavanje kod poslodavca uz prilagođavanje poslova, odnosno radnog mjesta i zapošljavanje u posebnim organizacijama za zapošljavanje.

Pod prilagođavanjem poslova podrazumijeva se prilagođavanje radnog procesa i radnih zadataka, a pod prilagođavanjem radnog mjesta podrazumijeva se tehničko-tehnološko opremanje radnog mjesta, sredstava za rad, prostora i opreme, u skladu sa mogućnostima i potrebama lica sa invaliditetom.

Lice sa invaliditetom se zapošljava u posebnoj organizaciji za zapošljavanje, ako se ne može zaposliti kod poslodavca pod opštim uslovima, odnosno uz prilagođavanje poslova ili radnog mjesta.

Odgovarajuća radna mjesta za lica sa invaliditetom Član 16

Poslodavac koji zapošljava lice sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada svojim aktom može utvrditi radna mjesta za zapošljavanje tih lica.

Na radno mjesto iz stava 1 ovog člana može se zaposliti samo lice sa invaliditetom.

Izuzetno, na radno mjesto iz stava 1 ovog člana može se zaposliti i lice bez invaliditeta, na određeno vrijeme, a najduže godinu dana, ako na tržištu rada nema lica sa invaliditetom koje ispunjava uslove tog radnog mjesta.

Godišnji odmor Član 18

Zaposleno lice sa invaliditetom, u svakoj kalendarskoj godini, ima pravo na plaćeni godišnji odmor u trajanju od najmanje 26 radnih dana.

Ograničenje raspoređivanja Član 19

Zaposleno lice sa invaliditetom ne može biti raspoređeno na rad van mjesta prebivališta, odnosno boravišta.

Otkazni rok Član 20

Otkazni rok, utvrđen posebnim zakonom, licu sa invaliditetom ne može biti kraći od 30 dana, osim ako je otkaz posledica krivice tog lica.

IV. KVOTNI SISTEM ZAPOSŁJAVANJA Kvota za zapošljavanje lica sa invaliditetom Član 21

Poslodavac koji ima od 20 do 50 zaposlenih dužan je da zaposli najmanje jedno lice sa invaliditetom.

Poslodavac koji ima više od 50 zaposlenih dužan je da zaposli najmanje 5% lica sa invaliditetom u odnosu na ukupan broj zaposlenih.

Ako broj lica sa invaliditetom koje je poslodavac dužan da zaposli, u smislu stava 2 ovog člana, nije cijeli broj, vrijednost do 0,5% zaokružuje se na niži cijeli broj, a vrijednost uključujući 0,5% i više zaokružuje se na veći cijeli broj.

Obaveze iz stava 2 ovog člana ne odnose se na novoosnovanog poslodavca, za prvih 24 mjeseca od dana početka rada.

Izuzetno od stava 2 ovog člana, ako poslodavac ima ili zaposli lice sa teškim invaliditetom od najmanje 80% invaliditeta smatra se, u pogledu obaveze zapošljavanja, kao da je zaposlio dva lica sa invaliditetom.

Poseban doprinos za zapošljavanje lica sa invaliditetom Član 22

Poslodavac koji nije zaposlio lice sa invaliditetom, u smislu člana 21 ovog zakona dužan je da, za svako lice koje nije zaposlio, prilikom mjesečne isplate zarada i naknada zarada zaposlenih, uplati poseban doprinos za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom (u daljem tekstu: posebni doprinos).

Stopa posebnog doprinosa iz stava 1 ovog člana iznosi 20% od prosječne mjesečne zarade u Crnoj Gori ostvarene u godini koja prethodi plaćanju doprinosa.

Poslodavac koji ima manje od 20, a više od 10 zaposlenih, a nema zaposlenih lica sa invaliditetom, dužan je da svakog mjeseca, prilikom isplate zarada i naknada zarada zaposlenih, uplati poseban doprinos iz stava 1 ovog člana.

Stopa posebnog doprinosa iz stava 3 ovog člana iznosi 5% od prosječne mjesečne zarade u Crnoj Gori ostvarene u godini koja prethodi plaćanju doprinosa.

Doprinosi iz st. 2 i 4 ovog člana uplaćuju se na poseban račun budžeta Crne Gore - Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom (u daljem tekstu: Fond).

Obaveza iz stava 3 ovog člana ne odnosi se na poslodavca koji ima zaposlena lica sa invaliditetom.

Oslobađanje plaćanja doprinosa Član 22 a

Obaveze plaćanja doprinosa oslobađaju se organizacije, odnosno udruženja lica sa invaliditetom, kada se pojavljuju kao poslodavci.

VI. SUBVENCije Vrste subvencije Član 36

Poslodavac koji zaposli lice sa invaliditetom ima pravo na subvencije, koje se odnose na:

- bespovratna sredstva za prilagođavanje radnog mjesta i uslova rada za zapošljavanje lica sa invaliditetom;
- kreditna sredstva pod povoljnim uslovima za kupovinu mašina, opreme i alata potrebnog za zapošljavanje lica sa invaliditetom;
- učešće u finansiranju ličnih troškova asistenta (pomagača u radu) lica sa invaliditetom;
- subvencije zarade lica sa invaliditetom koje zaposli.

Pravo na subvencije iz stava 1 ovog člana ima i lice sa invaliditetom koje se samozaposli, koje obavlja samostalnu djelatnost ili osnuje privredno društvo, koje se zaposli u porodičnom domaćinstvu i obavlja poljoprivrednu djelatnost kao jedino, glavno ili dopunsko zanimanje.

Uslove, kriterijume i postupak ostvarivanja prava iz stava 1 ovog člana propisuje Ministarstvo.

Novčana pomoć Član 37b

Nezaposleno lice sa invaliditetom, za vrijeme trajanja profesionalne rehabilitacije i uključivanja u mjeru aktivne politike zapošljavanja, obrazovanje i osposobljavanje odraslih, ima pravo na novčanu pomoć na ime troškova za prevoz, ishranu i sl., u visini od 15% od prosječne mjesečne zarade u Crnoj Gori.

Pravo na novčanu pomoć za troškove prevoza pripada pratiocu lica sa invaliditetom, u visini od 50% od iznosa iz stava 1 ovog člana.

Program socijalne uključenosti 41a

Lice sa invaliditetom za koje je, u skladu sa članom 8 ovog zakona, utvrđeno da je nezapošljivo ima pravo da se uključi u program socijalne uključenosti, radi sticanja funkcionalnih i socijalnih vještina.

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

b) Preporuke

Potrebno je u članu 9. Zakona o radu izmijeniti naslov, a s obzirom da ne postoji pojam "pozitivne diskriminacije", te da se u kontekstu pravila iz stava 2. ovog člana uobičajeno koristi izraz "afirmativne mjere", ili "posebne mjere".

S obzirom na to da samo drugi stav člana 9. sadrži pravilo o primeni afirmativnih, odnosno posebnih mera, te da oba stava ovog člana sadrže pravila o tome kad se smatra da je pravljenje razlike na osnovu ličnog svojstva pravno dopušteno, potrebno je promeniti naslov ovog člana koji bi mogao da glasi "Dopušteno pravljenje razlike".

Potrebno je izmijeniti terminologiju koja se koristi u Zakonu o radu i Zakon o državnim službenicima i namještenicima a koja sadrži riječi "zaštita lica sa invaliditetom", a s obzirom na to da se iz relevantnih zakonskih odredbi zaključuje da se radi o zaštiti prava lica sa invaliditetom, te da se u pravnom saobraćaju uobičajeno izbjegava upotreba sintagme "zaštita lica sa invaliditetom".

Potrebno je precizirati odredbu iz člana 45. Zakona o državnim službenicima i namještenicima i to zbog toga što iz ove odredbe ne može pouzdano da se zaključi o čemu

starešina organa vodi računa prilikom donošenja odluke o izboru državnog službenika, odnosno nameštenika u slučaju kad se radi o kandidatu sa invaliditetom. U tom smislu, uz kvalifikative koji se u ovoj odredbi koriste zajedno sa rečju "zastupljenost", a imaju za cilj obezbeđivanje jednakog položaja nacionalnih manjina ("srazmerna zastupljenost"), odnosno ravnopravnosti polova ("rodno balansirana zastupljenost"), trebalo bi upotrebiti i odgovarajući kvalifikativ kojim bi se obezbedila zastupljenost zaposlenih lica sa invaliditetom u javnom sektoru, u skladu sa članom 27, stav 1, alineja (g) Konvencije.

XII Pravno-zaštićeni interes: učešće u političkom i javnom životu zajednice

Obezbeđivanje licima sa invaliditetom mogućnost učešća u političkom i javnom životu zajednice na osnovu principa jednakosti odlika je demokratskog pravnog sistema.

1. Relevantne odredbe Zakona

Diskriminacija u oblasti političkog i javnog života
Član 25

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti političkog i javnog života smatra se:

- 1) uskraćivanje, ograničavanje ili otežavanje ostvarivanja prava na biračko pravo licu ili grupi lica sa invaliditetom u smislu propisa kojima se uređuje izbor odbornika i poslanika;
- 2) uskraćivanje prava na samostalno glasanje ili glasanje uz pomoć asistenta licu ili grupi lica sa invaliditetom, na zahtjev i po izboru lica ili grupe lica sa invaliditetom;
- 3) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje pristupa, kretanja, boravka i rada u prostorijama političkih partija;
- 4) uskraćivanje ili ograničavanje prava na kandidovanje, imenovanje i izbor na javnu funkciju licu sa invaliditetom ako se ta prava u istoj ili sličnoj situaciji ne uskraćuju ili ne ograničavaju drugim licima;
- 5) nepreduzimanje i nesprovođenje propisa i mjera organa iz člana 5 stav 1 ovog zakona za stvaranje uslova za puno i efektivno učešće lica sa invaliditetom u vršenju javnih funkcija;
- 6) odbijanje zahtjeva i utvrđivanje posebnih uslova za učlanjenje lica ili grupe lica sa invaliditetom u nevladine organizacije; i
- 7) uskraćivanje ili ograničavanje prava licu sa invaliditetom da bira i bude biran u organe upravljanja javnih ustanova, nevladinih organizacija i drugih institucija, kao i da efikasno obavlja dužnosti i javne funkcije na svim nivoima vlasti uz pomoć tehnologija za pomoć licima sa invaliditetom.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 29.

Učešće u političkom i javnom životu

Države strane ugovornice garantuju osobama sa invaliditetom politička prava i mogućnost da ih uživaju na ravnopravnoj osnovi sa drugima, i obavezuju se:

(a) da osiguraju da osobe sa invaliditetom mogu efikasno i potpuno da učestvuju u političkom i javnom životu ravnopravno kao i drugi, neposredno ili preko slobodno izabраниh predstavnika, uključujući pravo i mogućnost da osobe sa invaliditetom glasaju i budu birane, između ostalog, tako što će:

obezbediti da procedure glasanja, sredstva i materijali budu prikladni, pristupačni i laki za razumevanje i korišćenje;

štititi prava osoba sa invaliditetom da tajno glasaju na izborima i javnim referendumima bez zastrašivanja, kao i da se kandiduju na izborima, da efikasno obavljaju dužnosti i sve javne funkcije na svim nivoima vlasti, omogućavajući korišćenje tehnologija za pomoć i novih tehnologija gde je to moguće;

garantovati slobodno izražavanje volje osoba sa invaliditetom kao birača i u tom cilju, gde je to potrebno, na njihov zahtev, omogućiti da im osoba po njihovom izboru pruži pomoć prilikom glasanja;

(b) aktivno unapređivati okruženje u kojem osobe sa invaliditetom mogu efikasno i potpuno da učestvuju u obavljanju javnih poslova bez diskriminacije i ravnopravno sa drugima, i podsticati njihovo učešće u javnim poslovima, uključujući:

učešće u nevladinim organizacijama i udruženjima koji se bave pitanjem javnog i političkog života zemlje, kao i u aktivnostima i upravi političkih partija;
osnivanje i priključivanje organizacijama osoba sa invaliditetom u cilju predstavljanja osoba sa invaliditetom na međunarodnom nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) *Zakon o izboru odbornika i poslanika ("Službeni list RCG", br. 4/98, 5/98, 17/98, 14/2000, 18/2000, "Službeni list SRJ", br. 73/2000, 9/2001, 41/2002, 46/2002, 45/2004, 48/2006, 56/2006, "Službeni list CG", br. 46/2011, 14/2014, 47/2014 i 12/2016)*

Član 1

Ovim zakonom uređuju se: način i postupak izbora odbornika u skupštinu opštine, gradske opštine, Glavnog grada i Prijestonice (u daljem tekstu: opština) i poslanika u Skupštinu Crne Gore; organizacija, sastav i nadležnost organa za sprovođenje izbora; utvrđivanje rezultata glasanja i raspodjela mandata; zaštita biračkog prava i druga pitanja od značaja za organizaciju i sprovođenje izbora.

Član 2

Odbornike i poslanike biraju i pravo da budu birani za odbornika i poslanika imaju građani koji imaju crnogorsko državljanstvo i koji su upisani u birački spisak u skladu sa zakonom kojim se uređuje birački spisak (u daljem tekstu: birač), na osnovu opšteg i jednakog biračkog prava, na slobodnim i neposrednim izborima, tajnim glasanjem, u skladu sa ovim zakonom.

Niko ne može, po bilo kom osnovu, pozvati birača na odgovornost zbog glasanja, niti od njega tražiti da kaže za koga je glasao ili zašto nije glasao.

....

II - BIRAČKO PRAVO

Član 10

Biračko pravo, u smislu ovog zakona, obuhvata prava birača: da biraju i da budu birani; da kandiduju i da budu kandidovani; da odlučuju o predloženim kandidatima i izbornim listama; da kandidatima javno postavljaju pitanja; da budu pravovremeno, istinito, potpuno i objektivno informisani o programima i aktivnostima podnosilaca izbornih lista i o kandidatima sa tih lista, kao i da raspoložu drugim pravima koja su predviđena ovim zakonom.

Član 11

Pravo da bira i da bude biran za poslanika ima birač koji je navršio 18 godina života, koji je poslovno sposoban i koji ima prebivalište u Crnoj Gori najmanje dvije godine prije dana održavanja izbora.

Pravo da bira i da bude biran za odbornika ima birač koji je navršio 18 godina života, koji je poslovno sposoban, koji ima prebivalište u Crnoj Gori najmanje dvije godine i koji ima prebivalište u opštini, odnosno gradskoj opštini, kao izornoj jedinici, najmanje šest mjeseci prije dana održavanja izbora.

Član 68

Ministarstvo nadležno za biračke spiskove dostavlja obavještenje o izborima biračima, najkasnije sedam dana prije dana održavanja izbora.

Ministarstvo iz stava 1 ovog člana dostavljanje obavještenja o izborima biračima vrši putem pošte kao običnu pošiljku na adresu stanovanja.

Obavještenje iz stava 1 ovog člana mora biti i u formatu dostupnom biraču s invaliditetom i sadržati: dan i vrijeme održavanja izbora, broj i adresu biračkog mjesta na kome se glasa i broj pod kojim je birač upisan u izvod iz biračkog spiska.

Birač s invaliditetom mora zahtjev za obavještenje dostaviti ministarstvu nadležnom za biračke spiskove najkasnije 15 dana prije dana održavanja izbora. U zahtjevu se navodi u kojem obliku je potrebno dostaviti obavještenje.

Član 84

Birač koji, zbog nepristupačnosti biračkog mjesta, informacija i komunikacija (lice sa invaliditetom) ili nepismenosti (nepismeno lice) nije u mogućnosti da na biračkom mjestu

lično glasa, ima pravo da to učini uz pomoć asistenta kojeg on sam odredi, a koji je dužan da listić popuni, odnosno glasanje obavi na način na koji mu birač naloži.

Nadležna izborna komisija je dužna da na svakom biračkom mjestu obezbijedi odgovarajući šablon koji omogućava biraču sa oštećenjem vida da lično glasa.

Glasanje za birača iz st. 1 i 2 ovog člana ne može obaviti član biračkog odbora, ni opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

Član 85

Birač koji zbog starosti, invalidnosti, bolničkog ili kućnog liječenja nije u mogućnosti da glasa na biračkom mjestu na kojem je upisan u izvod iz biračkog spiska, a želi da glasa, podnosi biračkom odboru, na propisanom obrascu, zahtjev za glasanje putem pisma.

Birač koji želi da glasa putem pisma dužan je da lično potpiše obrazac iz stava 1 ovog člana. Zahtjev za glasanje putem pisma dostavlja se biračkom odboru na biračkom mjestu, najkasnije do 13 časova na dan glasanja.

Zahtjev za glasanje putem pisma biračkom odboru na biračkom mjestu može dostaviti samo lice koje svojim potpisom ovlasti podnosilac zahtjeva za glasanje putem pisma. Jedno lice ne može dostaviti biračkom odboru više od jednog zahtjeva za glasanje putem pisma, osim u slučaju da to čini za dva ili više birača koji glasaju putem pisma a žive u istom porodičnom domaćinstvu.

Ovlašćenje za dostavljanje biračkom odboru zahtjeva za glasanje putem pisma sastavni je dio obrasca iz stava 1 ovog člana.

Obrazac iz stava 1 ovog člana propisuje Državna izborna komisija.

Uz zahtjev za glasanje putem pisma i ovlašćenja za podnošenje zahtjeva biračkom odboru se dostavlja i lična karta ili pasoš birača koji želi da glasa putem pisma.

Član 85a

Po prijemu zahtjeva za glasanje putem pisma, birački odbor provjerava identitet lica-donosioca zahtjeva za glasanje putem pisma, utvrđuje da li je lice koje želi da glasa putem pisma upisano u birački spisak i cijeni razloge za glasanje putem pisma.

Ako birački odbor ne omogući nekom licu da glasa putem pisma, razloge za to dužan je unijeti u zapisnik o radu biračkog odbora.

Predsjednik biračkog odbora izvršiće elektronsku verifikaciju (identifikaciju) lične karte ili pasoša birača, a odštampane odreske-potvrde će čuvati sa ostalom dokumentacijom neophodnom za glasanje putem pisma.

Nakon što izvrši elektronsku verifikaciju (identifikaciju) predsjednik biračkog odbora predaće ličnu kartu ili pasoš birača donosiocu zahtjeva za glasanje putem pisma, koji je dužan da taj identifikacioni dokument, bez odlaganja, vrati podnosiocu zahtjeva za glasanje putem pisma.

Pošto je utvrdio da su ispunjeni uslovi za glasanje putem pisma, birački odbor će, preko četiri povjerenika iz reda zamjenika članova biračkog odbora, dostaviti biraču: ovjereni glasački listić, zbirnu izbornu listu, poseban koverat za kontrolni kupon, izvod iz biračkog spiska, pribor za pečaćenje i pribor za pisanje.

Glasanje putem pisma mogu nadgledati akreditovani posmatrači izbora na biračkom mjestu.

U postupku glasanja putem pisma koristi se prenosna neprozirna glasačka kutija za glasanje putem pisma, koju prethodno na biračkom mjestu birački odbor pečati pečatnim voskom.

Državna izborna komisija propisuje oblik i izgled glasačke kutije iz stava 7 ovog člana.

Član 85b

Nakon što se utvrdi identitet birača povjerenik zaokružuje njegov redni broj u izvodu iz biračkog spiska, dodaje biraču glasački listić čiji prijem birač potvrđuje svojeručnim potpisom na izvod iz biračkog spiska, nakon čega birač glasa, a zatim presavija popunjeni glasački listić, tako da se ne vidi kako je glasao, a da, pri tome, ostane slobodan kontrolni kupon, koji će od glasačkog listića odvojiti povjerenik i staviti ga u poseban koverat za kontrolne kupone, nakon čega birač presavijeni glasački listić stavlja u prenosnu glasačku kutiju.

Birač koji nije u mogućnosti da lično glasa ima pravo da to učini uz pomoć lica kojeg on sam odredi, a koji je dužan da listić popuni, odnosno glasanje obavi na način na koji mu birač naloži.

Povjerenici svojeručno potpisuju odštampani odrezak-potvrdu, koja će se potom čuvati zajedno sa kontrolnim kuponom.

Povjerenici predaju biračkom odboru prenosnu glasačku kutiju sa glasačkim listićima, izvod iz biračkog spiska, a koverat sa kontrolnim kuponom predaju članu biračkog odbora koji je zadužen za čuvanje kontrolnih kupona.

Prenosnu biračku kutiju birački odbor otvara nakon zatvaranja biračkog mjesta i utvrđuje broj glasačkih listića sadržanih u prenosnoj glasačkoj kutiji na način da se ne povrijedi tajnost glasanja.

Nakon što utvrdi da je glasanje putem pisma izvršeno u skladu sa pravilima, birački odbor, glasačke listiće sadržane u prenosnoj glasačkoj kutiji za glasanje putem pisma, miješa sa glasačkim listićima koji su bili sadržani u glasačkoj kutiji na biračkom mjestu, i tek onda pristupa utvrđivanju rezultata glasanja na biračkom mjestu.

U zapisniku o radu biračkog odbora unosi se: broj primljenih zahtjeva za glasanje putem pisma, broj birača kojima je birački odbor omogućio glasanje putem pisma i broj birača koji su glasali putem pisma.

Zahtjeve za glasanje putem pisma dostavljene biračkom odboru i izvod iz biračkog spiska za glasanje putem pisma, birački odbor stavlja u poseban koverat, na kojem stoji oznaka sadržaja i koji, nakon utvrđivanja rezultata glasanja, pečati i dostavlja opštinskoj izbornoj komisiji, kao sastavni dio izbornog materijala.

b) *Zakon o političkim partijama ("Službeni list RCG", br. 21/2004 i "Službeni list CG", br. 73/2010, 40/2011 i 59/2011.)*

II OSNIVANJE PARTIJE

Osnivači

Član 7

Partiju može osnovati najmanje 200 građana sa biračkim pravom u Crnoj Gori, koji svojevolumno potpišu izjavu o osnivanju partije (u daljem tekstu: izjava).

....

(c) *Zakon o nevladinim organizacijama* ("Službeni list CG", br. 39/2011)

II. OSNIVANJE

Osnivači

Član 10

Udruženje mogu osnovati najmanje tri lica, od kojih jedno mora imati prebivalište, boravište ili sjedište u Crnoj Gori.

Osnivač udruženja može biti i maloljetno lice sa navršenih 14 godina života, uz saglasnost zakonskog zastupnika, u skladu sa zakonom.

Fondaciju može osnovati jedno ili više lica nezavisno od prebivališta, boravišta ili sjedišta u Crnoj Gori.

Članstvo

Član 21

Svako lice može, pod jednakim uslovima utvrđenim statutom, da postane član udruženja. Udruženje vodi evidenciju o članovima.

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o izboru odbornika i poslanika i Zakon o političkim partijama djelimično su usklađeni sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o nevladinim organizacijama usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

b) Preporuke

Odredbe Zakona o izboru odbornika i poslanika i Zakon o političkim partijama koje se odnose na biračko pravo i osnivanje političke partije opterećene su pravnim režimom lišenja poslovne sposobnosti. Nakon izmjena ovog pravnog režima, u skladu sa standardima Konvencije, potrebno je takođe pristupiti i izmjenama relevantnih odredbi navedena dva zakona u ovoj oblasti.

Potrebno je licu sa oštećenjem sluha, a koje obavlja funkciju u kolektivnim organima i tijelima, kao što je Skupština Crne Gore, skupštine jedinica lokalne samouprave i dr, omogućiti ravnopravno učešće u kolektivnim oblicima rada ovih organa i tijela i to na taj način što će se zakonom propisati pravo ovog lica na usluge tumača za znakovni jezik. Usaglašavanje sa ovim standardom Konvencije bi moglo da se ostvari usvajanjem zakona o upotrebi znakovnog jezika.

XIII Pravno-zaštićeni interes: razvoj kulture i učešće u sportskim i rekreativnim aktivnostima

Licima sa invaliditetom potrebno je obezbediti ravnopravno učešće u razvoju kulture i u sportskim i rekreativnim aktivnostima

1. Relevantne odredbe Zakona

Diskriminacija u oblasti kulture

Član 26

Nepristupačnost kulturnih dobara i aktivnosti licu ili grupi lica sa invaliditetom, onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje licu ili grupi lica sa invaliditetom da se bave kulturnim i umjetničkim radom, nesprovođenje propisa, odnosno nepreduzimanje posebnih mjera iz člana 5 stav 1 ovog zakona za podsticanje razvoja i korišćenja kulturnih, umjetničkih i intelektualnih potencijala lica ili grupe lica sa invaliditetom, u skladu sa propisima kojima se uređuje oblast kulture, smatra se diskriminacijom po osnovu invaliditeta.

Diskriminacijom iz stava 1 ovog člana, smatra se i nepriznavanje kulturnog i jezičkog identiteta opštim ili pojedinačnim pravnim aktom, licu ili grupi lica sa invaliditetom, odnosno nepreduzimanje i nesprovođenje mjera za ostvarivanje tog identiteta u smislu propisa kojima se uređuje oblast kulture.

Diskriminacija u oblasti sporta, rekreacije i aktivnosti u slobodno vrijeme

Član 27

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti sporta, rekreacije i aktivnosti u slobodno vrijeme smatra se:

- 1) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje učešća u sportskim i rekreativnim aktivnostima, kao i drugim aktivnostima u slobodno vrijeme licu ili grupi lica sa invaliditetom;
- 2) nesprovođenje propisa i nepreduzimanje posebnih mjera iz člana 5 stav 1 ovog zakona, kojima se obezbjeđuje dostupnost sportskih i rekreativnih aktivnosti, kao i aktivnosti u slobodno vrijeme licu ili grupi lica sa invaliditetom; i
- 3) nesprovođenje propisa i nepreduzimanje posebnih mjera kojima se obezbjeđuje dostupnost uslova za učešće u igri djetetu ili grupi djece sa invaliditetom, kao i uskraćivanje i ograničavanje tog prava, osim ako bi učešće u ovim aktivnostima ugrozilo život ili zdravlje djeteta sa invaliditetom ili drugog lica.

2. Relevantne odredbe Konvencije

Član 30.

Učešće u kulturnom životu, rekreaciji, aktivnostima u slobodno vreme i sportu

Države strane ugovornice priznaju pravo osobama sa invaliditetom da ravnopravno sa drugima učestvuju u kulturnom životu i preduzeće sve odgovarajuće mjere kako bi obezbjedile da osobe sa invaliditetom:

(a) imaju pristup materijalima kulturnog sadržaja u oblicima koji su im pristupačni;

(b) imaju pristup televizijskim programima, filmovima, pozorištu i drugim kulturnim aktivnostima u oblicima koji su im pristupačni;

(c) imaju pristup mjestima za izvođenje predstava ili pružanje usluga kulturnog sadržaja, kao što su pozorišta, muzeji, bioskopi, biblioteke i turističke agencije i, po mogućnosti, pristup spomenicima i znamenitostima od nacionalnog kulturnog značaja.

Države strane ugovornice će preduzimati odgovarajuće mjere kako bi omogućile da osobe sa invaliditetom imaju mogućnost da razvijaju i iskoriste svoje kreativne, umetničke i intelektualne potencijale, ne samo za svoje potrebe, već i za obogaćivanje društva.

Države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće korake, u skladu s međunarodnim pravom, kako bi obezbijedile da zakoni kojima se štite prava na intelektualnu svojinu ne predstavljaju neopravdanu ili diskriminatorску prepreku za pristup osoba sa invaliditetom materijalima kulturnog sadržaja.

Osobe sa invaliditetom imaju pravo, ravnopravno sa drugima, na priznavanje i podršku njihovom specifičnom kulturnom i jezičkom identitetu, uključujući jezik znakova i kulturu osoba oštećenog sluha.

Da bi se osobama sa invaliditetom omogućilo da ravnopravno sa drugima učestvuju u rekreativnim i sportskim aktivnostima, kao i onima u slobodno vreme, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mjere kako bi:

(a) podstakle i unapredile učešće osoba sa invaliditetom, u najvećoj mogućoj meri, u vodećim sportskim aktivnostima na svim nivoima;

(b) obezbijedile da osobe sa invaliditetom imaju mogućnost da organizuju, razvijaju i učestvuju u specifičnim sportskim i rekreativnim aktivnostima vezanim za invaliditet, i u tom cilju će podsticati obezbeđivanje, ravnopravno sa drugima, odgovarajuće nastave, treninga i sredstava;

(c) obezbijedile da osobe sa invaliditetom imaju pristup sportskim, rekreativnim i turističkim događajima;

(d) obezbijedile da djeca sa invaliditetom imaju ravnopravan pristup sa ostalom djecom u učešću u igri, rekreaciji i aktivnostima u slobodno vrijeme, kao i sportskim aktivnostima, uključujući i one aktivnosti u okviru škole;

(e) obezbijedile da osobe sa invaliditetom imaju pristup uslugama onih koji su uključeni u organizaciju rekreativnih, turističkih aktivnosti kao i aktivnosti u slobodno vreme i sportskih aktivnosti.

3. Relevantne odredbe posebnih zakona

a) *Zakon o kulturi ("Službeni list CG", br. 49/2008, 16/2011, 40/2011 i 38/2012)*

Načela ostvarivanja i razvoja kulture

Član 3

Kultura se ostvaruje i razvija na načelima:

1) slobode stvaralaštva i poštovanja prava na kulturu;

....

- 3) ravnopravnog očuvanja svih kulturnih identiteta i poštovanja kulturne različitosti;
- 4) izgradnje i unapređenja sistema kulture, u skladu sa međunarodnim standardima, a naročito standardima Evropske Unije;

....

- 8) demokratizacije kulturne politike i decentralizacije organizovanja i finansiranja kulture.

Poslovi od javnog interesa u kulturi

Član 5

Javni interes u kulturi predstavlja, naročito:

.....

- 10) očuvanje izvornih i tradicionalnih kulturnih i etno-kulturnih osobenosti;

....

- 12) razvoj kulturnog i umjetničkog stvaralaštva lica sa invaliditetom;

....

Javni konkurs

Član 70

Sufinansiranje projekta vrši se na osnovu javnog konkursa (u daljem tekstu: konkurs), koji objavljuje Ministarstvo, odnosno nadležni organ opštine.

....

Kriterijumi za vrednovanje projekata

Član 73

Projekti prijavljeni na konkursu vrednuju se po sljedećim kriterijumima:

...

- 8) doprinos afirmaciji stvaralaštva lica sa invaliditetom;

b) *Zakon o bibliotečkoj djelatnosti ("Službeni list CG", br. 49/2010 i 40/2011)*

Javni interes

Član 3

(1) Bibliotečka djelatnost je od javnog interesa.

(2) Javni interes u bibliotečkoj djelatnosti ostvaruje se naročito:

....

2) popunjavanjem bibliotečkih fondova odgovarajućom bibliotečkom građom, u skladu sa potrebama korisnika;

3) razvojem bibliotečkog informacionog sistema;

4) zaštitom bibliotečke građe na svim nosiocima informacija;

5) slobodnim pristupom bibliotečkim informacijama, građi, servisima, uslugama i drugim resursima, u skladu sa pravom korisnika na slobodan izbor informacija i protok ideja.

Pojam i vrste biblioteka

Član 6

(1) Biblioteka je kulturna, informaciona, obrazovna i neprofitna ustanova, koja korisnicima stavlja na raspolaganje organizovani fond bibliotečke građe, kao i druge izvore informacija, usluge i servise.

(2) Zavisno od namjene i sadržaja bibliotečke građe i preovladajućeg kruga korisnika, biblioteka može biti nacionalna, narodna, školska, visokoškolska, univerzitetska i specijalna, a prema osnivaču javna, privatna i biblioteka vjerske zajednice.

Narodna biblioteka

Član 8

(1) Narodna biblioteka obavlja djelatnost za potrebe građana, na području za koje je osnovana, obezbjeđujući im jednake uslove za opšte kulturno uzdizanje, obrazovanje i informisanje.

....

(4) Narodna biblioteka, pored poslova iz člana 2 ovog zakona, obavlja i sljedeće poslove:

1) učestvuje u opštem i informatičkom obrazovanju građana;

.....

4) organizuje posebne oblike rada za lica sa posebnim potrebama i obezbjeđuje im uslove za korišćenje bibliotečke građe shodno njihovim potrebama i mogućnostima;

....

(5) Nabavku bibliotečke građe, održavanje fondova, promovisanje kulturnih aktivnosti i pružanje informacija narodna biblioteka obavlja samostalno, uvažavajući kriterijume kvaliteta i aktuelnosti izvora informacija, stručnosti i kompetentnosti bibliotečkog osoblja i demokratskog principa odsustva svakog oblika cenzure i diskriminacije, uz uvažavanje interesa i potreba korisnika.

....

Specijalna biblioteka

Član 12

...

(4) Specijalna biblioteka je i biblioteka koja obavlja bibliotečku djelatnost pomoću posebno prilagođenih tehnika i specijalne građe za lica oštećenog vida.

Pravo korišćenja bibliotečke građe i usluga biblioteke

Član 31

(1) Svaki građanin, bez obzira na pol, uzrast, nacionalnost, obrazovanje, socijalni položaj, politička uvjerenja, odnos prema religiji ili drugo lično svojstvo ima pravo na korišćenje bibliotečke građe i usluga biblioteke.

Prava posebnih kategorija korisnika

Član 32

(1) Lica oštećenog vida imaju pravo da bibliotečku građu koriste na specijalnim nosiocima informacija.

(2) Korisnici koji ne mogu posjećivati biblioteku zbog fizičkih nedostataka, starosti i bolesti, kao i lica lišena slobode, imaju pravo na korišćenje bibliotečke građe narodnih biblioteka, preko posebno organizovanih bibliotečkih službi.

c) *Zakon o kinematografiji ("Službeni list CG", br. 42/2015)*

Kinematografska djelatnost

Član 2

Kinematografska djelatnost (u daljem tekstu: kinematografija) obuhvata djelatnosti proizvodnje, prometa, distribucije, javnog prikazivanja, prikupljanja, zaštite i čuvanja kinematografskih djela, razvoj komplementarnih djelatnosti i druge djelatnosti u skladu sa ovim zakonom.

Kinematografsko djelo je igrani, dokumentarni, eksperimentalni, animirani i drugi film, bilo koje dužine, u bilo kojem formatu i u bilo kojem mediju, koje je namijenjeno javnom prikazivanju ili drugom vidu ekonomskog iskorišćavanja.

Javni interes

Član 4

Kinematografija je djelatnost od javnog interesa.

Javni interes u kinematografiji je:

....

5) afirmacija vrijednosti zaštićenih međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava i sloboda i suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta;

6) povećanje dostupnosti kinematografskih djela licima sa invaliditetom;

....

Načela razvoja

Član 7

Razvoj kinematografije ostvaruje se na načelima:

...

5) zaštite djece i mladih, ravnopravnosti polova, manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;

....

Filmski centar Crne Gore

Član 14

Unapređenje i razvoj kinematografije država ostvaruje preko Filmskog centra Crne Gore (u daljem tekstu: Centar), i to:

....

8) unapređenjem mjera i aktivnosti zaštite djece i omladine, ravnopravnosti polova i poštovanja različitosti pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;

....

d) *Zakon o muzejskoj djelatnosti ("Službeni list CG", br. 49/2010 i 40/2011)*

Javnost rada muzeja

Član 23

.....

(2) Muzej je dužan da svakom, pojedinačno ili kolektivno, omogući uvid u muzejsku zbirku, muzejski predmet i muzejsku dokumentaciju.

(3) Muzej je dužan da na odgovarajući način omogući pristup korisnicima sa posebnim potrebama i njihovo uključivanje u obavljanju muzejskih poslova u skladu sa njihovim sposobnostima.

f) *Zakon o sportu ("Službeni list CG", br. 36/2011 i 36/2013)*

Djelatnost sporta

Član 2

Sport je djelatnost od javnog interesa koja obuhvata, naročito:

- 1) obučavanje za bavljenje sportskim aktivnostima;
- 2) organizovanje i sprovođenje sportskih priprema, odnosno trening;
- 3) učestvovanje u sportskim takmičenjima;
- 4) organizovanje sportskih priredbi;
- 5) organizovanje i sprovođenje sportske rekreacije.

Djelatnost sporta obuhvata i vannastavne školske i studentske sportske aktivnosti.

....

Dostupnost sporta

Član 4

Sport je dostupan svima, bez obzira na uzrast, fizičku sposobnost, invalidnost, pol, rasu, jezik, vjeru, nacionalnu pripadnost, društveno porijeklo, političko opredjeljenje, imovno stanje i drugo lično svojstvo.

Poslovi od javnog interesa

Član 11

Javni interes u sportu predstavlja:

....

7) podsticanje sportske aktivnosti lica sa invaliditetom;

....

Vrsta sportske organizacije
Član 36

Zavisno od načina organizovanja i teritorijalnog obavljanja sportske djelatnosti, sportska organizacija može biti:

....

3) sportska organizacija lica sa invaliditetom;

.....

Sportskom organizacijom smatra se COK i Paraolimpijski komitet Crne Gore.

Sportske organizacije lica sa invaliditetom
Član 56

Za sportsku rekreaciju i sportska takmičenja lica sa invaliditetom mogu se osnivati sportske organizacije lica sa invaliditetom.

Sportske organizacije iz stava 1 ovog člana mogu se udruživati po sportovima i po kategorijama invaliditeta, koje priznaje Međunarodni paraolimpijski komitet.

Sportske organizacije iz stava 1 ovog člana mogu osnovati Paraolimpijski komitet Crne Gore.

Na osnivanje, organizaciju i način rada Paraolimpijskog komiteta Crne Gore shodno se primjenjuju odredbe ovog zakona koje se odnose na COK.

VI. SPORTSKI OBJEKTI
Pojam
Član 76

Sportski objekti su uređene i opremljene površine i građevinski objekti namijenjeni obavljanju sportskih aktivnosti i djelatnosti.

....

Sportski objekti moraju biti pristupačni licima sa invaliditetom.

4. Ocjena usklađenosti i preporuke

a) Ocjena usklađenosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o kulturi usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti i Zakon o muzejskoj djelatnosti uglavnom su usklađeni sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o kinematografiji je djelimično usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o sportu usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

b) Preporuke

Potrebno je u Zakonu o bibliotečkoj djelatnosti, prvo, terminološki uskladiti sa Zakonom odredbu člana 8, stav 4, alineja 4, a zatim u članu 31. unijeti "invaliditet" u listu ličnih svojstava u odnosu na koja se zabranjuje diskriminacija u korišćenju bibliotečke građe i usluga biblioteka, a s obzirom na istaknuti pravni položaj lica sa invaliditetom u tekstu ovog propisa.

Potrebno je u Zakonu o muzejskoj djelatnosti terminološki uskladiti sa Zakonom odredbu člana 23, stav 3.

Potrebno je u nizu antidiskriminacionih odredbi Zakona o kinematografiji unijeti "invaliditet" u listu ličnih svojstava u odnosu na koja se propisuje javni interes u ovoj oblasti (član 4, stav 5), odnosno razvoj kinematografije (član 7, stav 5, i član 14, stav 8), posebno s obzirom na to da se liste ličnih svojstava u ovim odredbama djelimično razlikuju između sebe, a da se ne može pouzdano utvrditi razlog za ovo razlikovanje, te da se čini da ne postoji opravdani razlog za izostavljanje invaliditeta iz ovih lista.

REZIME

Analiza usklađenosti propisa u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, sa preporukama za harmonizaciju sadrži sveobuhvatnu analizu zakonodavstva Crne Gore. Analizom se pokriva trinaest oblasti zakonskog regulisanja i to pravila vezana za zaštitu dostojanstva ličnosti, obezbeđivanje jednakog pristupa objektima i površinama u javnoj upotrebi, informacijama i komunikacijama, javnom prevozu, jednake dostupnosti roba i usluga, jednakog položaja u postupcima pred organima javne vlasti, zdravstvene zaštite i pristupa pomagalima, socijalne zaštite, zaštite privatnosti, uključujući tu i lična prava, zatim obezbeđivanje vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja, zaštitu prava u sferi rada, zapošljavanja i rehabilitacije, obezbeđivanje ravnopravnog učešća u političkom i javnom životu zajednice i zaštitu interesa lica sa invaliditetom u razvoju kulture i učešću u sportskim i rekreativnim aktivnostima.

Ukupno je analizirano preko 60 zakonskih tekstova.

Opšti zaključak koji se može izvesti iz analize zakonodavstva jeste da su zakoni Crne Gore u oblasti priznavanja i zaštite prava lica sa invaliditetom uglavnom usklađeni sa pravnim standardima Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom. To znači da bi proces usklađivanja bilo potrebno nastaviti sve dok se ne ostvari potpuna usklađenost upoređenih pravnih režima.

U nekim oblastima potrebno je pristupiti jednostavnijim izmenama i dopunama, veoma često tehničkog karaktera. U drugim pak oblastima, proces usklađivanja pretpostavlja dugoročnije strateško planiranje i značajnije intervencije u pravnom sistemu zemlje.

Usklađenost zakonodavstva sa standardima Zakona i Konvencije stepenovano je ocijenjena korišćenjem sledećih ocjena: neusklađeno, djelimično usklađeno, uglavnom usklađeno i usklađeno. Ocjena usklađenosti odnosi se na svaku od pojedinačnih oblasti, ali i na posebne analizirane zakone, i to:

Oblast I: dostojanstvo ličnosti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Relevantne odredbe Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona su saglasne.

Zakon o medijima nije usklađen sa Zakonom, dok je Zakon o elektronskim medijima usklađen sa Zakonom.

Zakon o javnim okupljanjima je usklađen sa Zakonom.

Zakon o zaštiti potrošača nije usklađen sa Zakonom.

Krivični zakonik je djelimično usklađen sa Zakonom.

Oblast II: jednak pristup objektima i površinama u javnoj upotrebi

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije. Ovaj zaključak zasniva se na činjenici da je odredbama posebnih zakona, ali i Pravilnika o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom koji je nadležno ministarstvo usvojilo na osnovu zakonskih odredbi, na nivou pravnih propisa obezbijeđen nesmetan pristup i boravak licima sa invaliditetom u objektima i na površinama u javnoj upotrebi u skladu sa odredbama Zakona i Konvencije.

Oblast III: jednak pristup informacijama i komunikacijama

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Relevantne odredbe Zakona o elektronskim komunikacijama usklađene su sa Zakonom i Konvencijom.

Relevantne odredbe Zakona o slobodnom pristupu informacijama usklađene su sa Zakonom i Konvencijom.

Medijski zakoni, i to Zakon o medijima, Zakon o elektronskim medijima i Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore uglavnom su usklađeni sa Zakonom i Konvencijom.

Zakon o zaštiti potrošača usklađen je sa Zakonom i Konvencijom.

Oblast IV: jednak pristup javnom prevozu

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o sigurnosti pomorske plovidbe usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije

Zakon o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o kretanju lica sa invaliditetom uz pomoć psa pomagača usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Oblast V: jednaka dostupnost roba i usluga

Opšta je ocjena da u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore nije usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o zaštiti potrošača djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Oblast VI: jednak položaj u postupcima pred organima javne vlasti

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o državnim službenicima i namještenicima usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakonik o krivičnom postupku i Zakon o opštem upravnom postupku usklađeni su sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o parničnom postupku uglavnom je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Porodični zakon i Zakon o vanparničnom postupku u ovoj oblasti nisu usklađeni sa standardima Konvencije.

Oblast VII: zdravstvena zaštita i pristup pomagalima

Opšta je ocjena da u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Odredbe Zakona o zdravstvenom osiguranju dopunjene su odredbama podzakonskog akta kojima se licima sa invaliditetom obezbeđuje ostvarivanje prava na medicinsko-tehnička pomagala.

Oblast VIII: socijalna zaštita

Opšta je ocjena da u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Oblast IX: privatnost

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Krivični zakonik je djelimično usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakonik o krivičnom postupku u ovoj oblasti djelimično je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbednosti uglavnom je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku djelimično je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici usklađen je sa standardima Konvencije.

Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja djelimično je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o uslovima za objavljivanje privatnih dnevnika, pisama, portreta, fotografija, filmova i fonograma i Zakon o zaštiti podataka o ličnosti usklađeni su sa standardima Zakona i Konvencije.

Porodični zakon je djelimično usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Oblast X: vaspitanje, obrazovanje i stručno osposobljavanje

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju djelimično je usklađen sa standardima Konvencije. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o gimnaziji, Zakon o stručnom obrazovanju i Zakon o visokom obrazovanju uglavnom su usklađeni sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Oblast XI: rad, zapošljavanje i rehabilitacija

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Oblast XII: učešće u političkom i javnom životu zajednice

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o izboru odbornika i poslanika i Zakon o političkim partijama djelimično su usklađeni sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o nevladinim organizacijama usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Oblast XIII: razvoj kulture i učešće u sportskim i rekreativnim aktivnostima

Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o kulturi usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti i Zakon o muzejskoj djelatnosti uglavnom su usklađeni sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o kinematografiji je djelimično usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o sportu usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.